

บทที่ 2

การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทั่วไป เนื้อหา กลวิธี และการดำเนินเรื่อง
ของนิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทย

นิทานที่เล่าสู่กันฟังนี้ สามารถแบ่งได้หลายประเภท นิทานเรื่องศรีธนญชัยนั้น โดยทั่วไปแล้วมักจะเห็นกันว่าเป็นนิทานประเภทตลกขบขัน (Jest) แต่เมื่อพิจารณาดอย่างถ่องแท้จะพบว่า ลักษณะหรือบุคลิกของตัวเอกของนิทานนี้ สามารถจัดเข้าอยู่ในประเภทนิทานคนเจ้าปัญญา (Trickster Tales) ซึ่งเป็นประเภทย่อยของนิทานประเภท ตลกขบขันอีกทีหนึ่ง

ในขณะที่ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงลักษณะของนิทานคนเจ้าปัญญา ซึ่งเป็นลักษณะนิทานประเภทหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมเล่าสู่กันฟังมากในหมู่ชาวอินเดียนแดงทางตอนเหนือของอเมริกา แล้วจึงศึกษานิทานศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทยเป็นลำดับต่อไป

ลักษณะนิทานคนเจ้าปัญญา แบบฉลากโกง

นิทานคนเจ้าปัญญา แบบฉลากโกงนี้เป็นนิทานประเภทหนึ่ง ซึ่งตัวเอกของเรื่องจะต้องเป็นคนมีเล่ห์เหลี่ยม มีชั้นเชิงมาก ประกอบด้วยสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีไหวพริบดี ในบางครั้งก็อาจใช้ความเฉลียวฉลาดของตนไปในแบบคนองแกล้งผู้อื่น แต่ในบางเรื่องของนิทานประเภทนี้ ตัวเอกของเรื่องก็อาจมีพฤติกรรมบางอย่างที่บ่งชี้ลักษณะของคนโกงน้อยด้วย

พวกอินเดียนแดงซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของอเมริกานั้น มีนิทานประเภทนี้เล่าสู่กันฟังอย่างแพร่หลาย และเป็นนิทานที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ชาวอินเดียนแดงเผ่า "วินเนบาโก" (Winnebago) มีตัวละครเอกตัวหนึ่ง มักแสดงพฤติกรรมที่โง่เขลาอยู่เสมอ เช่นในเหตุการณ์ตอนหนึ่งตัวเอกที่เรียกว่า Trickster เอามือของตัวเองสองมือสู้กัน ในที่สุดมือขวาชนะมือซ้าย และมือซ้ายก็ได้รับบาดเจ็บ เรดิน (Radin) ซึ่งเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้วิเคราะห์การกระทำของตัวละครเอกนี้ว่า มีความหมายในเชิงที่เป็นสัญลักษณ์ของสภาพจิตใจมนุษย์ในระยะเริ่มแรก เป็นจิตใจซึ่งยังอยู่ในระดับไร้สำนึก (Unconscious) คือยังไม่ตระหนักว่า ร่างกายประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันไป และทำงานประ-

สานกัน ต่อมาเมื่อนมนุษย์มีการรับรู้ มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น จึงเปลี่ยนจากระดับไร้สำนึก มาเป็นระดับใคสำนึก (Conscious) ก็มีความเข้าใจต่อสภาพความเป็นจริงมากขึ้น¹

นิทานที่เกี่ยวกับตัวเอกซึ่งมีลักษณะ เจ้าปัญญาหรือฉลาดแกมโกงของพวกอิน เคียนแดง เค้าที่อยู่ในบริเวณที่ราบ (Plains Indians) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายนั้นมีตัวเอกเป็นสุนัข-จิ้งจอก ชื่อคะโยคี (Coyote) ซึ่งมีนิสัยฉลาดแกมโกง เรื่องราวตอนหนึ่งเกี่ยวกับคะโยคี มีว่า

แรกเริ่มเกิบที แมวป่ามีหางยาว จมูกยาว วันหนึ่งขณะที่แมวป่านอนหลับ คะโยคีซึ่งมีความคะนอง ก็คิดจะแกล้งแมวป่า จึงเอามือไปกดจมูกและหางแมวป่าให้หุบคืน เขา เมื่อแมวป่าตื่นขึ้นในตอนเที่ยงวัน เห็นจมูกและหางของตนสั้นลง ก็นึกว่าคะโยคีถึงเป็นศพแล้ว กรันคะโยคีนอนหลับแมวป่าจึงแกล้ง โยกคางจมูกและหางของคะโยคีบ้าง จมูกและหางของสุนัขจิ้งจอกจึงยาวกึ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้²

จากนิทานเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่า "ความเจ้าปัญญา" ไม่ใคหมายความว่าตัวเอกผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดหลักแหลม จะตอง เป็นมนุษย์หรือใคเปรียบเสมอไป ในบางครั้งความคะนอง และความฉลาดแกมโกง ก็ทำให้ถูกขแพแแเผ็คหรือแกล้งใคเช่นกัน

นิทานอินเคียนแดงประเภทนี้ นอกจากจะมีเรื่องราวของสุนัขจิ้งจอกคะโยคี ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในแถบนั้นแล้ว ยังมีนิทานที่มีตัวเอกซึ่งมีลักษณะ เจ้าปัญญา เรื่องอื่น ๆ ซึ่งมีตัวเอกเป็นเหยี่ยว ค้างคาว นกบลู เจย์ (Blue Jay) เค้า เป็ด เป็นต้น จะเห็นใคว่าส่วนใหญ่แล้ว ตัวเอกที่มีความฉลาดแกมโกงของพวกอินเคียนแดง มักออกมาในรูปของสัตว์ประเภทต่าง ๆ ที่เป็นคนก็มักเป็นชายชรา

¹ Radin, Paul. The Trickster, (London : 1956), p.135.

² จากการบรรยายวิชาคศิชาวาน โดย กร.วรวรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเคอร์สัน เมื่อเดือนกรกฎาคม 2518.

นิทานคนเจ้าปัญญาของพวกอื่นเกินแฉงนั้น ในระยะแรกมักมีลักษณะเป็นเรื่อง - เกี่ยว หรือค่อนข้างเกี่ยวจบ คือตัวเอกจะแสดงพฤติกรรมของตนเพียงอย่างเดียว แต่ในระยะต่อมา เมื่อผู้ฟังเกิดความสนุกสนานและนิยมฟังนิทานประเภทนี้มากขึ้น ผู้เล่าจึงนำตัวเอกตัวเอกตัวเดียวกันนี้มาแสดงไหวพริบ สติปัญญาความสามารถ หรือความฉลาดแกมโกงในนิทานเรื่องอื่น ๆ ฉะนั้นจึงเกิดวิวัฒนาการทางคาบรูปแบบ และวิธีการเล่าขึ้นเป็นชุด (cycle) ซึ่งก็คือเรื่องราวที่รวบรวมเป็นชุดนิทานเกี่ยวกับตัวเอกนั้น ๆ นั้นเอง "

นิทานเรื่องศรีธนญชัยของไทย ซึ่งรู้จักกันอย่างแพร่หลายนั้น จัดอยู่ในประเภทนิทานคนเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง (Trickster Tale) และเป็นเรื่องที่มีตัวเอกแสดงพฤติกรรมหลายอย่างติดต่อกัน คือมีตัวศรีธนญชัยเป็นผู้ออกเหตุการณ์ให้เกิดขึ้นและแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้อ่านผ่านไปไต่เป็นตอน ๆ ติดต่อกัน ดังเช่น ตอนพระเจ้าแผ่นดินสั่งให้นางสนมไปถวายอุจจาระรบกวนของศรีธนญชัย ศรีธนญชัยก็มีไต่ถักถักแต่อย่างใด แต่ต่อมากลับเอาไม้ไต่คั้นนางสนมจนได้รับบาดเจ็บ เพราะอ้างว่านางสนมเหล่านั้นทำเกินรับสั่งพระเจ้าแผ่นดินสั่งให้ถวายอุจจาระอย่างเกี่ยว มีไต่ให้ใส่สวาทะกวย เมื่อเหตุการณ์สิ้นสุดลงจะมีเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับตัวศรีธนญชัยตามมาอีกเป็นต้น

นิทานเรื่องศรีธนญชัยส่วนต่าง ๆ ของไทย

ถึงโลกกล่าวแล้วว่า นิทานเรื่องศรีธนญชัย เป็นนิทานที่ได้รับความนิยมแพร่หลายที่สุดเรื่องหนึ่งของไทย แต่ไม่สามารถสืบค้นได้ว่า ใครเป็นผู้แต่ง และไม่สามารถจะทราบได้อย่างแน่นอนว่า นิทานเรื่องนี้มีกำเนิดในสมัยใด แต่เท่าใดก็ยากจะหาความมาแลวพอจะแยกได้ว่า นิทานเรื่องศรีธนญชัยของไทยมีอยู่ 4 กลุ่ม (Traditions) ดังนี้

- ก. ภาคกลาง
- ข. ภาคอีสาน
- ค. ภาคเหนือ
- ง. ภาคใต้

แม้ว่านิทานนี้จะมีหลายส่วนกระจายไปตามภาคต่าง ๆ ของไทย แต่โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และสภาพแวดล้อมทางสังคมของแต่ละส่วนไม่ปรากฏว่าแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงขอวิเคราะห์ลักษณะร่วมต่าง ๆ ดังกล่าวของทุกส่วนเสียก่อน แล้วจึงกล่าวถึงนิทานเรื่องศรีธนญชัยของภาคต่าง ๆ โดยละเอียดในลำดับต่อไป

✓ โครงเรื่อง เป็นเรื่องราวของชีวิตของชายคนหนึ่ง ตั้งแต่เกิดจนตาย มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งเปิดโอกาสให้ชายผู้นั้นได้แสดงความเป็นคนเจ้าปัญญาตามวัย เป็นลำดับ เหตุการณ์แต่ละตอนนั้นมีลักษณะเป็นเรื่องสั้น ๆ ซึ่งสามารถหยิบยกมาเล่าเป็นตอนๆ ได้ ควบคู่กันที่ศรีธนญชัยส่วนต่าง ๆ จึงไม่เรียงลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ตรงกันทุกฉบับ ซึ่งมีอยู่หลายตอนเรียงสลับที่กันได้โดยไม่เสียเรื่อง

นิทานเรื่องศรีธนญชัยนั้น มีการดำเนินเรื่องที่อาศัยปฏิภาณ ในการใช้ภาษาเป็นสำคัญ ผู้มีปฏิภาณเช่นนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลที่ดี เพียงพร้อมเสมอไป อาจมีความเฉลียวในแง่อื่น ๆ ได้ แต่ลักษณะเด่นของบุคคลประเภทนี้คือ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาความสามารถเอาตัวรอด หรือแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้พ้นพ้นไปได้โดยอาศัยความสามารถในการเล่นคำ และการตีความอย่างไม่ให้มีผู้ใดคาดคิดมาก่อน ✓

ขอเขียนของ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ในเรื่อง "อารมณวัชร์" ซึ่งตีพิมพ์ลงในนิตยสารรายเดือน ชื่อ เอกลักษณ์ไทย ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2520 ได้กล่าวพาดพิงถึงคำนิยามของคนไทยว่า นิยมยกย่องคนที่มีคารมคมคาย มีความฉลาดหลักแหลมมาแต่โบราณ ดังปรากฏในข้อความตอนหนึ่งของบทความนี้ว่า

คนไทยเราส่วนใหญ่ มักนิยมเชิดชวลักษณะที่เรียกว่า wit ในวงสังคม วงอิทธิ-
ปราย หรือแม้ในการสังสรรค์สนทนาทั่วไป ก็มักยกย่องคนที่พุดจาคุมุขกาย ที่เขา
ใจหาแง่ที่คนไม่ได้นึกถึงมาก่อนมาพูดอย่างแนบเนียนไหลลื่นขึ้น แมว่าในกรณีส่วนใหญ่ "คำคม" เช่นนี้ มักมีถิ่นที่มาจากที่หรือชายตงตกเป็นเป้า ไหลคนอื่นเขาหัวเราะ
เป็นคำตลกก็ตามที ผู้ที่เป็นเป้า ก็คงพลอยหัวเราะตามาแห่ง ๆ ไปควย แมว่า
อาจมีกรณีที่ถูกเป็นเป้า ความจริงเป็นคนขยันขันแข็งเอาการเอางาน ได้ทำ
ประโยชน์แก่ส่วนรวมมาแล้วมากตอมาก แต่พุดจาไม่มีเหลี่ยมมุ ไม่คมคาย ไม่มี-

ปัญญาคอมไค้ทันกัน ก็ต้องยอมเป็นตัวตกไปโดยปริยาย อาจเป็นเพราะไทยเรานิยม "ความคม" และ "ความแหลม" มากกว่าอย่างอื่นนี่เอง จึงทำให้นิทานพื้นบ้าน เช่น เรื่องศรีพระนไชย เป็นที่ตักตอกจิตใจกับเด็กๆ พกอย่างสมัยใหม่ก็คือ ศรีพระนไชย เป็นแสงสะท้อนรสนิยมของคนไทยส่วนใหญ่ (หรือเคยเป็นเช่นนั้นตลอดมา) ¹

✓ ตัวละคร นิทานนี้มีตัวเอกเป็นแกนของเรื่อง และมีตัวละครอื่นมาเกี่ยวข้อง ฉะนั้นตัวละครเอกจริง ๆ จึงมีเพียงตัวเดียว คือ ศรีชนอุทัย

ตัวละครที่มีความสำคัญรองลงมาจากศรีชนอุทัยก็คือ ตัวพระเจ้าแผ่นดิน ในบางสำนวนโดยเฉพาะสำนวนทางภาคอีสานนั้น พระเจ้าแผ่นดินมีพมวาทะกับศรีชนอุทัย มาตั้งแต่ต้น

"พระเจ้าแผ่นดิน" นั้น ส่วนใหญ่คือ พระเจ้าเจษฎา ครองกรุงศรีอยุธยา ในบางสำนวนก็เป็น พระเจ้าทวาละ ครองกรุงทวาลี ซึ่งน่าจะเลื่อนมาจากคำ ทวาราวดีศรีอยุธยา นั่นเอง ทำให้เห็นว่าผู้แต่งน่าจะหมายถึงกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นราชธานีของไทย จึงทำให้สันนิษฐานต่อไปอีกว่า ตำนานเรื่องนี้มิใช่เรื่องจริงที่เกิดขึ้นในสมัย กรุงศรีอยุธยา ก็น่าจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สำหรับตัวละครประกอบอื่น ๆ นั้น มีปรากฏอยู่เฉพาะตอน คังนั้นตัวละครบางตัว เช่น หลวงนาย อาจไม่ปรากฏในศรีชนอุทัยบางสำนวนก็ได้ ถ้าสำนวนนั้นไม่ใคร่รวมเหตุการณ์ตอนที่มีหลวงนายไว้ด้วย

ผู้วิจัยจะไคว้เคราะห์พฤติกรรมของตัวละครไว้ในบทที่ 3

¹ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, "อารมณชัน" เอกลักษณ์ไทย 1 (กุมภาพันธ์ 2520): 75

ฉากและสภาพแวดล้อมทางสังคม

ฉากนั้น ส่วนใหญ่เป็นฉากที่เมืองอยุธยา แต่ไม่เคยบรรยายลักษณะของบ้านเมืองอย่างละเอียดเท่าใดนัก ลักษณะที่กล่าวถึงจะเป็นสภาพบ้านเมืองที่พบเห็นได้โดยทั่วไป ถึงคำประพันธ์ว่า

มีหมู่กษัตริย์ สิ้นทพอัคร นักรโอบหา
เศรษฐีวานิช ประโรหิภพฤชา ประเทศภารา
มาเผ่าภูบาล
.....
ปราสาทสูงสูก งานล้ำนุชนย ยวถบึงไกรจะชาน
ปรคัษประคิศ วิจิคชัชวาท นพรัคณแกมกาญจน
คระทงานเวหน กำแพงปองกัน ทอรรบรายเรียง
เคียงกันลัษสน ตำหรับจุนพล กระษักรสืบมา ¹

แม้บางส่วน โดยเฉพาะส่วนทางภาคอีสาน จะถือว่าเป็นฉากที่เมืองทวารวดี หรือ ทวารวดี ก็ตาม การบรรยายฉากก็เป็นการบรรยายในลักษณะของสภาพบ้านเมืองโดยทั่วไป ถึงคำประพันธ์ว่า

อันว่าพีชะ ฝูงทนกไม้ มีมวงคันทรส ก็มี
มีหิ้ง ษณางสูก เวอนาวแกมเกลี้ยง
มีหิ้ง เฟื่องไพครธ กะทะลืออวยแอม

1 .
หม กาทพย (กลอนสวด)
ชื่อ เรื่องศรีรัตนไชย เล่ม 1
เลขที่ 3 ก 114 ชั้น 1/1
ประวัติ สมบัติเกษมของหอสมุดแห่งชาติ

เลี่ยนเลียบคาน	แถวเฮื่อเฮื่อสวน
กักนั้น มีแม่น้ำ	ไหลผ่านพารา
อวยกาง ทวยสะเภาเขา	คูเมืองมากา
มีทั้งกำแพงคัง	บักกุงทนายเมฆ
หอรบคัง	ระวังไวชกาย
มีทั้งวัดใหญ่คัง	พระชากกอเจคีย์
ไสวสูงสด	เขือคำแกมแก้ว ¹

คานสภาพสังคม ศรีชนนุษย์ส่วนวนต่าง ๆ ไค่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันดังนี้

1. คานชีวิตความเป็นอยู่ ไค่สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ไค่เป็นอย่างดี ทำให้ทราบถึงชีวิตของคนระดับชาวบ้านว่า มีสภาพที่คงกินร่นเพื่อความอยุ่ รอด โดยทั่วไปมักมีอาชีพทำไรไค่ไรนา หรือทำมาค้าขาย เมื่อพ่อแม่ไปนาไปไร ผู้ที่อยู่ในฐานะของฟักนไค่ต้องรับภาระเลี้ยงคูนอง คังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

อยู๋นานไปเลา พ่อแม่สองเจา เขาเทียวค้าขาย
เขาไปคามา อัครบอวาย ฟันองสองชาย
เลี้ยงกันคามา²

002610

¹ นิทานศรีชนนุษย์-เชียงใหม่, (ชนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2513),
หน้า 1.

พืชในเมืองก็มีมะม่วงซึ่งมีกลิ่นหอม ทุบูก พล มะกรุด มะนาว ขึ้นปนเปกันเต็มไปหุมค มีทั้งมะเฟือง มะไฟ คนตะครุด กลวย ออย ขึ้นอยู่เรียงรายรอบสวน ถักจากนั้นม่แม่น้ำไหลผ่านเมือง ทุกอยางในเมืองนี้มีความสุขสมบรต สะกวดสบาย จึงทำให้มีเรือสำเภาเขามาค้าขายกันอยางคึกคัก เมืองนี้มีกำแพงเมือง ประตเมืองสูงตระหง่านเทียมเมฆ มีหอรบคังออยรอบเมืองทุกทิศทาง และมีทั้งวัด มีพระชาก พระเจคีย์ที่สูงและสวยงาม ประกับควยทองและแกวมตีสลักกันไป

² กาพย์ศรีชนนุไชย ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ.

นอกจากนั้น ชาวบ้านบางครอบครัวอาจมีอาชีพในการ เลี้ยงตัวหมอน หรือทอด
ผาควย กังส่วนทางด้านภาคอีสานได้สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนการดำเนินชีวิต
ประจำวันของคนถิ่นนั้นไว้ในเพลงกล่อมเด็ก ซึ่ง เชียง เมืองรองกล่อมน้องว่า

บาก็ ใส่อแก้ว	แล้วกล่อมนางนอน
นอนเนอ แม่ไปไต่	ใจโกมาทา
แม่ไปนา	ใจปลามาป้อน
แม่เลี้ยงมอน	เก็บหมอนมาส่ง
เจ้าอยูบาน	นอนเถาแม่ขึ้นมา ¹

2. งานการศึกษา ทำให้เห็นภาพเด็กไทยในสมัยโบราณว่า ส่วนใหญ่ต้อง
ไปศึกษาเล่าเรียนหนังสือที่วัด และต้องเรียนวิชาต่าง ๆ ดังนี้

นั่งสือขอมไต่	ชานเซนเจนใจ
อ่านโคสธาระพัน	เลขณานาตี
รักทกอัน	สวดอานกำฉันท
ไมพรั้นเลขนา ²	

3. งานความเชื่อ

ก) ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ศรัทธาในภูตผีส่วนงานต่าง ๆ เหล่านี้ได้สะท้อน
ให้เห็นว่าชีวิตของคนไทยสมัยก่อน ถูกพันอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์มาก กังเช่น เมื่อ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

เชียงใหม่ เอาน้องใส่เปล แล้วร้องเพลงกล่อมเด็กว่า นอนเสียเถิดเจ้า แม่ไป
ไร่ปิ้งโกมาทาใจ แม่ไปนาปิ้งปลามาป้อน แม่เลี้ยงตัวหมอน (ใหม่) ก็เก็บหมอนมาส่ง เจ้าอยู
บานนอนคอยแม่เสียเถิด เกี้ยวแม่ก็จะกลับมา

² กาพย์ศรีธนัญไชย ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ.

สามีภรรยาไม่มีลูก ก็เชื่อว่าคงปลูกศาลเพียงคาขึ้น บนบานเทพก่าฟ้ากิน เพื่อขอลูกจาก
ท่าน ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ปลูกศาลเพียงคา ไบสีชายขวา คกแก่งมากมาย
บวงสรวงเทวา บุษบาของถวาย ขอลูกหญิงชาย
เกิดแก่อาคมา ¹

ข) ความเชื่อเรื่องเวรกรรม ปรากฏอย่างเด่นชัดหลายตอน เช่นตอน
ศรีหะนนไชยฆานอง ก็เชื่อว่าเป็นไปตามกรรมที่เคยทำกันมา ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

กรรมก่อนไค่ ส้างสืบมา ตึกคามธองรา
เคยฆ่าเคยล้างแต่ปางหลัง เวรทำไวจริงจัง
หลายชาติหลายครั้ง เมื่อยังมิไค่ไค่ไค่ ²

นอกจากนั้น ในตอนที่พ่อแม่ของศรีหะนนไชย ราชันภัยความหนักใจในตัว
ศรีหะนนไชยที่เขาไปขายใหญ่ไค่ไค่หนึ่งกลับมาหกครั้ง ซึ่งก่อความหนักใจให้เกิดแกพอ และแม่
อย่างมากมาย ทั้งสองคนจึงรำพันเป็นความว่า

อโยโยไปเสียตามที่ กรรมของเรามี ซากี่จึงไม่อรืบรรต
ทั้งเหล่าเนาพงษ์ตระกูล ทมิไค่พรอบมุด เลื่อมสนยากไรทรพล
จึงไทรายทรัพย์อัมจน สิ้นทั้งสองคน กุศลมาตามกลางนลาน
มีลูกก็ไม่เอาการ ชัวชาสาธารต์ อัมประนารไปสิ้นทวัน
ห้ามดูตรวจคนาคว่าซัน เป็นนี่จะมีรันกร แสนกัลปอย่าไค่กับพาล
อีกทั้งพี่น้องลูกหลาน พงษ์พันธุสันคาน คนพาลอย่าไค่ถึงมี
ชาตินี้มีกรรมความที่ ... ³

¹ กาลสมัยศรีธนญไชย ฉับที่ เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ.

² เรื่องเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน

4. คำนการคมนาคม พบว่า เส้นทางคมนาคมในสมัยนั้น นิยมสัญจรไปมาโดยทางน้ำโดยใช้เรือเป็นพาหนะ ดังปรากฏในตอนศรีหะนไชยถูกจองจำแล้วคุมตัวลงในเรือ นอกจากนั้นการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศ เช่น จีน ลังกา เป็นต้น ก็ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่มักใช้เรือกำปั่น หรือเรือสำเภา เป็นพาหนะ

5. คำนการละเล่น ศรีหะนไชยส่วนวณกาพย์ ไค้สะทอนให้เห็นถึงการละเล่นของชาวไทยในสมัยก่อนว่า นิยมเล่น กลอนคอกสร้อย สักวา เสภา ประโยก เพลง-ครึ่งทอน ตะกอน มอญรำ และการเห่เรือ เป็นต้น ดังปรากฏในคำประพันธ์ ตอนศรีหะนไชยหาอุบายเอาตัวรอดจากการถูกนำไปประหาร ดังนี้

ทนไชยจึงว่า กรังนี้ชีว่า กุงวอควาย
 จเล่นในสนุก เปลื้องทุกทั้งหลาย สิ้นทั้งหัวท้าย
 เมามายทั้งลำ เสีบกองตองตา คอกสรอยสักกา
 เสภาทอนน้ำ ทบไค้ครึ่งทอน ลคอนมอญรำ
 จนไค้เอนคำ ไมรูสึกกาย ทนไชย ร้องว่า
 เห่เรือเถิดควา เฮฮาให้สบาย ¹

ศรีรัตนัญชัยส่วนวณของภาคกลาง

นิทานศรีรัตนัญชัยของภาคนี้ มี 11 ส่วนวน ซึ่งเป็นส่วนวนที่มากกว่าที่พบในภาคอื่นๆ ฉะนั้นเพื่อให้เข้าใจได้ง่าย และสะดวกในการวิเคราะห์ ในที่นี้จึงขอแบ่งนิทานศรีรัตนัญชัยส่วนวนต่าง ๆ เป็นประเภทย่อยตามลักษณะรูปแบบของคำประพันธ์

ก. รูปแบบที่เป็นร้อยกรอง ไค้แก่รูปแบบที่เป็นส่วนวนกาพย์ และรูปแบบที่เป็นส่วนวนกลอน

¹ เรื่องเดียวกัน.

1. รูปแบบที่เป็นส่วนวนกาพย์ แต่งเป็นนิทานคำกาพย์ ประกอบด้วยคำ
ประพันธ์ประเภท กาพย์ยานี กาพย์ฉันทน์ และกาพย์สุรางคนางค์

ก) ที่มาของเรื่อง ส่วนใหญ่แต่งตามเรื่องราวที่ใกล้เคียงกันมาแต่โบราณ
ถึงปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ขอแต่งทำนอง	จงเป็นคำฉันทน์
ตามเรื่องราวนั้น	ท่านเล่าสืบมา ¹

ข) จุดมุ่งหมายในการแต่ง ไม่ไ้ระบุไว้ แต่สันนิษฐานว่าแต่งเพื่อใช้
สวดใหญ่ตามพิธีกรรม เกิดความบันเทิงใจ

ก) ทัศนะของผู้แต่ง ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งส่วนวนกาพย์ทุกส่วนมีความ
คิดเห็นที่ตรงกันสองประการคือ เชื่อเรื่องเวรกรรมและความมีสติปัญญา ซึ่งจะปรากฏได้
เห็นในเหตุการณ์ต่าง ๆ หลายตอนด้วยกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ และคำ
ประพันธ์จากฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติมากล่าวเป็นส่วนใหญ่

ทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเวรกรรม ผู้แต่งได้แสดงทัศนะได้
เห็นนับตั้งแต่ก่อนศรีพระนไชยขานอง โดยเน้นให้เห็นว่า ที่ตัวเอกประพฤติเช่นนั้นก็เพราะ
เป็นเรื่องของเวรกรรม ที่ทำกันมาแต่ชาติปางก่อนทั้งสิ้น ดังคำประพันธ์ว่า

ทนนไชยผู้เป็นพี่ชาย กรรมก่อนใคร่สง่าสืบมา ก็ติดตามสองรา
เกษมาเคยดางแปกหลัง เหวห้าไร่จริงวัง หลายชาติ
หลายครั้ง เมื่อยังมีไ้ไ้ไ้ล ฟันองรวมห้องสองคน
แต่ปิตินพธ์ กราบทางจนคอดจากกรัน กอขไวใหญ่มา
ควยพลัน ทารกรักชกัน ทุกวันขอไ้ไ้ไ้รหา เลียงคอบุ
ควยกันมา ทะนนไชย สองรา เวลคากันนองบังอร

¹ เรื่องเดียวกัน.

รักษากรณีโหดนาชอน เจะจาตั้งดอเ มอหอนจะโก
 เคียงกัน เเวเณคี่คุดามหัน ไนเพลาวันนั้น ญุกพันไน
 จิกรวิฎฐา ทุชนไสยมอโคกรณา กวบนลงอาตะมา
 ฉวยพรพาเขามาเป็นกวัน ...¹

เมื่อพ่อแม่มักมา เห็นลูกคนเล็กสนใจ ญู่แกงก็โยย้าอีกว่า

ด้วเมียรำรองสองคน กวบรักษลุดคน อะกุดลไค่สง
 ทามา ...²

และเมื่อศรีหะนนไชย สักจากเตรกลัดมาชอญคววย ญู่แกงก็ไค่แสดงทัตนะ
 เกี่ยวกับ การที่พ่อแม่มีลูกที่ไม่คู่สมใจว่า

ลูกเต่ามาเหล่าชั่วชา เเสียงชพงษา เกิกมาไค่หนักครณี
 อยโยไปเสียดามที่ กรรมของเรามี ชาคินิจิงไมยอริบรณต์
 พังเหล่าเณางชกระกล หนีโคพรอมนูล เเสียงสนยากไรทรพล
 จิงไทรางพรพ้อยจน สิ้นทั้งสองคน กศลมาคามาถางถลาน ...
 ... ชาคินี้มีกรรมคามที่ กว่าจะสิ้นชีวิต ...³

ตอนพ่อแมจะนำศรีหะนนไชยไปขายไว้ เป็นผู้มีใช้คนเอนั้น ศรีหะนนไชยก็
 กรวอว่า

ยามเซนลุดจะเพนหน้าไกร เเวกรรมทำไว้ จำไปเป็นพาส
 พาสา ... เป็นกรรมสิงไร จิงไค่นาพรากรากกัน ...⁴

1 เรื่อง เคียวกัน .

2 เรื่อง เคียวกัน .

3 เรื่อง เคียวกัน .

4 เรื่อง เคียวกัน .

นอกจากนั้นยังไคพยายามจะชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า ทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนเป็นอนิจจัง ทั้งสิ้น ดังปรากฏในตอนที่หลวงนาย ซึ่งเคยมีความร่ำรวย แต่เมื่อมานตกไฟไหม้ ก็ทำให้หลวงนายต้องหมกเนื้อหมกตัว ผู้แต่งย้ำว่าเหตุการณ์เช่นนี้ ไม่น่าจะเกิดขึ้นไคเลย และที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลกนั่นเอง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายลูกยานั้น รุแล้วกระสัน โสภเสราเผือกสน
 เทรทรศศคคิก เจ็บจิตรจวนจน ยากยับอับฉล
 ทรัพย์สิ้นสาธาณ บังเกษวิปริต ยากเขนเหนณียร
 ประกอบทุกประการ ทั้งเรือนก็ไหม้ เพราะไฟเผาเยลาน
 ยากพุนประมาร เหลือแค่อินทรีย์ เหนเป็นอนิจจา
 ไม่เที่ยงเกษมา ในโลกโลก็ บังเกษวิปริต สาระพักจะมี
 เป็นเหตุทั้งนี้ เพราะกรรมทำเอง ...¹

ทัศนะ เกี่ยวกับ เรื่องความมีสติปัญญา

ผู้แต่งตำนานกาพย์ทุกส่วนวน ไคชี้ให้เห็นผลดีและผลเสียของความมีสติปัญญาแบบฉลาดแกมโกงไวตรงกัโยบแสงให้เห็นว่ามีสติปัญญานั้น สามารถจะช่วยคนช่วยชาติให้รอดพ้นจากวิฤตการณ์ต่าง ๆ ไค ดังเช่นตอนศรีทระนไชยถูกนำไปขังในกรง เพื่อให้นำทะเลท่วมตาย เขาก็สามารถไขกลอุบายเอาตัวรอดมาไคอย่างคาดไม่ถึง หรือแม่เจ้าต่างเมืองจะมาทำพินัยควยกลวิธีต่าง ๆ เพื่อจะเอาเป็นเมืองขึ้นศรีทระนไชยก็ช่วยกู้ชาติไว้ไคทุกครั้ง อย่างไรก็ตามก็มีสติปัญญาอย่าง เช่นศรีรัตนอุษย์นี้ ก็ทำเป็นที่นิยมชมชอบของบุคคลทั้งปวงเสมอไปไม่ ในฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ไคแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด ในตอนที่ศรีทระนไชยรอดกายจากการถูกทิ้งให้นำทะเลท่วมตายมาไค ซึ่งพระเจ้าเจษฎาไคแสดงอเจตนาที่จะกำวักศรีรัตนอุษย์ให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง นั่นคือพระองค์ทรงปริกษากับข้าราชการบริพารอื่น ๆ ถึงวิธีกำจักศรีทระนไชย ในที่สุดไคตกลงกันว่าจะส่งศรีทระนไชย ไปประหารที่เมืองจีน (กฐนา 27) ในฉบับส่วนวนกาพย์ที่พิมพ์เผยแพร่ ก็แกลงให้เห็นในคอนท้ายเรื่อง-

¹ เรื่องเดียวกัน.

กล่าวคือ เมื่อศรีหะนไนชยถึงแก่กรรม พระเจ้าเจษฎาสั่งให้นางสนม ไปปลงศพกระดูก
ของศรีหะนไนชย ดังคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายนางใน ครั้นรับสั่งไท สืบอยู่ทุกกาล
รู่แท้แนใจ หะนไนชยวายปราณ เมาปาชาชาญ
เยี่ยวใส่ชากุไว ... 1

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งก็ไม่ได้แสดงทัศนะ เกี่ยวกับความมีปัญญาให้เห็นเด่นชัด ว่า
แม่บุคคลนั้นจะถูกกลั่นแกล้งอย่างไร แ่หากมีปัญญาแล้วก็สามารถเอาตัวรอดได้เสมอ ดัง
ปรากฏว่า ศรีหะนไนชยก็เตรียมการดีแล้วบุคคลเหล่านั้นไว้วางหน้าเช่นกัน นั่นคือ สั่งให้
ภรรยาเผาตนควยไม้รั้ง ดังนั้น เมื่อนางสนมปฏิบัติตามรับสั่งของพระเจ้าเจษฎา นางจึงได้
รับความเดือดร้อนเหมือน เมื่อครั้งศรีหะนไนชยยังมีชีวิตอยู่ ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนนี้ว่า

ตูง เยี่ยวไมชา เถาลึงตั้งนา ฟงชานขึ้นไป
ทองของสงวน ถวนหนาคณใน ฟกวมขึ้นไซร
นางในป่วยงาน 2

สำหรับทัศนะของผู้แต่งที่จะกล่าวเพิ่มเติมต่อไปนี้ ไม่มีปรากฏในศรีหะนไนชย
สำนวนอื่นเลย แต่จะมีปรากฏเฉพาะในสำนวนกาพย์ฉบับที่เป็นสมมติ เค็มของหอสมุดแห่งชาติ
ดังนี้คือ

ทัศนะเกี่ยวกับ เรื่องการประพฤติปฏิบัติตัวของผู้เป็นศรีภรรยา โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งในขณะที่ยังไม่อยู่ ความคิดนี้ปรากฏในลักษณะที่เป็นคำพูดของศรีหะนไนชย ตอนสั่งลา
ภรรยาเมื่อจะถูกนำไปประหาร ความว่า

1 เรื่องเดียวกัน .

2 เรื่องเดียวกัน .

เจ้ายางหลัง เจียมจิตจักระวัง ยาประมาทหมิ่นกาย
 งานกานสิ่งโรย เอาใจควนควาย เลียงบกลืบไป
 ยาไทยอะนาทอน คอยเลียงรักษา ยาพทึคา ลูกยัง
 บังอร ปอนเคาอบนำ เขาคำสั่งสอน คับกลอม
 ไทบนอน คีนแลวรับควัน ๑ อกซาฝากกาย เพื่อนฝูง
 หังหลาย ยาหนหัน คัวพิทาไมย ไกรจักปองกัน
 เขาจะโบยรัน กมเหงราวี่ ๑ ยาคบซาบซัว จะพาเสียดัว
 ยอยยับอัปรี จะโดยความยาก ล้าปากแสดทวี่ ยาลง
 โลกี ควยลินตมซาบ ... 1

ทัศนะเกี่ยวกับการไม่ประมาทคน ใฝ่สูงจนเกินศักดิ์

ผู้แต่งได้แสดงความเห็นว่า หากขาดการพิจารณาไตร่ตรอง ไม่ประมาทคน และมีความมักใหญ่ใฝ่สูงจนเกินศักดิ์แล้ว ย่อมนำความหายนะมาสู่ตนได้ ดังปรากฏตอนพอกา เรือสำเภากลางเขื่อนการมของศรีหะนไนไซที่ว่า หากเข้ามาอยู่ในกรงแล้วจะใดเป็นกษัตริย์ ทำให้เงินนั้นยอมเข้ามาอยู่ในกรงแทนศรีหะนไนไซ ในที่สุดก็คองเสียชีวิต ความคิดนี้ปรากฏในคำประพันธ์ว่า

เรื่องนิกาชอยยกไวย จะกลาวนคไปย ถึงนายพอกา
 นาวี่ หลงเชื่อถอยกาวาที่ ควยจิตเปรมปรี สาระพัก
 สิ่งของสินคา ซำเภากะครา เอมากอดมากมายหลายพัน
 โทยเขาเสียดินสทุทกอัน ส่วนตัวเองนันทนหัน ไมยวายปราณ
 ๑ โงนักจนเกินประมาร พิศตำราบุราธ คิคอานจะครอง
 กรงไกรย ... 2

1 เรื่องเดียวกัน.

2 เรื่องเดียวกัน.

นิทานศรีธนธวัชสำนวนกาพย์ มีทั้งหมด 6 ฉบับดังนี้

1. ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับผู้แต่ง และระยะเวลาที่แต่ง สำนวนนี้เขียนลงในสมุดไทยขาว ตัวอักษร เขียนด้วยหมึกดำ ตัวสมุดไทยอยู่ในสภาพไม่ชำรุด สามารถอ่านได้อย่างชัดเจน

ก) เนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงพระเจ้าเจษฎา และนางจันทิครองกรุงศรีอยุธยา ทางทิศอุดรของเมืองนี้ มีสองสามีภรรยาไม่มีบุตร จึงทำพิธีบวงสรวงพระอินทร์ เพื่อขอบุตร ต่อมานางเหราซึ่งเป็นภรรยาไคนอนหลับฝันไป จึงไปหาสมการวิค เพื่อให้ทำนายฝันได้ แต่สมการไม่อยู่ สามเณรทำนายฝันแทนว่า นางจะมีบุตร เป็นคลกหลวง กอมาเมื่อนางคลอดบุตรเป็นชาย ตั้งชื่อว่า "ศรีหะนนไชย" เนื้อเรื่องไต่ถามดำเนินตามลำดับชั้นตอนดังนี้

- นางเหราคลอดบุตรอีก 1 คน
- แมกขาแบ่งขนมให้ไม่เท่ากัน เป็นเหตุให้ศรีหะนนไชยไม่ชอบน้อง
- อาบน้ำไหนองแล้ว เอามีคยาทอง
- ถูกไล่ออกจากบ้าน ไปอยู่วัด และบวชเป็นเณร
- เณรศรีหะนนไชยปล้ำหลานสาวสมการในขณะที่สอนหนังสือให้
- สมการจับได้ ถูกตี และออกจากวัดมาอยู่บ้าน
- พ่อแม่เอาไปขาย แต่หนีกลับมา
- ศรีหะนนไชยบอกให้แม่ขายคนให้กับแมกขาชายขนมคนที่มีเรื่องกัน
- แมกขาให้เอาขนมไปขาย ศรีหะนนไชยแกล้งทำให้เสียหาย
- แมกขาขายขนมเอาไปฝากไว้กับลูกชาย (หลวงนาย)
- หลวงนายให้ถือถ่มตมามากผลไปส่งในวังก็ทำหก
- ภรรยาของหลวงนายให้ไปเรียกหลวงนายมารับประทานข้าว
- ศรีหะนนไชยแกล้งตะโกนเสียงดัง

- ศรีหะนนไชยเผาเรือนนาย
- หลวงนายไ้ทาคนไฟ
- หลวงนายไ้ศรีหะนนไชยไปเคื่องวัวไว้ที่บน ศรีหะนนไชยชักรถวัวไว้นปลายกาล
- แม่ของหลวงนายไม่สบาย ไ้ศรีหะนนไชยไปเฝ้าอาการ ศรีหะนนไชยเอาสารหนูให้กิน
- หลวงนายเอาศรีหะนนไชยเข้าถวายตัวกับพระเจ้าเจษฎา ศรีหะนนไชยไ้เป็นพระศรีหะนนไชย
- ศรีหะนนไชยปลุกเรือนทองหลาง แล้วไ้พระเจ้าเจษฎาเสด็จมาดูเรือนทอง(หลาง)
- พระเจ้าเจษฎาไ้นางสนมไปอจจาระรดเรือนทอง(หลาง)
- ศรีหะนนไชยไม่เข้าเฝ้าพระเจ้าเจษฎาหลายวัน ไ้โดยอ้างว่าสอนหนังสือให้สังฆราช
- ศรีหะนนไชยเอาน้ำสาکสังฆราช
- ศรีหะนนไชยขอไ้เท่าแม่กัคนตาย
- ศรีหะนนไชยเอาแกลบมาปรยในไ้กินซึ่งขอไ้ และเก็บเงินค่าเสียหายเมื่อชาวบ้านทำแกลบของกนเสียหาย
- นายสนมไ้หมอกวายพระเจ้าแผ่นดิน แล้วหลว่า เป็นกอกก็
- พระเจ้าเจษฎารับสั่งไ้ให้นำตัวศรีหะนนไชยไปประหาร ไ้โดยไ้ไ้กรงเหล็กแล้วนำไปถ่วงน้ำ
- ศรีหะนนไชยทำอุบายหนี หลอกไ้ให้พ่อค้าสำเภาจีนเข้ามาอยู่ในกรงแทน
- ศรีหะนนไชย ไ้เรือสินค้าของนายสำเภา แล้วนำสินค้าไปขายจนหมด แล้วกลับมาเข้าเฝ้าพระเจ้าเจษฎา
- พระเจ้าเจษฎากรั้ไ้ให้นำไปประหารอีก ไ้โดยส่งตัวศรีหะนนไชยไปเมืองจีน

- พระเจ้ากรุงจีนให้นำตัวศรีทษะนไชยไปใส่ไว้ในคอกเข็น
ศรีทษะนไชยรอกตาย โดยเข้าปล้ำชกกับนักโทษที่ถูกส่งไปเข้าคอก
เข็นควายกัน
- ศรีทษะนไชยหลอกพระเจ้ากรุงจีนว่า เพราะมีอายุชราวุฒิตนจึง
ไม่ตาย พระเจ้ากรุงจีนหลงเชื่อ สั่งให้ข้าราชการบริพารไปหา
ความตายแห่งที่ศรีทษะนไชยบอก

ศรีทษะนไชยส่วนานี้ ไก่จบลงเพียงตอนนี่ ถึงคำประพันธ์ที่ว่า

๑ พากันทองเหี่ยว	คักลัคเดียว	เขาคงพงไพรย
วาจัทชมกาย	ตามโลยมีโนย	นั้โนยโคไคโยย
เป็นยาบังคี่	น้ากรทพลงพลาณ	บวมจัก
ประหารไหย	แล้วจักคีนเคา
กั๊งเกากอนมี	รปรางสคมีร	ริคที่เขมขัน
จนชะบับ เทานันทานเอย	ทาหาไปยเทิด	¹

ข) การสร้างตัวละคร ศรีทษะนไชยส่วนานานี้ นอกจากจะกล่าวถึงตัวเอกคือศรีทษะนไชยแล้ว ผู้แต่งได้สร้างตัวละครที่ช่วยเสริมให้เห็นถึงพัฒนาการทางบุคลิกภาพมากยิ่งขึ้น นั่นคือการสร้างใหญ่กกลที่เป็นพดนมของศรีทษะนไชย และตัวแม่คางายชนมมีบทบาทมากขึ้น โดยบรรยายความนึกคิด ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ ให้อ่านเข้าใจว่า เหตุใดศรีทษะนไชยจึงมีนิสัยที่ฉลาดแกมโกง เจ้าคิดเจ้าแค้น จนตักนึ้สลับมาจนโต ทำให้ผู้อ่านใกล้ชิดเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนการให้ความรักความอบอุ่น และความยุติธรรมแก่เด็กโดยเสมอหน้ากันควย เพราะถ้าหากไม่ได้สิ่งเหล่านี้แก่เด็กอย่างเสมอต้นเสมอปลาย จนทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าผู้ใหญ่มีอคติ ไม่มีความยุติธรรมแล้ว ก็จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ เกิดปมคอยจนอาจคงลบปมคอยของตน โดยกำจัดคั้งเพื่อให้นคนเกินขึ้น ดังเช่นพฤติกรรมของศรีทษะนไชยในวัยเด็กก็เป็นไ้ นับว่าผู้แต่งส่วนานี้ไ้

¹ เรื่อง เกี้ยวกัน.

สร้างอุปนิสัยของตัวละครได้อย่างสอดคล้องกับหลักจิตวิทยาเป็นอย่างดี

นอกจากนั้นผู้แต่งยังสร้างให้ตัวเอกคือวีระชนไชยเป็นคนเจ้าชู้ด้วย คือมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน ถึงปรากฏในคำประพันธ์ตอนศรีหะนนไชยจะลুকนำตัวไปประหารว่า

เมียนอยเมียบหลวง ลุกเตาทังปวง ...¹

ส่วนตัวพระเจ้าเจษฎา ส่วนนวนนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากพระเจ้าเจษฎา ในสำนวนอื่น กล่าวคือ แสดงความเป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้นต่อศรีหะนนไชยอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนที่ตั้งหน้าตัวศรีหะนนไชยใส่กรงเหล็กไปหังทะเล เมื่อศรีหะนนไชยสามารถเอาตัวรอดมาได้ พระองค์กลับยิ่งทรงพิโรธหนักขึ้น พร้อมกับตรัสสั่งให้เพชรฆาตนำตัวศรีหะนนไชยไปฆ่าให้ไกลจากบ้านเมือง นอกจากนี้ยังขอคำปรึกษาจากข้าราชการบริพารในเรื่องที่จะฆ่าศรีหะนนไชย ว่าควรจะทำอย่างไรอีกด้วย ถึงคำประพันธ์ว่า

สมุเจทหาไทย โดยพิงุหนนไชย กล่าวคำว่าจา
 บิงโกกรชุนวาย ไมยคลายเวรา ตรัคแกเสนา
 เพชชะคากคองาน กูราเสนา เพชคาคักวกลา
 สม ... ประหาร บุคักวหนนไชย พาไป
 ยานาร มาไทยวายปราน มอยมอกชีวี
 ตรัคสังเคมกัน เพชคาคักวกลา มัคค
 จงก็ เอาไปยไทยไกลย กรงโกกรยบุรี
 ยาคักปรานี พันเสียไทยกาย สมเเจ
 กระสัค พระไทยโทรมนัก กลมกลัค
 เคื่อยคาย ตรัทถามไพรอยฟา เสนาหังลาย
 จะคิกอูบาย แกไชยยังโรยคี่ จักกาหนนไชย
 ไทยมอยมันไลอย วอหวายเพนผี ยาไทย
 คีนลั้ง มายังบุรี ไมยเทนทองที่ ฐ
 เทาถึงมัน²

1 เรื่องเดียวกัน.

2 เรื่องเดียวกัน.

” สำหรับตัวละครประกอบสำคัญนอกเหนือจากพระเจ้าเจษฎาแล้ว ยังสร้างตัวละครอีกตัวหนึ่ง คือตัวที่เป็นภรรยาของศรีทระนไชยให้มีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะในตอนที่ศรีทระนไชยจะถูกนำตัวไปประหาร ภรรยาไคร่ร่ำครวญ ร่ำพัน อย่างน่าสงสาร ซึ่งนับว่าได้สร้างความสะเทือนอารมณ์ให้เกิดขึ้นอย่างดี และทำให้ศรีทระนไชยฉบับนี้มีชีวิตชีวามากกว่าฉบับอื่น เพราะคำร่ำพันที่ภรรยาของศรีทระนไชยร่ำครวญก็ หรือการที่ศรีทระนไชยร่ำครวญ และสิ่งลึกลับ (กหน้า 30) นับเป็นฉากรักย่อย ๆ ที่ทำให้ผู้อ่านได้รับรสทางวรรณคดีแปลกไปจากศรีทระนไชยฉบับอื่นนั่นเอง ”

ค) ศิลปะการใช้ภาษา ศรีทระนไชยสำนวนนี้ใช้ถ้อยคำสามัญธรรมดาเป็นพื้น ไม่มีศัพท์สูง หรือสำนวนที่ยากแก่การเข้าใจเลย เช่น

๐ ทนนไชยร้องว่า ข้ำซังน้ำหน้า ปากโป้งโจงเงง
เจ้าไมพินิจ อานนิคไปเอง กลับว่าไมเกรง อีกเลาเหตุานา ¹

(ตอนศรีทระนไชยสอนหนังสือหลานสมภาร)

นอกจากนี้ ยังมีถ้อยคำที่เป็นภาษาพูดปนอยู่มากมาย เช่นตอนศรีทระนไชยร้องไห้เนื่องจากแม่ค้าแบ่งขนมให้ไม่เท่ากัน

๐ ฉิดะฉีฉ่า คีเคฉฉหาย มึงแกลงหัวลาย แบ่งบันไม้ฉี่ ²

ตอนศรีทระนไชยไปขายขนมให้แม่ค้าจนได้รับความเสียหาย

บายเถาคำรามทีกฮั กุนพาซื่อ นับถืออายคนอัปปี ³

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

ก่อนหลวงนายโทศรีทะนงไชยเลี้ยงวัวไว้เต็ม ตรีทะนงไชยแกลงทำให้วัวตาย

๑ ร้องบอกทะนงไชย เออนั้นอะไร แขนงอยู่โคง เห่ง
มองคูไคแฉ แกกตาของเอง ชกอยู่โคง เห่ง ทัพนปลายถาน ¹

อย่างไรก็ตามสำนวนนี้มีความเปรียบสอแรกไว้วัย เช่นก่อนยายแมกาทน
เลี้ยงศรีทะนงไชยไม่ไหว และกิกจะพาไปฝากลูกชาย (หลวงนาย) โทเลี้ยงไว้ ดังปรากฏ
ในคำประพันธ์ว่า

๑ ลูกชายชาคีชั่ว บั้นน้ำเป็นตัว ไนกลัวที่รัน ²

นอกจากนี้แม้จะมีสำนวนโบราณบางอย่าง แต่ก็สามารถจะเข้าใจได้เช่นตอน
ศรีทะนงไชยมาฝากเนื้อฝากตัวกับท่านสมภาร ดังคำประพันธ์ว่า

๑ ทนไชยฝากตัว อยู่กับท่านขรว เป็นชำหิงนาน ³

สำนวนว่า "ชำหิงนาน" หมายความว่า เป็นเวลานานมาก หิงแปลว่านาน
ในที่นี้ใช้เป็นคำซ้อน

ลักษณะที่เด่นอีกประการหนึ่งในก้านศิลาการใช้ภาษา ก็คือ มีการพรรณนา เกี่ยว
กับการคร่ำครวญ การชมธรรมชาติ ใก้อย่างละเอียดมากกว่าสำนวนอื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้อ่าน
เกิดความซาบซึ้ง และก่อให้เกิดจินตนาการ ตลอดจนให้อารมณ์สะเทือนใจได้เป็นอย่างดีอีก
ด้วย ดังเช่นตอนศรีทะนงไชยลาภรรยาของเขา เมื่อถูกสั่งประหาร ศรีทะนงไชยก็ไถ่สั่งลา
รวมทั้งสั่งสอนภรรยาของเขาอย่างน่าฟัง ชวนให้เกิดความสงสาร จนลืมนึกถึงกลัวไม้ค้ำของ
เขาไปได้ ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

1 เรื่องเดียวกัน.

2 เรื่องเดียวกัน.

3 เรื่องเดียวกัน.

อะนิจาเจ้าพี่ ตั้งแต่บัดนี้ จะจอนจากไกล่ ชวคชมสมสอง
 รวุมหอพิสมัย กุ่าเอยสิงโรย คงเราสองรา เมื่อพิศาย
 แลว ยแตนองแกว คนเคียวเอกา ไครจะเอาใจย,
 เจ้าพาฟ้งงา โอโององคา จักมาเปลวคาย เจ้าอยคาง-
 หลัง „เจียมจิตคิกระวัง ยาประมาทหมินกาย งานกานสิ่งโรย
 เอาใจยควนควาย เลียงบคสีมไปย ยาไทยอะนาหูน
 คอยเลียงรักษา ยาหบศาค่า ลูกย้งบ้งออร ปอนเกาอาบนำ
 เซาค่าสั่งสอน คับกลอนไทยนอน ตันแลวรับควัน ...
 ยาคบชายชัว จะพาเสียวตัว ขอยยบับปรี จะโดยความยาก
 ล่ายากแสนทวี ยาลงโลเกี ควยลินลมชาย ...
 เบนก่าจำจาก เจ้าควงชัวัน ตั้งแต่ไปย บอโดยเทนกัน
 ยเทิคควงจัน พิจจะลูนาง โอโองนงนท เปนประชิมมะพิสท
 ันเคียวเทานี้ ซาคนาเกิคโมย ในยโลกคะโลเกี เราทั้ง
 สองสี ก็จะได้พบกัน ¹

2. ฉบับที่เจ้าจอมสมบุญ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมอบให้แก่
หอสมุดแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2472 ²

หลักฐานนี้แสดงว่า ศรีชนะนไชยส่วนานนี้เป็นส่วนานที่มีแล้วในรัชกาลพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนหลักฐานเกี่ยวกับผู้แต่ง และระยะเวลาที่แต่งนั้นไม่
 ปรากฏ

1. เรื่องเดียวกัน.

2. หมวกาพย์ (กลอนสวค)
 ชื่อเรื่อง ศรีชนะนชัย เล่ม 1
 เลขที่ 1 ต. 114 ชั้น 1/1 มัคที่ 52
 ประวัติ เจ้าจอมสมบุญ ร.5 ใท พ.ศ. 2472.

ก) เนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงพระเจ้าเจษฎา และนางจันทิกรองกรุงศรีอยุธยา ต่อจากนั้นมีเนื้อหาและการดำเนินเรื่อง เช่น เกี่ยวกับฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ถึงคอนศรีชนนุชขัตติยาเจษฎา ให้เสด็จไปทอพระเนตรเรือนทอง(กลาง) ของตน ส่วนฉบับกล่าวถึงเหตุการณ์ค้างไว้เพียงเท่านี้ ซึ่งแสดงว่าเป็นส่วนที่มีเนื้อความไม่ครบบริบูรณ์เพราะขาดเรื่องราวที่เป็นชีวิตของศรีทนนไชยในบัดนี้ไปนั่นเอง

ข) การสร้างตัวละคร มีลักษณะเช่นเดียวกับฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

ค) ศิลปะการใช้ภาษา คำกริยาใช้ถ้อยคำ มีลักษณะเช่นเดียวกับฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ที่ต่างกันก็คือ ไม่พรรณนาเหตุการณ์ตอนหนึ่งตอนใดอย่างละเอียด

3. ฉบับที่พระมหาอำนาจอิทธิภาโน วัดสามพระยา มอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2500 จำนวน 2 เล่มสมุดไทย¹

ไม่มีข้อมูลหรือหลักฐานในคำนำผู้แต่ง และระยะเวลาที่แต่ง ส่วนนี้เขียนลงในสมุดไทยขาว ตัวอักษร เขียนด้วยหมึกดำ สภาพของสมุดไทยเล่มแรกนั้นค่อนข้างชำรุดมาก ตัวหนังสือขาดหายไปเป็นระยะ แต่เล่มที่สองยังอยู่ในสภาพดีทุกประการ

ก) เนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ เนื่องจากส่วนนี้มี 2 เล่มสมุดไทยซึ่งมีเนื้อความต่อเนื่องกัน ฉะนั้นจึงจะขอกล่าวถึงเนื้อเรื่องในแต่ละเล่ม ดังนี้

¹ หมายเหตุ (กลอนสวย) ชื่อเรื่อง ศรีชนนุชไชย เล่ม 1 และ 2 เลขที่ 4 และ 5 ตู 115 ชั้น 1/1 มัทธิ 52

ประวัติ พระมหาอำนาจ อิทธิภาโน วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร มอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2500.

เล่มที่ 1 เป็นสำนวนที่มีเรื่องราว เหมือนสำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการขึ้นต้นเรื่อง ก็เรียกไคว่ เป็นสำนวนที่น่าจะคัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกัน โดยมีคำขึ้นต้นเรื่องเหมือนกัน คือ

ข้าขอยกร นพนิมวร เหนือเกล้า เกษา ¹

มีบางตอน เท่านั้นที่มีการใช้ถ้อยคำคลาดเคลื่อนจากกันบ้างเล็กน้อย แต่ก็ เป็นแห่งละหนึ่งคำหรือสองคำ โดยเฉพาะมีตอนที่พรรณนาหรือบรรยาย เหตุการณ์ตอน เตรียม งานศพแม่ของหลวงนายอย่างละเอียด เช่นเดียวกันด้วย (ดูการพรรณนา เหตุการณ์ตอนนี้ใน สำนวนที่เป็นฉบับเดิมของหอสมุดแห่งชาติ หน้า 42-43)

เนื้อหาและการลำดับ เหตุการณ์ของ เล่มที่ 1 นี้ แม้จะเริ่มเรื่อง เหมือน ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติก็ตาม แต่มีเนื้อหาสั้นกว่า กล่าวคือ เนื้อหาจบลง เพียง ตอนบรรยายหลวงนายให้ศรีทะนุไชยไป เรียกหลวงนายมารับประทานข้าวเป็ยกเท่านั้น (ดู หน้า 1-16)

เล่มที่ 2 เป็นเนื้อความที่ต่อจากเล่มที่ 1 คือกล่าวถึงหลวงนายกลับมา บ้าน และต่อว่าภรรยาที่ให้ศรีทะนุไชยไปตะโกน เรียกคนช่วยเสียงอันดัง ซึ่งเป็น เหตุการณ์ที่เหมือนกับฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติอีก และมีการเรียงลำดับตอน เหมือนกัน เช่นนี้ จนถึงตอนที่ศรีทะนุไชยถูกส่งประหารชีวิต (ดูหน้า 25) และทำอุบายหนีโดยเลี้ยง อาหารและมอม เหล้า เพชฌฆาต

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้เหตุการณ์ในตอนถูกส่งประหารชีวิตของสำนวนนี้กับ สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติจะเหมือนกัน แต่สำนวนนี้ไม่ได้กล่าวไว้อย่างแน่นอน ว่าสั่งให้ประหารด้วยวิธีใด และวิธีเอาตัวรอดของศรีทะนุไชยสำนวนนี้ กับสำนวนที่เป็นสมบัติ เดิมของหอสมุดแห่งชาติก็ต่างกัน กล่าวคือ สำนวนที่พระมหาอำนาจมอบให้หอสมุดแห่งชาตินั้น

¹ เรื่องเดียวกัน.

ศรีทระนไชย เอาตัวรอดด้วยการ เลี้ยงอาหารและมอม เหล้า เพชฌฆาต แต่สำนวนที่เป็นสมบัติ
เดิมของหอสมุดแห่งชาติ เอาตัวรอดด้วยการหลอกให้พ่อค้า เรือสำเภา เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ
คน

- ข) การสร้างตัวละคร ไม่ต่างจากฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ
ค) ศิลปะการใช้ภาษา ไม่ต่างจากฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

4. ศรีทระนไชยฉบับที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ. 2453¹

ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับผู้แต่ง และระยะเวลาที่แต่ง แต่จากหลักฐานที่
หอสมุดแห่งชาติซื้อมา แสดงให้เห็นว่าศรีทระนไชยสำนวนนี้ คงจะมีมาแล้วก่อนปี พ.ศ. 2453
เป็นแน่

สำนวนนี้ เขียนลงในสมุดไทยคำ เขียนด้วยอักษรฝู่นสีขาว ตัวสมุดอยู่ในสภาพ
ที่ชำรุดมาก อักษรบางตัวลบ เลือนและขาดหายไปเป็นช่วง ๆ

ก) เนื้อหาและการลำดับ เหตุการณ์ ศรีทระนไชยสำนวนนี้เป็นสำนวนที่ไม่
ครบบริบูรณ์ ขาดเนื้อเรื่องตอนกำเนิดศรีทระนไชย ชีวิตในวัยเด็ก ตลอดจนไม่มีเนื้อหาตอน
ชีวิตในบั้นปลายของศรีทระนไชยด้วย เนื้อหาเริ่มมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้

- ศรีทระนไชยลงพระ เจ้าแผ่นดินให้ลงไปในสระ
- ศรีทระนไชยทูลพระ เจ้าแผ่นดินว่าปลายตาลไม่ใช่ตนตาล
- ศรีทระนไชยทนทุกข์ใจกับพวกข้าราชการบริวาร
- ประเทศลังกาส่งนักปราชญ์มาถามปัญหา
- มีชาวต่างประเทศมาพบนัน เรื่องผ้าวิเศษ
- ชาวต่างประเทศเอนกแซก เต้ามาพบนัน เรื่องนกพุดไค้

¹ หมวกพยับ (กลอนสุภาพ) ชื่อเรื่อง ศรีทระนไชย เล่ม 2
เลขที่ 6 คู 114 ชั้น 1/1 มัคที่ 52
ประวัติ ชื่อ พ.ศ. 2453

ข) การสร้างตัวละคร เนื่องจากส่วนนี้ไม่มีเรื่องราวชีวิตของศรีทະนไนไซ ในตอนต้น จึงทำให้มองไม่เห็นว่าคุณแต่งสร้างศรีทະนไนไซให้มีพฤติกรรมรุนแรงดัง เช่นปรากฏในส่วนอื่นมากนักเพียงใด หรือไม่ อย่างไรก็ตามในตอนทีภรรยาของศรีทະนไนไซบนเรื่อง ความซัดสนใน เรื่องทรัพย์สินเงินทอง ศรีทະนไนไซก็มีพฤติกรรมที่แสดงการขมขู่ และก้าวร้าว ต่อภรรยาอย่างเห็นได้ชัด ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ทະนไนไซร้องตะเพิด พรุ้งนี้เลิกอิขินหาย กูจะไทยขัน
 แพบตาย อิหลังลายมิงกอยกู
 เมียวหน้า (ซำรุค) ทนพังรำกานหนู เถียงอิงว่ามิงกู
 เลขลบลูเรา เกินมา ¹

นอกจากนั้นส่วนนี้ยังสร้างให้ตัวเอง คือศรีทະนไนไซ เป็นผู้มีกตเวทิตา เพื่อเมื่อแต่ศฤงคารที่ซัดสนด้วย ซึ่งไม่ปรากฏในส่วนอื่นเลย เหตุการณ์ตอนนีปรากฏในตอนที ศรีทະนไนไซทำอุบายหาเงิน โดยทายใจพวกข้าราชการได้ถูกต้อง เมื่อญาติของเขาซัดสนเงินทอง ศรีทະนไนไซก็ให้ปันด้วยดี ดังปรากฏในคำประพันธ์ ว่า

ลูกเมีย (ซำรุค) ลอยหน้า รวยเงินตรากว่า เจ้าสัว
 (ซำรุค) ออกตัว สอไมกลัวจนเลยนา
 กรานิงอญมาชานาน แสนสำรานรันหันษา
 (ซำรุค) ปันหมูญาติกา มาฟังพาไคทุกคน ²

ลักษณะพิเศษของส่วนนี้อีกประการหนึ่งก็คือ ผู้แต่งได้สร้างตัวละครซึ่งเป็นภรรยาของศรีทະนไนไซ ให้มีบทบาทเป็นตัวประกอบที่มีความสำคัญอีกตัวหนึ่ง ทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นบุคลิกลักษณะของศรีทະนไนไซในแง่มุมต่าง ๆ ได้ และช่วยทำให้มองเห็นสภาพความ

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

เป็นครอบครัวของศรีทะนุไชยชัคเจนชั้น นับว่าตัวละครซึ่งเป็นตัวกรรยาของศรีทะนุไชยนั้น เป็นตัวแทนของผู้เป็นภรรยาทั้งหลายได้เป็นอย่างดี และแม้จะมีสำนวนที่ว่า "ภรรยา เป็นช่างทำหลัง" ซึ่งเป็นสำนวนที่รู้จักกันดีในหมู่หญิงไทยทั้งหลายนั้น หากพิจารณาโดยกองแท่นแล้ว ภรรยา นับว่า เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อสามีโดยไม่รู้ตัว เป็นไปในลักษณะที่เงิบ ๆ ไม่ได้ออกไปแสดงบทบาทให้เห็นอย่างเด่นชัด ลักษณะที่มีอิทธิพลอย่างเงิบ ๆ ก็คือ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้เป็นสามีได้ขบคิด เกิดกำลังใจ และการกระตุ้นเตือนให้สามีมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวได้มากขึ้น ดังเช่นศรีทะนุไชย แม้จะเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัว และตระหนักในเรื่องความซัดสนเงินทอง จึงกำนังถึงการแก้ปัญหา แต่ก็ยังไม่ไถ่ล้างมือแก้ไขจนกระทั่งภรรยาลุกขึ้น ทนจึงเริ่มดำเนินการตามที่ถูกดูบายไว้ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า ลักษณะของครอบครัวไทยในปัจจุบัน ภรรยา นับว่า เป็นผู้มีความสำคัญไม่แพ้บุคคลผู้เป็นสามีเลย อดีตนายกรัชมณตรี ชานินทร์ กรัยวิเชียร ได้กล่าวเกี่ยวกับความสำคัญของบุคคลที่เป็นภรรยาว่า "เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อสามีมากที่สุด จากคดีฉ้อราษฎร์บังหลวงที่เกิดขึ้น มีสถิติว่า บุคคลที่เป็นภรรยา มักจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น เพราะภรณานั้นยอม เป็นผู้ใกล้ชิดกับสามีมากที่สุด หากครอบครัวเกิดการซัดสนขึ้น ก็ยอมจะตองผูกจ่าปรึกษาหารือ เป็นการกระตุ้นเตือนทั้งเข้าทั้ง เป็น หรือแม่แต่คอนนอน ฉะนั้นผู้เป็นสามีก็ต้องหาทางแก้ไข ความคิดที่จะฉ้อราษฎร์บังหลวงก็เกิดขึ้น"¹

จากสภาพการณ์ของ เหตุการณ์ในปัจจุบัน และสภาพการณ์ใน เนื้อ เรื่องของศรีทะนุไชย ทำให้ได้ขบคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า หากชายผู้เป็นสามีทั้งหลายในปัจจุบันมีสติปัญญาอย่างเฉลียวฉลาด รู้จักเอาตัวรอดโดยถูกวิธี เช่นศรีทะนุไชยที่ลิดแก้ปัญหาในครอบครัวแล้ว กรณีฉ้อราษฎร์บังหลวงคงไม่เกิดขึ้น และนอกจากนั้นทำให้มอง เห็นลักษณะของศรีทะนุไชย ได้ว่า

¹ คำบรรยายของ ชานินทร์ กรัยวิเชียร อดีตนายกรัชมณตรีในการ เปิดการสัมมนา เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2520, ณ พระที่นั่งสามมณีกี่ มุขมหาย พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม.

ศรีทะนงไชยนั้น แม้จะทำความเดือดร้อนใหญ่หน้อยมากมาย เพราะบุคคลเหล่านั้นมีปัญญา หรือคิดไม่ทันตัวเขาก็ตาม แต่ศรีทะนงไชยก็ไม่เคยทำความเดือดร้อนให้แก่ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือบั่นทอนความมั่นคงของบ้านเมืองเลย ทั้ง ๆ ที่หากศรีทะนงไชยจะใช้สติปัญญาของตนฉ้อราษฎร์บังหลวง เอาเงินในท้องพระคลังออกมาใช้ก็ย่อมจะทำได้ นับว่าผู้แต่งโคลงสร้างตัวละคร เองมิให้ใช้สติปัญญาที่มีอยู่ ทำความเสียหายให้แก่บ้านเมืองแต่ประการใด

นอกจากนั้นผู้แต่งสำนวนนี้ ยังโคลงสร้างตัวละครประกอบอื่น ๆ ที่เป็นชาวต่างประเทศ ให้เข้ามามีบทบาทด้วย ทำให้สามารถส่งเสริมความเป็นคนมีสติปัญญา ของศรีทะนงไชย ใหญ่อันไถมอง เห็นโคชคนจีนขึ้น กล่าวคือ ศรีทะนงไชยไม่ไถ่มีความสามารถที่เขาชนะได้ แต่เฉพาะคนในชาติของคนเท่านั้น แม้แต่คนต่างชาติต่างภาษา ก็ยังตามความคิดของศรีทะนงไชยได้ไม่ทันอีกด้วย

ค) ศิลปะการใช้ภาษา ถ้อยคำที่ใช้ในสำนวนนี้ ยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับสำนวนกาพย์ฉบับอื่น ๆ เป็นส่วนมาก แต่ที่พิเศษก็คือ มีการใช้ภาษาต่างประเทศด้วย เช่น ตอนที่แขกต่างเมืองมาพบนักร้องเจ้าวิเศษ ผู้แต่งโคลงบรรยายว่า

ผู้ว่ากำปะนี ไกรจพนัน ชวนก็รีบมา¹

นอกจากนั้นสำนวนนี้ได้บรรยายใหญ่อันไถ่เห็นภาพพจน์และอุปนิสัยของคนไทย ที่ชอบการพนัน และรักสนุก ถึงปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

(ชิวรุก) หัวเราะเรีงรำ จมาทัน (ชิวรุก) ทั้งนั้น
 ตามกันเป็นพรวน (ชิวรุก) พลเมือง ออกถามคามเนื่อง
 พนผา (ชิวรุก) จินตง (ชิวรุก) เซรซังซุกซอน (ชิวรุก)
 ชวนกันมาถู (ชิวรุก) ชังวากกัน เปนหมู (ชิวรุก)

1

ศรีชนนุชชัยฉบับที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้ เมื่อ พ.ศ. 2453

โนเป็นรองสามสอง ไปสู่ คนหลามตามกู เปี้ยคยัคอ์อั้ง
 (ซำรุก) สามโมงเขา ทนไน (ซำรุก) ขุนนาง
 เล่านัน เลียงกันอ้ออั้ง รับรองสอง เอนันัง อั้งซนังทัง วัง
 (ซำรุก) 1

จะเห็นได้ว่าข้อความเกี่ยวกับเหตุการณ์ตอนนี้ จะซาคหายไปเป็นช่วง เพราะ
 ซำรุกก็ถาม แต่ผู้นานก็พอจะจับใจความได้ว่าผู้แต่งได้ตั้งใจที่จะบรรยายเกี่ยวกับสภาพความ
 เป็นไปเช่นนั้นอย่างแท้จริง

5. ฉบับที่กรม เลขาธิการ คณะรัฐมนตรี มอบให้ หอสมุดแห่งชาติ 2

ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่มอบให้ ทั้งไม่ปรากฏหลักฐานอื่นใดเกี่ยวกับผู้แต่ง และ
 ระยะเวลาที่แต่ง ฉบับนี้มีจำนวน 2 เล่มสมุดไทย

ส่วนานนี้เขียนลงในสมุดไทยคำ ค่ายตัวอักษรฝู่นี่ขาว สภาพทั่วไปของสมุด
 ไทยเล่มนี้อยู่ในสภาพดีทุกประการ

ก) เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ เนื่องจากฉบับที่กรม เลขาธิการ
 คณะรัฐมนตรี มอบให้หอสมุดแห่งชาติ มีจำนวน 2 เล่ม ผู้วิจัยจะขอแยกกล่าวทีละเล่มดังนี้
เล่มที่ 1 เริ่มด้วยบทไหว้ครู แล้วจึงกล่าวถึงกษัตริย์เมืองอยุธยา ทรง
 พระนามว่า พระเจ้าเจตตะคา ทรงมีมเหสีชื่อ สุกทะมาลี ซึ่งเป็นราชธิดาของ เมืองมัทตะ-
 ราชมุรี ต่อจากนั้นมีเนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ เหมือนกับฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของ
 หอสมุดแห่งชาติ จนถึงตอน แมก้าสายขนม เอาสี่ทะนไนไชยไปฝากไว้กับหลวงนาย (หน้า
 24)

1 เรื่องเดียวกัน.

2 หมู่ กาศย์ (กลอนสวด) ชื่อ เรื่องศรีชนนุไชย เล่ม 1
 เลขที่ 2 คู 114 ชั้น 1/1 มัดที่ 52
 ประวัติ ใ้มาจากกรม เลขาธิการ คณะรัฐมนตรี

เล่มที่ 2 เริ่มเรื่องตั้งแต่พระเจ้าเจษฎาเสด็จไปทอดพระเนตรเรือนทอง จนกระทั่งถึงตอน ศรีหะนนไชยถูกส่งประหารชีวิต และทำอุบายเอาตัวรอดมาได้ด้วยวิธีเลี้ยงอาหารและมอบเหล่าเพชรฆาต ซึ่งนับว่ามีกร เรียงลำดับ เหตุการณ์เหมือนฉบับเดิมที่เป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติ (ดูหน้า 2-17) และโดยเฉพาะเหตุการณ์ตอนถูกส่งประหาร และการเอาตัวรอดนี้ จะเหมือนกับฉบับที่เจ้าจอมสมบุญ มอบให้กับหอสมุดแห่งชาติด้วย

- ข) การสร้างตัวละคร ไม่ต่างจากฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ
- ค) ศิลปะการใช้ภาษา ไม่ต่างจากฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

*6. ศรีหะนนไชยส่วนนกภาพย์ ฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่

ศรีหะนนไชยส่วนนกภาพย์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใกล้เคียงเป็นครั้งที่ 3 มีจำนวน 1000 เล่ม ในงานฉาบนกิจศพ นายชิต สุภสิทธิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 24 เมษายน พุทธศักราช 2511 (พิมพ์ครั้งแรกโรงพิมพ์หมอสมิธ จัดพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่ 2 ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี (ม.ร.ว. มูล คารากร พ.ศ. 2501)

พระปฏิเวทวิศิษฐ์ (สาย เลขยานนท์) ซึ่งเป็นผู้มอบหนังสือเรื่องศรีหะนนไชยส่วนนกภาพย์ให้แก่อหอสมุดแห่งชาติ ได้ยืนยันว่าฉบับที่ท่านมีอยู่นั้นมีอายุเก่าในสมัยโรงพิมพ์หมอสมิธ¹ ซึ่งหากเป็นไปตามคำยืนยันนี้แล้ว แสดงว่า ศรีหะนนไชยส่วนนกภาพย์ฉบับนี้จะคงได้รับการตีพิมพ์ในระหว่าง ค.ศ. 1868-1910 (พ.ศ. 2411-2453) คือในระยะที่เป็นรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ซึ่งในขณะนั้นโรงพิมพ์นี้คือโรงพิมพ์หนังสือประเภทวรรณคดีร้อยกรองออกจำหน่าย เช่น พระอภัยมณี ของสุนทรภู่ เป็นต้น และทำให้หมอสมิธร่ำรวยจากการพิมพ์หนังสือประเภทนี้มาก²

¹ กรมศิลปากร, ศรีหะนนไชยส่วนนกภาพย์ และลิลิตตำราวนพรัตน์, (พิมพ์ครั้งที่ 3 วรรณกรรม : โรงพิมพ์ศรีเมืองการพิมพ์, 2511), หน้า ก.

² Wipha Senanan, The Genesis of the novel in Thailand, (Bangkok: Thai Wattana Panich, 1975), p.29.

ก) เนื้อหาและสาร เรื่องลำดับเหตุการณ์ เริ่มด้วยบทไหว้ครู แล้วดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงพระเจ้าเจษฎากับพระนางอนงมาลี ครองกรุงอยุธยา ต่อจากนั้นกล่าวถึงครอบครัวชาวมันครอบครัวหนึ่งอยู่ที่บ้านมึงยอกมีบุตร จึงตั้งศาลเพียงตาบูชาพระอินทร์ ในที่สุดก็ได้บุตรชายสมปรารถนา ภายหลังตั้งชื่อบุตรชายว่า ศรีทนะนไชย ต่อมาครอบครัวนี้มีบุตรอีกหนึ่งคน จึงให้ศรีทนะนไชยเลี้ยงดู ซึ่งมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นไปตามลำดับดังนี้

- ศรีทนะนไชยผาทองน้อง
- ถูกไล่ออกจากบ้านไปอยู่วัด แล้วบวชเป็นเณร
- ปล้ำหลานสาวสมภาร
- ศรีทนะนไชยสึกมาอยู่บ้าน พ่อแม่จึงพาไปขายไว้หลายแห่ง ในที่สุดพาไปขายไว้กับยายชายขม
- ทำขมขายเสียหาย ยายจึงเอาไปให้ลูกชาย (หลวงนาย) เลี้ยงไว้
- หลวงนายให้ถ่อพานหมาก แต่ทำหก ภายหลังจึงเก็บเอาขยะและมูลสัตว์ใส่ในพานหมากแทน
- ภรรยาหลวงนายใช้ให้ไปตามสามีมารับประทานข้าว ศรีทนะนไชยแกล้งตะโกนเสียงกึ่ง
- ศรีทนะนไชยเผาเรือนนาย
- หลวงนายให้ทำคันทไฟ ศรีทนะนไชยไปจับเอาเชิงกรานมา
- ศรีทนะนไชยรักถวายชิ้นคันทาล
- หลวงนายมาควไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- หลอกให้พระเจ้าแผ่นดินไปทอดพระเนตร เรือนทอง
- นางสนมกำนัลไปอุจจาระรดเรือนทองตามรับสั่ง แต่ถูกศรีทนะนไชยเอาไม้ไล่ตี
- ทูลพระเจ้าแผ่นดินทาสอนหนังสือให้สังฆราช
- เอาน้ำสาครสังฆราช
- ขอที่เท่าแมวกินกาย

- ศรีทະนไนไชยฉายลมิใส่หม้อถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- พระเจ้าแผ่นดินให้เอาไปฆ่า แต่ทำอุบายเลี้ยง เหล้า เพชฌฆาตจึงหนีมาได้
- หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้ลงไปในสระได้
- พนันกับพวกเสนาท ๓๓ สามารถทายใจโคถูกคอง
- รับอาสาทางปัทมาธร รมะกับปราชญ์ เมืองสิงหล
- รับพนัน เรื่องผ้าวิเศษกับชาวฝรั่งเศส
- รับพนัน เรื่องนกขุคโคกับชาวฝรั่งเศส
- ศรีทະนไนไชยอ้างว่า เป็นไก่ตัวผู้ เมื่อคนไม่มีไข่ไก่มาแสดง
- ศรีทະนไนไชยถูกจับใส่กรง เหล็กไปถ่วงน้ำ
- ไปค้าขาย เมืองจีน
- กินผักนึ่งไถ่ราว เพื่อหลอกคุณนายระเจ้ากรุงจีน ซึ่งมีพระพักตร์เป็นสุนัข จึงถูกเอาไปใส่กรงซึ่งมีมดคัน และคึกเข็น
- ศรีทະนไนไชยขณะหนีที่ตนขอมะเวงจากสมภารได้
- พวกมะละกามาทำพนันมวยปล้ำ
- ศรีทະนไนไชยไปกิน เมืองปักข์ไค
- ศรีทະนไนไชยทำนาริมน้ำ ลมพัดข้าวเสียหาย จึงไปหาคนลมน แล้วอ้างว่าขายมา เป็นคนลมน
- ศรีทະนไนไชยรับทาน ขงแปดกับก๊วกับปราชญ์ลังกา
- เสียรู้ เณร เรื่องขึ้นบดตีโหนดก็ไค
- เสียรู้ เณร (นายเวร) เรื่อง 2 เกื่อน
- พระเจ้าแผ่นดินไปเยี่ยมศรีทະนไนไชยซึ่งป่วย แต่ถูกหลอกให้กลานเข้า
- ไปหา
- สั่งภรรยาให้เผาตนด้วยไม้รัง
- สนมไปบัสสาวะรดกระดูก และไครับบาคเจ็บ

“ ข) การสร้างตัวละคร การสร้างตัวละครนั้น ส่วนใหญ่เหมือนกับสำนวนภาพยนต์ฉบับอื่น ๆ แต่ตัวละครที่ฟังมีบทบาทปรากฏเป็นครั้งแรกของสำนวนนี้ และมีไ้กล่าวถึงในสำนวนภาพยนต์อื่น ๆ คือ “เนร” ซึ่งให้ศรีทระนุชชัยโคอาศัยเรือข้ามฟาก ในภายหลังได้สึกมารับราชการ เป็นนายเวร ตัวละครนี้ถือว่าเป็นตัวละครประกอบที่สำคัญซึ่งผู้แต่งตั้งใจสร้างขึ้นมา เพื่อทำให้ผู้อ่านได้ประจักษ์ถึงความ เป็นไปของชีวิตที่ว้า “อนิจจัง ไม่เที่ยง” กล่าวคือ ศรีทระนุชชัยซึ่ง เคย เป็นผู้ชนะมาตลอด กลับต้องมา เป็นผู้แพ้ อย่างที่ไม่มีผู้ใดคาดคิดมาก่อน นับว่าผู้แต่งมีกลวิธีอันชาญฉลาดในการสร้างตัวละครประกอบตัวมีขึ้น เพื่อพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน นอกจากนี้ยังได้ช่วยให้อ่านประจักษ์ถึงปรัชญาทางพุทธศาสนา จึงนับได้ว่าเป็นการสร้างตัวละครที่มีประโยชน์ทาง เนื้อหาอย่างยิ่ง ”

ค) ศิลปะการใช้ภาษา ถ้อยคำที่ใช้ในสำนวนนี้ ยังคงมีลักษณะ เช่นเดียวกับถ้อยคำที่ใช้ในสำนวนภาพยนต์อื่น ๆ แต่มีลักษณะอันลึกลับที่ไพเราะราบรื่นกว่า เพราะได้ใช้การแกว้ไขสัมผัสและวรรคตอน โดยเจ้าหน้าที่ผู้ชำระหนังสือของหอสมุดแห่งชาติ กังตัวอย่างกำประพันธ์ต่อไปนี้

ตอนนาง เทราฝัน สำนวนในต้นฉบับเดิมมีว่า

นางคนขึ้นทันที ปลุกสามีด้วยเร็ววรา เลาคูความสามสัจจา
 ทุนอนมานิมิกฝัน นันทาคูขึ้นแล้ว กอดเมียแก้ว แล้วรับขวัญ
 พรุ่งนี้เราชวนกัน ไปหาทานที่อาราม ¹

สำนวนที่แก้ไขแล้วในสำนวนภาพยนต์ฉบับนี้ มีว่า

นางคนขึ้นทันที ปลุกสามีด้วยเร็วพลัน เลาคูความสามอศัจจรย์
 ซึ่งฝันนั้นทุกประการ นันทาคูขึ้นแล้ว กอดเมียแก้วออกสงสาร
 วาพรุ่งนี้จงกราฎ ไปหาทานที่อาราม ²

¹ ศรีทระนุชชัยสำนวนภาพยนต์ ฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

นอกจากนั้นในส่วนหนึ่งซึ่งมีการใช้ชื่อย่อที่เป็นภาษาต่างประเทศเข้ามาปะปน
ด้วย ก็ปรากฏตามคำประพันธ์ต่อไปนี้

๑ คราวครั้งหนึ่งนี้ ยังมีกำปั่น ฝรั่งเศสสวีไลย
ก็ค้นกรดอน สัตูจรกลาโคล มาถึงกรุงไทย ทอดหน้าธานี¹

จากการศึกษาศัพท์ตะวันตกในภาษาไทยส่วนมากจะยกเว้นแล้ว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า
ส่วนมากคำต่าง ๆ นั้น มีที่มาจากต้นฉบับเดียวกัน เพราะลักษณะคำประพันธ์ก็ใกล้เคียง เรื่อง
ก็คือ ตัวละครก็คือ การสร้างฉาก และสภาพสังคม ตลอดจนเนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ก็
แทบจะไม่แตกต่างกัน

จากการพิจารณาทุกส่วนอย่างละเอียด ผู้วิจัยเห็นว่า ส่วนมากคำศัพท์ฉบับที่
เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่คัดลอกได้ใกล้เคียงกันกับฉบับเก่ามาก
ที่สุด ทั้งนี้จะสังเกตได้จากกรณีที่พบพรรณารายละเอียดต่าง ๆ โดยไม่มีการรวบรัดตัด
ตอนเหตุการณ์ให้รวดเร็วตามที่ปรากฏในส่วนอื่น ๆ เลย ถึงเช่นตอนที่ศรีธนญชัยวางยา
แม่หลวงนายจนตายแล้ว หลวงนายก็ปลงศพแม่ของตน ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่ง
ชาติกล่าวถึงการเตรียมงานโดยละเอียด พรรณาดังการเดินต่าง ๆ ดังนี้

ครั้นวายโสภแล้ว ลกชายโง่ใจแล้ว จักแจงเกหา
เที่ยวออกชวาวาร ไวยวารเกมา พรอมเพรียงเรียงนำ
มากมายหลายคน บางจับหมากพลู จักแจงแคงยู
พริ้งพรสับสน หาเขาหาปลา นำหาอดวน
พื้นตองกองคน เกลื่อนกลนชวยกัน
.....
.....
ทาวไทยรแรงวา ทำจักแจงแคงการมากมาย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

ปลงศพเผาผี ชลนีนันคาย คนทางนอยไดย
 มากมายโคยปอง พระราชทานเครื่องเล่น ทุกสิ่งโมยเวน
 ครบครันโคยปอง โชนหนประชัน สะบันก็กก่อง ...
 ... บักนีนี่จึงลกชาย กรันรุงสายกัน
 คีบคี่ จักแจงทวนที คนอึ่งมีมาพรอมกัน
 ฟั้นคองกองไวยครบ แลวปลงศพในยวันกัน สำเรก
 เสกควยพลัน แลชวนกันมาเคหา ยูไปยโคยวันนึ่ง
 ออนายนึ่งก็กมา ยัวเมียบทั้งสองรา พรอมวาจา
 แลวคิกอาร ...¹

แกฉับอื่นไม่มีรายละเอียกเลย จะกล่าวแกว่าเมื่อครบ 7 วัน ก็ปลงศพ ถึง
 ปรากฏในฉับที่เจ้าจอมสมบุญ มอบให้หอสมุดแห่งชาติ ความว่า

ครันวายโสกสัลย์ หมยาศีพรอมกัน ปฤกษาปราไส
 ปลงศพสุรพรเสร์จ เวทวันพันใจ ฉับเกมนันไชร
 วาไปปวยการ ที่จริงก็เพราะ ไร่ไรไฟเราะห์
 เสนาะลำคำหวาน ฅแต่งอกร่า ปฤกษาฐานาร
 ประกอบกิจการ กภาพกลหะนไนชย แลทวนเจ้า
 ของ ยินก็ปรองกอง โคยทางวิไล จิตรสุ่มักร
 รัโกานู นิตานหะนไนชย จึงแปลงแข่งไส
 เอกุแคไกราคา อยไปไคหลายวัน สองนายนัน
 คิกขึ้นมา ยัวเมียบนึ่งปฤกษา สังสณะหนา
 นิกถึงศิว ...²

¹ ศรีชนนุไชย ฉับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ

² ศรีชนนุไชย ฉับที่เจ้าจอมสมบุญ มอบให้หอสมุดแห่งชาติ

ฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่ กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ ความว่า

ครั้นวายุโสศกศัลย์ หมอญาติพร้อมกัน ปรีक्षाปราศรัย
ปลุ่่งศัพสุสรรพเสร็จ ใจ้จวันทันใจ ฉบับเกิมนั้นไซ้
ว้ไปป่วยการ ที่จริงก็เพราะ ล้า้นำเสนาะ
พริ่งเพราะอนหวาน ณตงอักขรา ปรีक्षाชุกุนาญ
ประุ่กอบกิจการ กายกกลอนหะนไนไซ้ แททาน
เจาของ ยินคี่ปรองกอง โภยทางวิสุย จิตสมักร
รักอาน นินทานุหะนไนไซ้ จึงแปลงแตงใส เอาโก
ราชการ อยไปหลายวัน สองนายนั้นเกล็ดกินมา
ยังเมียนั่งปรีक्षा สั่่งสนหนานักถึงตัว ...

... 1

สองสำนวนหลังนี้ระบุว่า ย้แตงไค้คักแปลงไปจากเกิมน้าง เป็นการคักแปลง
ในค่านกลวิธีการค่านเรื่อง กล่าวคือ ย้แตงเห็นว้ ของเกิมนบรรยายจัดงานศัพมากเกิน
ไป จึงรวบรัดเหตุการณ์ให้สั้นเข้า เพื่อจะไค้กล่าวถึงเหตุการณ์เอนต่อไป

เหตุการณ์อีกตอนหนึ่ง คือตอนที่ศรีธนูชัยนายลมิได้หม้อถวายพระเจ้าเจษฎา
เป็นเหตุให้พระองคกริ้วมาก ถึงกับรับสั่งให้หน้าตัวไปประหาร สำนวนที่เป็นสมบัติเดิมของ
หอสมุดแห่งชาติ ไค้พรรณนาถึงวิธีการที่จะประหารศรีธนูชัยและรายละเอียคอื่น ๆ ไค้ควบ
คังนี้

จำจงตองอาบา ทั้งคี่คหาประการ ตรัคทรง
ไหยเรงไปย หิงหะเลไญยลอยชลหาร ตอง
ลัคกลงบ่อนาร พอประมารนัคเกยีน เอาเชือก
ผูกประนัง ไวยริมพังแหบชลที่ ขึ้นไค้ยริตาม
สาาคอน ครันเปริยุมเหียบคอบคัน ชีวักนั้จมอยมอน
หิงเสียในสาาคอน แลวจ้จอมกลัดกินมา เมื่อนันหันไนไซ้

¹ ศรีธนูชัย สำนวนกาพย์ ฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่.

สมเด็จพระเทพฯ กริ้วโกรทโกธธา จำจงบัณจงเอาลงนาวา
 วิกิไทยไปยคาเสากลางนัคที เมียนอยเมียบหลวง ลุกเอาทังปวง
 ออกมาวังหนี่

 ทนไนไชยใจภาน แกลงกลาวจาวสาร โภยเรื่องมีระบาย
 แก่โยย ตัวตนไทยทนะบาย กวยจิตติกราย อุบายมานยา
 ... 1

ฉบับที่พระมหาอำนาจ อธิสัญญาโน มอบให้ทอดสมุคแห่งชาติไม่ไค้พระรณมาเหตุ
 การต่อนี้ไค้โดยละเอียกเลข สรุปลความแคเพียงว่า

จำจงทัวกายา ทงกือคาห่าประการ ฝ่ายศรีทนะไนไชย
 รับสูองถวไนโย ไหยไปประหาร ไหยกรวนชื่อคา
 ถึงห่าประการ ทนทกขทรมาร ไหมไหวกายา นิงตริก
 นิกโค อุบายหนึ่งไซร ... 2

ฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่ กล่าวถึง เหตุการณ์ครั้งนี้ โดยมีเนื้อความและใช้สำนวน
 ภาษาเช่นเดียวกับฉบับที่พระมหาอำนาจ อธิสัญญาโน มอบให้ทอดสมุคแห่งชาติทุกประการ ผู้วิจัย
 จึงจะขอไม่ยกค่าประพันธ์มากกล่าวซ้ำอีก

จะเห็นได้ว่าฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของทอดสมุคแห่งชาติให้ร้ายละเอียดมากกว่า
 สองฉบับหลังนี้มาก นอกจากนั้นยังไค้พรรณาดังการคร่ำครวญของภรรยาศรีชนูชัยเมื่อ
 ทราบว่าสามีจะถูกประหารไว้อย่างยี่กยว ทั้งยังไค้บรรยายถึงการคร่ำครวญ และสั่งลา
 ภรรยาของตัวศรีชนูชัยไว้วกวย ดังนี้

1 ศรีชนูไชย ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของทอดสมุคแห่งชาติ.

2 ศรีชนูไชย ฉบับที่พระมหาอำนาจ อธิสัญญาโน มอบให้ทอดสมุคแห่งชาติ.

เมียนนอนเมียบลวง ลกเตาทังปรง ออกมาวังหนี
 พี่นองทั้งหลาย มีศหายมากหนี โสภเส้าโสกก็
 รำรักทนนไชย นางเมียนั้นเหล่า กอกยาค
 ยัวเคา ชลเนกลังไโดย กลองเกลือกเอือกไปย
 เพียงสิ้นชีวา ถองถอนคอนทรวง กลมเกลียว
 เมียงนอง แนมเนื้อยัวควัน ...

 สึงเสียรำโรย ยูเท็ดหุรามไวย พิจักชอลา
 กำของพี่แลว นองแกวพังงา ยาโกโสกา
 หิงคายายัน ...

ตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสำนวนกาพย์ที่เป็นสมบัติเดิมของหอ-
 สุมุกแห่งชาติ เป็นสำนวนที่มีโคกคักทอนรายละเอียด หรือคัดแปลงกลวิธีการดำเนินเรื่อง เลย
 จึงน่าเป็นสำนวนที่รักษารายละเอียดของต้นฉบับเดิมไว้ได้มากที่สุด

2. รูปแบบที่เป็นสำนวนกลอน กนพบ 3 สำนวน คือ

ก) เสภาเรื่องศรีธัญไชยเชียงเมียง ศรีธัญชัยสำนวนนี้ไม่ปรากฏทั้งชื่อผู้
 แต่ง เวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์ครั้งแรก แก้วฉบับที่พบในปัจจุบันเก็บไว้ในหนังสืองานพระราษ
 ทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรี พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนา เมื่อ พ.ศ. 2463 เสภา
 เรื่องนี้สันนิษฐานว่า แต่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งกรมพระ
 ยาคำรงราชานุภาพ ได้ให้คำสันนิษฐานไว้ในคำนำของหนังสือว่า

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เห็นจะเป็นหนังสือแต่งในสมัยรัชกาลที่ 4
 กวายเป็นสำนวนใหม่ ฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุท เป็นฉบับหลวง
 ที่มีอยู่แต่ครั้งรัชกาลที่ 4 เขียนพิเคราะห์เดียวกับเทศน์กอดอย่าง
 1 กวยปรากฏว่า โปครโกใหญ่เขียนเรื่องศรีธัญไชยที่ในพระวิหาร
 วัดเทพมณีน เมื่อในรัชกาลที่ 4 จึงสันนิษฐานต่อไปว่า เสภาที่
 เห็นจะเป็นหนังสือแต่งสำหรับขับถวายเวลาทรงเกร่งใหญ่
 หน้าองค์ที่แต่ง เสภาเรื่องพงศาวดารในรัชกาลเดียวกัน¹

¹ หอสมุดวชิรญาณ, เสภาเรื่องศรีธัญไชยเชียงเมียง, (พระนคร : โรงพิมพ์
 โสภณพิพรรฒนาการ, 2463), หน้าก-ข

จากคำนำดังกล่าว ผู้วิจัยได้ไปที่วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษา ภาพเขียนเรื่องศรีธนญไชย เชียงเมียง และพบว่าจิตรกรรมชิ้นนี้อยู่ในสภาพดีเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นผู้วิจัยยัง โคนคนหาถนอมไม้ เดิมจากหอสมุดแห่งชาติ พบว่า "ถนอมไม้ เดิมเขียนไว้ใน สมุดไทยเก่า จารด้วยตัวรงค์สีเหลือง ตัวสมุดไทยยังอยู่ในสภาพที่เรียบร้อยดีทุกประการ ในการจัดประเภท ทางหอสมุดแห่งชาติได้จัดแบ่งไว้ในประเภทที่เรียกว่า "หมุกลอนอ่าน" จำนวนสมุดไทยค่าของเสภาเรื่องนี้ทั้งหมด 3 เล่มสมุดไทย ดังนี้

เล่มที่ 1 ตามประวัติกล่าวว่า เป็นสมุดไม้เดิมของหอสมุดแห่งชาติ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ กำเนิดของศรีธนญไชย และศรีธนญไชยได้ช่วยพระเจ้าท้าวสี่แก้วบัญชา ค่าง ๆ จนถึง สมภารเขามาฟ้องพระเจ้าท้าวสี่แก้ว มีข้าราชการไปข่มเหง

เล่มที่ 2 ตามประวัติกล่าวว่าสมุดไทยเล่มนี้ หอสมุดแห่งชาติได้มาจาก กรมเลขาธิการรัฐมนตรี เนื้อเรื่องได้ดำเนินต่อจากเล่มที่ 1 คือ พระเจ้าท้าวสี่ ให้สมภาร กูตัวศรีธนญไชย แต่สมภารจำไม่ได้ จนกระทั่งพระเจ้าท้าวสี่ให้ศรีธนญไชยไปเก็บพริกใน อุทยาน

เล่มที่ 3 ตามประวัติกล่าวว่า หอสมุดแห่งชาติ ได้มาจากกรมเลขาธิการ รัฐมนตรี เช่นกัน เนื้อเรื่องได้ดำเนินต่อจากเล่มที่ 2 คือ กล่าวถึงทอนศรีธนญไชยลง พระเจ้าท้าวสี่ว่า ชิงตัวปัญญาไว้ในปล่องไม้ พระเจ้าท้าวสี่ได้วางนางสนมขอตัวปัญญา กับ ศรีธนญไชย จนถึงศรีธนญไชยหลอกพระสังฆราช เมืองลังกาให้อานคัมภีร์ไทรปุ และคัมภีร์ ไทรคต พระสังฆราชอ่านไม้ไค้จึงหนีกลับบ้านเมือง

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบถนอมไม้ เดิมที่เป็นสมุดไทยกับถนอมไม้ที่พิมพ์เป็นหนังสือ ในปี พ.ศ. 2463 แล้ว ปรากฏว่ามี เนื้อหาทุกบทตอนตรงกันทุกประการ จะมีที่ต่างกันบ้างก็เฉพาะใน เรื่องตัวอักษรที่สะกดไม่เหมือนกัน และถ้อยคำที่ไบบางตอนกลากเคลื่อนกันไปบ้าง ซึ่งไม่ ได้ทำให้เนื้อหาแตกต่างกันไปเลย เช่น

ต้นฉบับสมุทไทย เขียนว่า

จะกล่าวถึง เรื่อง ศรีธนไชย
หวังให้แจ้งคนก็มีปัญญา

บรรณทานเล่าไว้นานหนักหนา
ภรรยาควบความคึกคึกวาที ¹

หนังสือเสภาเรื่องศรีธนไชย เชียง เมือง เขียนว่า

จะกล่าวถึง เรื่อง ศรีธนไชย
หวังให้แจ้งคนก็มีปัญญา

บรรณทานเล่าไว้นานหนักหนา
ภรรยาควบความคึกคึกวาที ²

ต้นฉบับสมุทไทยเขียนว่า

ฝ่ายพระจอมรินทร์เป็นประชา

สมญาทวาร ฉนวนาทร นามตาม ³

หนังสือเสภาเรื่องศรีธนไชย เชียง เมือง เขียนว่า

ฝ่ายพระจอมรินทร์เป็นประชา

สมญาทวาร ละเลิศ เด็ดถาย ⁴

1) ที่มาของเรื่อง ระบุไว้ในคำนำของหนังสือนี้ว่า แต่งเนื้อเรื่องตาม
เรื่องราวของมดตลอดกร

2) จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อขับถวายเป็นบาทสมเด็จพะพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เวลาทรงเครื่องใหญ่

3) รูปแบบ แต่งเป็นนิทานคำกลอน โดยเล่าด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอน
เสภา จึงเรียก "เสภาเรื่องศรีธนไชย เชียง เมือง"

¹ ศรีธนชัย ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 มัดที่ 97

² หอสมุดวชิรญาณ, เสภาเรื่องศรีธนไชย เชียง เมือง, (พระนคร : โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร, 2463), หน้า 1.

³ ศรีธนชัย ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 มัดที่ 97

⁴ หอสมุดวชิรญาณ, เรื่องเดียวกัน.

4) เนื้อหาและการเรียงลำดับ เหตุการณ์

กล่าวถึงกษัตริย์ครองเมืองทวารวดี ชื่อพระเจ้าทวารวดี ซึ่งมีเชื้อสายนางสุวรรณบุปผา ประสูติพระโอรสองค์หนึ่ง แต่ได้รับคำทำนายว่าจะเลี้ยงให้เติบโตไคยาก วิธีแก้ไขคือ คองหาเด็กชายซึ่งเกิดในวันเดียวกันมาเลี้ยงคู่กัน ฝ่ายทางนอกเมืองมีครอบครัวราษฎรครอบครัวหนึ่ง สามีชื่อหมื่นกัน ภรรยาชื่อยายปลี มีบุตรชาย (ภายหลังชื่อศรีทนต์ไชย) ซึ่งเกิดวันเดียวกับพระโอรส ต่อมาจึงได้รับการเลี้ยงดูให้เป็นบุตรบุญธรรมของพระเจ้าทวารวดี ควาย เหตุการณ์ไคดำเนินไปตามลำดับ

- พระเจ้าทวารวดีสั่งพระโอรสก่อนพระองค์สิ้นพระชนม์ว่า หากน้องบุญธรรมทำผิดไคอย่างไร ขออย่าไคหลงโทษถึงชั้นประหาร

- พระเจ้าทวารวดีสิ้นพระชนม์ บุตรบุญธรรมมาขอเป็นสามเณรกับพระครูจันทสุปั๋ง

- พระอาจารย์ไปทำพิธีปลุกเสกออยในป่าช้า พระอาจารย์ฉันเนื้อออย เหล็ดแกชอออยได้เนรณ เป็นเหตุให้ เณร (ราชบุตรบุญธรรม) นั้นมีสติปัญญาฉลาดปราดเปรื่องขึ้น

- เณรตั้งปัญหาถามอาจารย์ ความว่า
 ไคพบปลกมังกังเวหา ที่สองว่าชุกไคเป็นช้อขัน
 คชดามีคาล่ากับกัน เป็นที่สามคนกันปัญหา เณร
 จักวาคิตานี้ที่สี่แดง แปะ ๆ ปะ ๆ มาแจงมหาเณร
 ถามวาคไคแกอะไรไคให้คเจเน พระสังเณรคองปัญหาปัญญาคัน

- พระอาจารย์ฉันแกงหม จึงสามารถคองปัญหาไค

- พนันกับลาวส่ง เมียง เรืองชามน้ำ

- พระเจ้าทวารวดี (องค์ที่เป็นโอรส) ได้เณรคิกมารับราชการ คนทั้งหลายเรียกเณรวา เชียงเมียง

- เชียงเมียงหลอกพระเจ้าทวารวดีว่ามียาเจริญานาร

- เชียงเมียงคิซางทรงว่าคัวคิ แต่กาเล็กไคสมคัว

- พระเจ้าแผ่นดินชวนพวกเสนาไปเล่นสควา เชียง เมืองแกดงร้องเสียง
ถึงว่าพระเจ้าทวละยิง เลบทุกที แต่เสนายิงถูก ทำให้พระเจ้าทวละไกรับความอับอาย

- พระอาจารย์มรดภาพ พระเจ้าทวละได้เชียง เมืองกมสนมไปร้องไห้

- พระเจ้าแผ่นดินเสวยเปียง เชียง เมืองแกดงอม เมืองถึง 4 คำพร้อมๆ
กัน ทำให้แกมคยพอง แล้วเอาน้ำมันทาแกมไว้ พระเจ้าทวละตีกว่าแกมพองอมเมืองหรือ
เชียง เมืองกอมวา แกมของ เขาทาน้ำมันไว้แกมเลยพอง พระเจ้าทวละกริ้ว

- ชานพระที่ทรค พระเจ้าทวละให้หากนปากงาม เชียง เมืองไปหา
กนปากแห่งมาให้

- พระเจ้าทวละแกงแรงให้เชียง เมืองกิน

- เชียง เมือง เอาชี้แรงมาขึ้น เป็นกินสอดตาย

- พระเจ้าทวละให้พวกเสนาแอบหาใช้โกษาซ่อนไว้แต่ไม่บอกให้เชียง
เมืองรู้ เชียง เมือง เอาตัวรอกควยการบอกว่าคุณเป็นโกษาผู้

- พระเจ้าทวละให้เชียง เมืองหาดาตายคืนแกม

- เชียง เมือง ขอมะม่วง สบการไม่ให้ เชียง เมือง จึงหลอกขอลดาขกน

แล้วตีสมการ

- กษัตริย์เมืองธานี ส่งคนมาหาชนหัวล้าน

- เชียง เมืองฉายคมใส่กระบอจะให้ เชียง เมืองคมแตกลับถูก เชียง เมือง

เกล้า

- เชียง เมืองทำนายว่า พระเจ้าทวละจะเสด็จพระชนม์ใน 7 วัน

- เชียง เมืองบวชเป็นพระ เพื่อช่วยตอบปัญหารรรมกับพระ ซึ่งกษัตริย์

เมืองธานีส่งมาตามบัญชา ตอนนี้เชียง เมืองได้เป็นพระศรีธัญไชย

- พระเจ้าทวละให้ศรีธัญไชยมาเฝ้ากอนไถ่

- พระเจ้าทวละให้ศรีธัญไชยไปเก็บนริก

- ศรีธัญไชยหลอกพระเจ้าทวละว่า ชิงตัวปัญญาไว้ในกระบอไม้ไผ่

- ศรีธัญไชยเอากันรับเสด็จ

- มีสีกมาประชิดเมือง พระเจ้าทวาละให้ศรีธัญไชยไปรบ แต่เขาหา
อุปบายไม่ไปรบควยการสามกระบุงใหญ่ใส่เสบียงแล้วหายไป ทำให้ไม่สามารถออกจากประตู
เมืองได้ พระเจ้าทวาละรำคาญ จึงรับสั่งว่าไม่คงไปรบ

- กษัตริย์เมืองชาวสงคนมาทำค่าน้ำหนั ศรีธัญไชยรับอาสาค่าน้ำ

- นางวิเสทถูกถอดจากตำแหน่ง เนื่องจากไปทำหน้าที่พนักงานชำระ
แผนพนักงานซึ่งไม่มา ศรีธัญไชยช่วยให้นางไคร้รับตำแหน่งคืน

- เจ้าเมืองประเทศราช ส่งกระบือมาทำวังแข่ง

- กษัตริย์เมืองลังกา ส่งสังฆราชมาทำแข่งแปลกัมภีร์ ศรีธัญไชยรับ
อาสาเข้าแข่งขัน โดยทำกัมภีร์ไคร้รูป กัมภีร์ไคร้กลม

5) การสร้างตัวละคร

ผู้แต่งสำนวนนี้เห็นว่าสามารถสร้างตัวละครได้อย่างเหมาะสม นับตั้งแต่ผู้แต่ง
โกแสดงให้เห็นแก่ในตอนต้นแล้วว่า ตัวละครที่เป็นพระเจ้าทวาละ (องค์ที่เป็นพระโอรส)
จะต้องเป็นตำรวจของ เชียง เมืองตลอดไป เพราะโคผู้ฝันใฝ่ฝันว่า พระองค์เป็นคน
เลี้ยงยาก และจะมีชีวิตอยู่รอดก็ต่อเมื่อเลี้ยงลูกกับเด็กชาย ซึ่งเกิดในวันเดียวกับพระองค์
เพราะเหตุนี้พระเจ้าทวาละผู้เป็นพระราชบิดาจึงสั่งกำชับก่อนสิ้นพระชนม์ว่า แม่เชียง—
เมืองทำนุกรายแรงอย่างใด ก็ขอให้อย่าลงโทษถึงตาย นอกจากนั้น ผู้แต่งจะกล่าวว่า
พระองค์ไคร้รับการเลี้ยงจนมีวิชา เช่นเดียวกับเชียง เมืองก็ถาม แต่เมื่อเชียง เมืองบวช
ผู้แต่งก็กำหนดให้เชียง เมืองไคร้กินช่อลอย ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนสติปัญญาของ เชียง เมืองมีความ
ปรากฏในเรื่องกว่าหมื่น รวมทั้งพระเจ้าทวาละด้วย

นอกเหนือจากตัวเอกคือเชียง เมือง ซึ่งเป็นแม่สติปัญญาสามารถเอาตัวรอด
จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้แล้ว ตัวละครที่มีบทบาทมากกับตัวเอกก็คือ พระเจ้าทวาละ (องค์
ที่เป็นโอรส) ในสำนวนนี้ ผู้แต่งโคสร้างให้พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความยุติธรรม มีใจ
เมตตา กรุณา รักษาัจจะที่ให้ไว้กับพระราชบิดาเป็นอย่างดี แม่เชียง เมืองจะทำให้พระองค์
กริ้วและไคร้มีความอับอายหลายครั้ง แต่พระองค์ก็สามารถเก็บความรู้สึกต่าง ๆ ได้ดี ถึง

ครานั้นจึงพระราชกุมาร เชิญพระภพสุรสงครามจนจนกว่า
มาลาภาษากวายเป็นเครื่องทรงประจำ เครื่องคนลวบทองคำดงยาภิ
ทรงเครื่องคนเสด็จสรรพรพสำหรับกษัตริย์ เชิญเข้าโกศชูเนาวรัตน์มณีศรี
ประโคมแตรสังข์สนั่นลั่นดนตรี กลองชนะพร้อมตีเสียงมโหรี¹

นอกจากนั้นยังไต่พรรณนาให้เห็นถึงการกระเถิบมงานพระราชพิธีถวายพระ
เพลิงศพ ดังนี้

ครานั้นหม่อมมาตย์ข้าราชการ พร้อมกันกะเกณฑ์อาณา สง เสนหาवासงาสนาม เมรุทองในเครื่องนั้นเป็นหลั่นลค ราชวัตรฉัตรทรงเงินนาก ฉัตร เบญจรงค์รายออกนอกอีกชั้น ราชวัตรฉัตรรายทางข้างถนน โรงการุเลนเตนร่าท่าเสร็จแล้ว โรงราชองระทาระกาตาศ กันฉากวาคงามเรื่องรามเกียรติ์ ทกกะเมนลอคบวงหวงหอยเส้า ร่าแพนเส้าโคลงคตงหยาน	กัมพรราชกุมารโอรสา ท้ามหาเมรุปร่างกตตามอบายมุศ เมรุพิศงามสามสร้างทองอย่างหมก ทองแบบตามบททุกสิ่งอัน แลหลากกิ่งสลับล้ำกับคัน คตอกกั้นราชวัตรชนกแนว ทางผลลที่จะแหแลเป็นแถว ทองสนามกวาคแนวลาดเตียน เอาแผงลาดหลังกาทาเครื่องเขียน ลวนแบบเนียนมาสนุกทุกโรงงาน คิคคตเขาสามคตตงคระทงาน คามอย่างงานบรมศพมีครบครัน ²
---	--

าลา

7) ทัศนคติของยูแกลง

ทัศนคติหรือปรัชญาของยูแกลงนี้ พิจารณาได้จากคำพูดของตัวละคร และจากวิ
การที่นักประพันธ์บรรยายแสดงกวนนึกคิดของตนเองออกมาตรง ๆ ในส่วนนี้จะพบว่า
ยูแกลงมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ความฝัน และการทำนาย ว่าถ้าทำนายว่าอย่างไร
ก็จะต้องเป็นอย่างนั้น ดังเช่น นางพรหมดีทำนายฝันให้ยายปี่ว่าลูกชายที่เกิดมาจะโคเป็น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

ตกลงหลวง กรันแก้วพรหมณ์ทราบเรื่องราวที่แท้จริง ก็รู้ว่านางพรหมณ์ทำนายผิดไป หากไม่แก้ไข นางจะต้องมีอันเป็นไป จึงทำการแก้ไขเสกาะเคราะห์ โดยไขศุกดาเสียกระบาด เป็นตัวแทนรับเคราะห์ไป ดังนี้

ปั้นรูปพรหมณ์ใส่ชื่อใน
แล้วเอาขันกรอผีสะหรีปปั้น
กรันกรันเสียงฟ้าคำราม
อสันฟ้าคเปรียงเสียงสพาน
พรหมณ์ก็รอกจากูความตาย
จึงมีให้ไขขันรอนำฝน
ถั่วฟ้าจะผาขันควมบันกาล

ไปตั้งไวทางบ้านสถูปานคน
พอเจ็ควันมีกุกุมกุ่มเมฆฝน
พุดเม็คฝนตกทองล่องปราย
ดูการขมามรปในขันสลาย
ควยอบอายุดีสาคาพฤชาจารย์
ทุกตัวคนทั่วประเทศเขตสุสาน
ตลอดกาลจนทุกวันทานกลาวมา ¹

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้แทรกความคิดเกี่ยวกับลักษณะของบุคคลที่เป็นเกียรติยศ หรือผู้ที่จะต้องเป็นเผ่าปกครองประเทศว่าควรจะมีวิธี หรือมีหลักในการดำเนินนโยบายกับผู้อยู่ใต้การปกครองควยการรู้จักเลี้ยงดู ให้อำนาจรางวัลตอบแทน เมื่อเขาทำความดีความชอบ และให้ความร่มเย็น เป็นสุขแก่ราษฎร เป็นต้น ดังปรากฏในตอนที่ว่าพระเจ้าทวาระเรียกราชบุครมาอวยรรมก่อนพระองค์สิ้นพระชนม์ว่า

หญิงชนนางข้าเฝ้าเหล่าทั้งหลาย
ผู้ใดมีความชอบตอบรางวัล
เงินตราฆ่าทานทองกำให้
เสียบึงแครงกระปี่สายสพายสพัก
ราษฎรทั่วประเทศในเขตรชัต
จงเมตตาคนจนชัคสนแกน

จงจุกุจ่ายเบี้ยหวัดจุกจัดสรร
ให้แบ่งปันสนองคุณการุณรัก
เกรืองกาไหล เกรืองถมแลสมปัก
สมยศศักดิ์ควารูชอบจุกตอบแทน
อย่าเบียดเบียนให้ทุกขรอนคอนแกน
ทุกควาแค้นให้เป็นสุขสนุกใจ ²

ฯลฯ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-3.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

8) ศิลปะการใช้ภาษา

(ก) การใช้คำ ใช้คำง่ายไม่มีศัพท์สูง อ่านแล้วเข้าใจง่าย เช่น

ฝ่ายเชียงเมียงก็ไ้มาเป็นข้าเฝ้า หมันเขารวังในทรงใช้สอย
ไม่ไกลบาทจอมนราอุศสาห์คอย ให้ใช้เด็กในน้อยชางนำใน ¹

บางครั้งใช้ภาษาพูด เช่น

จะกล่าวถึงพวกลาวชาวส่วยเมียง มาแต่เวียงหาบกระบอกกุงกั้ง ²

จอมประชาตรีที่ว่าเจ้าหมอเอก พุกโทยกเหยอโยกย้ายอายสำสาม ³

(ข) ใช้คำซ้ำเพื่อเป็นการเน้นความ เช่น

พระสงฆ์นำนำฉานอ่านหนังสือ สงฆ์การวิ้งปรีอไมลาออยู่
แต่ก็ยงราชาคณะวัคพระลอย ไวไวทน้อยเด็กเจ้าคุณวนเต็มที ⁴

อยู่ทีนหน่มหน่มก็มีมาก คนองปากเป็นสนมไม่สนหน้า ⁵

พุกขึ้นว่ากระตาคมมือชูไซ ท่างต่างโกกนละฟองร้องอิงสนาม ⁶

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

(ค) ใช้สำนวนง่าย ๆ แบบกรงไปตรงมา ทำให้เกิดภาพพจน์ เช่น

นายสำเภาก็แกเชือกผูกปล่อย	กร ะมือ"เว่ยก็วิ่ง เข้ามาหา
เหี่ยวคอกคนหานมกษิรา	ก็กว่าควายมารคาเคยกินนม
กระบือใหญ่ให้รำคาญตาล เคียดแค้น	ก็วิ่งแล่นหนีลกรกระมือประสม
ลูกกระบือกำลังอยากน่านม	ก็วิ่งกมกคไปมีไควาง
กระบือใหญ่วิ่งหนีก็ยิงไล่	วนไปหลายรอบไม่เห็นหาง ¹

ข) ศรีธนญชัยฉบับคำกลอนของนายบุษย์

ผู้แต่งใช้นามว่า "บุษย์" เป็นนักเขียนประจำของโรงพิมพ์วิฑูเกาะ ส่วนนกลอนฉบับนี้พิมพ์ที่โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญวิฑูเกาะ ฉบับที่พิมพ์ไม่ทราบปีที่พิมพ์ สันนิษฐานว่าตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2494 ²

1) ที่มาของเรื่อง แต่งตามคำสวดของ เกมส่วเทีง คังคำประพันธ์ที่นายบุษย์ เขียนไว้ดังนี้

ขอประคิษฐ์คิดค่อที่ชื่อไซ เป็นกำสวดอยู่แตกอนฉั่นอ่อนไป
คิดขึ้นให้ชักนำเป็นคำกลอน ... ³

นอกจากนั้นผู้แต่งยังระบุว่าตนได้แต่งเติมขึ้นใหม่อีกส่วนหนึ่งด้วย คังคำประพันธ์ที่ว่า

ข่อยกขอต่อความตามนิสัย ส่วเฒ่าโหมคองแกงแญลงสาร
ในเล่มแปด เปลี่ยนบทพจมาน โหนอนแปดหลังหึ่งผัง ⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

² เตือนใจ สินทะเกิด. วรรณคดีชาวบ้านจาก "วิฑูเกาะ" ปริณญาณิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, มกราคม 2520, หน้า 42.

³ บุษย์. ศรีธนญชัย. เล่ม 1 (พระนกร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ,ม.ป.ป.)หน้า 1.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 8, หน้า 5.

ศรีชนนุชย์สำนวนนี้ ผู้แต่งเขียนไว้ทั้งหมด 10 เล่มย่อย (แต่ได้รวมเล่ม
เหล่านั้นเข้าเป็นเล่มเดียวกันแล้ว) เนื้อความในเล่มที่ 1 ถึง 7 เป็นเรื่องราวที่แต่งตาม
กำสรวล ส่วนเล่มที่ 8 ถึง 10 เป็นส่วนที่ต่อเติมขึ้นใหม่

2) จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อให้ความบันเทิง

3) รูปแบบ แต่งเป็นนิทานกำกอลอน

4) เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงพระเจ้าเจษฎาทรงเป็น
กษัตริย์ครองเมืองอยุธยา โดยมีนางสุทติมา เป็นมเหสี ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงนางเหราปลุก
ศาลมวงสร วงท้าวโกสีย์ เพราะต้องการขอบุตร เนื้อเรื่องได้ดำเนินตามลำดับชั้นตอน ดังนี้

- ท้าวโกสีย์ให้เทพบุตรมาจุติ เป็นศรีชนนุชย์
- ศรีชนนุชย์อาบนํ้านอง แล้วฆ่านองตาย จึงถูกไล่ออกจากบ้านไปอยู่กับ
หลวงนาย
- ฆาแม่หลวงนาย
- ถวายศักรัชมารชการกับพระเจ้าเจษฎา
- พระเจ้าเจษฎาตั้งให้เป็นนายเวร และได้นางนวลจันทร์ เป็นภรรยา
- ศรีชนนุชย์ถวายคอกกษัตริย์
- ถูกสั่งประหาร แต่เอาศักรออกมาได้
- รับพนันนกขุคไค้กับหญิงฝรั่ง
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีชนนุชย์ชู้ใจไก่ ศรีชนนุชย์จึงทำตัวเป็นไก่ตัวผู้
- พระเจ้าแผ่นดินให้โอรสให้เอาไต่กรงเหล็ก
- ชาวอังกฤษและชาวรามัญมาทำเหมือง และศรีชนนุชย์ชนะ
- พระเจ้าแผ่นดินให้นำศรีชนนุชย์ไปปล่อยเกาะ
- จีนพอค้า เอาผักทองมาพนัน
- ศรีชนนุชย์เอาหม้อขายให้ยายผัก
- ทำอุบายเอาวัวไปขายให้เศรษฐี

- แฉก 2 พากมาพนั้กับศรีษณูชัย
- หลอกเอาทรัพย์สินจากขุนนาง

(จบความ เติมจากที่แต่งตามคำสวด)

เริ่มสำเนาใหม่

- ทาน้ำนึ่งให้ เสรมรัฐสารก็
- พนันกับลาวส่ง เมือง
- ทายวาม เหลือตายใน 7 วัน
- แพ้พ่น เรื่อง เมื่อกองโมกับนายเวร ทำให้ตรอมใจตาย
- สนม ไปปัสสาวะ วรรคกระดูก และ เถาถานของศรีษณูชัยคามรับสั่งของ-
พระเจ้าแผ่นดิน คังคำประพันธ์ว่า

ไปเยี่ยมวรรคกระดูกให้ถูกที่ ชาติอภัยริ้วช้ำอย่าปราศรัย
ทวงนารีมีธูชาลาครรไล รีบออกไปตามความ

เนื้อความได้จบค้างไว้เพียงเท่านี้ ถือเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า เนื้อความไม่ครบบริบูรณ์ เพราะขาดหายไป เนื่องจากไม่มีตอนที่กล่าวถึงผลที่ได้รับ จากการไปปัสสาวะรดนั้นเอง อย่างไรก็ตามศรีษณูชัยส่วนนี้ได้แต่งโดยรักษาเค้า เดิมไว้มาก โดยเทียบกับส่วนวนกาพย์อื่น ๆ คังกล่าวมาแล้ว ส่วนตอนที่นายบุษย์ ระบุว่า เป็น "สำเนา" ใหม่ นั้นมีบางตอนที่หวกแนวออกไป แต่บางตอนที่ปรากฏว่า เป็น เนื้อ เรื่องที่มีซ้ำกับส่วนวน เสภาและส่วนวนกาพย์บางสำนวน

5) การสร้างตัวละคร เนื่องจากศรีษณูชัยส่วนนี้แต่งตามคำสวด คังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น คังนั้นการสร้างตัวละคร ของสำนวนนี้จึงไม่ต่างไปจากส่วนวนกาพย์แต่อย่างใดเลย

6) ฉากและสภาพสังคม เหมือนฉบับที่เป็นส่วนวนกาพย์

7) ทัศนคติของผู้แต่ง เหมือนฉบับที่เป็นส่วนวนกาพย์

8) ศิลปะการใช้ภาษา เนื่องจากสำนวนนี้แก่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอน จึงทำให้สำนวนนี้มีลีลาที่ไพเราะ น่าอ่าน น่าฟัง เพราะสัมผัสทุกวรรคถูกต้อง มีความคล้องจองกันเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ถ้อยคำที่ใช้ ก็ยังคง เป็นถ้อยคำสามัญธรรมดา เป็นพื้น ไม่มีศัพท์สูง และถึงแม้ว่าจะมีคำศัพท์ที่ไม่เหมาะสมกับฐานะตัวละครอยู่บ้างแต่ก็ไม่ทำให้สำนวนกลอนเสียไปแต่อย่างใด เช่น

ชนอุทัย เลี้ยงน้องประคองพิกตร¹

ทั้งพ่อแม่ เชื้อนุครสุคทีรัก ประคองพิกตรพี่น้องสองถนอม²

าลา

ค) ศรีชนอุทัยจอมปราชาของ "วรวรรณ"

สำนวนนี้แต่งใช้นามว่า "วรวรรณ" ศรีชนอุทัยฉบับนี้เป็นสำนวนกลอน ซึ่งตีพิมพ์ที่สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ ไม่บอกปีที่เริ่มแต่ง แต่ในคำปรารภของผู้เรียบเรียงได้ลงวันที่เขียนคำปรารภว่า "6 มกราคม 96" ซึ่งอาจจะ เป็นปีที่ผู้แต่งได้เริ่มลงมือเขียนก็ได้

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบถ้อยคำสำนวนของศรีชนอุทัยฉบับนี้กับศรีชนอุทัยสำนวนของนายบุษย์ แล้วปรากฏว่ามีสำนวนกลอนตรงกันทุกประการ ที่ต่างกันก็คือ สำนวนของนายบุษย์ เป็นคำกลอนล้วน ๆ แต่สำนวนของ "วรวรรณ" มีส่วนหนึ่งแต่งเป็นกลอน มีข้อความเหมือนกับสำนวนของนายบุษย์ทุกประการ อีกส่วนหนึ่ง เป็นร้อยแก้วบรรยายสรุปความ เมื่อจบเหตุการณ์แต่ละตอน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการย้ำหรือชักชวนความ เข้าใจให้แก่ผู้อ่านอีกครั้งหนึ่ง

1 เรื่องเดียวกัน. เล่ม 1, หน้า 8.

2 เรื่องเดียวกัน. เล่ม 1, หน้า 9.

ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

๑ นันทาทิ้ง เมียแจ่มแสงจิต	ขอมิตรน้องรักคือนักหนา
จึงบอกกับมิ่งขวัญรรมก	รีบไปหาสมภารให้ทานทาย
นิมิตรของ เจ้านักเหนือนัก	จะเป็นเมรกร เป็นผลไปล้นหลาย
พี่ไมรูแจ้งกำจะทำนาย	รีบผืนนายไปหาทานอาจารย์

[นายันทาผู้เป็นเจ้าพ่อไค้พัง ก็พากันไปหาโหรผู้รู้ ท่านายผืนให้แก้แค้น]¹

เนื่องจากส่วนนี้ตรงกับส่วนหนึ่งของนายบุญทุกประการ ผู้วิจัยจึงไม่ขอให้รายละเอียดอีก

ข. รูปแบบที่เป็นร้อยแก้ว

เรื่องศรีธนญชัยที่เขียนเป็นร้อยแก้วนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เขียนขึ้นใหม่ โดยอาศัยเค้าเรื่องจากส่วนที่เป็นร้อยกรอง ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะกับคามนิยมของยุค ของสมัยในปัจจุบัน ฉะนั้นจะพบว่า เรื่องราวและรายละเอียดที่ปรากฏในส่วนร้อยแก้วส่วนใหญ่ แม้บางส่วนจะพยายามรักษาเค้าเรื่องเดิมไว้ แต่ก็มักจะมีการเสริมแต่ง และสอดใส่แนวความคิดของผู้แต่ง ตลอดจนเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันไว้ด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งต้องการให้อ่านได้อ่านเรื่องราวที่แปลกและพิสดารไปจากเดิมและไม่ต้องการให้อ่านเกิดความเบื่อหน่ายก็เป็นได้

เรื่องศรีธนญชัยนี้ มีผู้เรียบเรียงและตีพิมพ์เผยแพร่หลายส่วน เช่น

1. ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์ ของ กระฉ่อนทอง (นามแฝง), สำนักพิมพ์-ประมวลสาส์น, 2501.

¹ รวบรวม [นามแฝง], ศรีธนญชัยจอมปราชัญญ์, (พระนคร : สำนักพิมพ์-เชมบรมกกิจ, 2502), หน้า 3-4.

2. ศรีชนนุชชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พ. บางพลี (นามแฝง), สำนักพิมพ์-
ประมวลสาส์น, 2502.
3. ศรีชนนุชชัย ของ พิฑูล ทองน้อย พ.บางพลี (นามแฝง),
สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2507.
4. ศรีชนนุชชัยฉบับวิพาก ของ วิสันต์ บัดตะวงส์, สำนักพิมพ์รุ่งวิทยา,
2507.
5. ศรีชนนุชชัยฉบับสมบูรณ์ ของ อบุญญา (นามแฝง), สำนักพิมพ์-
บันกาลสาส์น, 2512.
6. ศรีชนนุชชัยกลับชาติ ของ สำเนาวิ นิริโอคป์ปะ, สำนักพิมพ์-
บันกาลสาส์น, 2515.
7. ศรีชนนุชชัยฉบับมาตรฐาน ของ ประยูร พิศนาคะ, สำนักพิมพ์-
คลังวิทยา, 2516.
8. ศรีชนนุชชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พรพิทยา, สำนักพิมพ์บรรณการ,
2517.
9. ศรีชนนุชชัยกับน้อง ของ วิสันต์ บัดตะวงส์, สำนักพิมพ์-
เสรีมวิทยบรรณการ, 2518.

าสา

เนื่องจากศรีชนนุชชัยที่เป็นสำนวนร้อยแก้วมีมากมายหลายเรื่อง ผู้วิจัยจึงจะไม่ขอกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับสำนวนต่าง ๆ ที่เป็นร้อยแก้วอย่างครบถ้วนทุกสำนวน เพราะผู้เรียบเรียงแต่ละสำนวนจะยังคงสร้างลักษณะที่แสดงความเป็นกวีเจ้าปัญญา ของศรีชนนุชชัย อยู่เช่นเดิม และเกือบทุกสำนวนผู้เรียบเรียงจะนำเอาสภาพแวดล้อมของสังคมในปัจจุบัน มาสอดแทรกไว้ควบเสมอ ดังเช่นเรื่อง ศรีชนนุชชัยกับน้อง ของ วิสันต์ บัดตะวงส์ ไล่กล่าวถึงบุคคลที่เป็นน้องของศรีชนนุชชัยซึ่งได้มาพบเห็น เดิรว่า ในภายหลังกได้หายสาบสูญไป เนื่องจากสมักร เป็นทหารไปรบที่เวียตนาม ดังความว่า

// หลังจากวันนั้น เมื่อกลับมา ก็ไม่มีผู้ใดเห็นร่องรอยของเจ้า
 เณรน้อยศรีธัญชัยอีกเลย แดทว่า ก็มีเสียงชาวบ้านโจษ
 จันกันว่า เจ้า เณรที่ เค็ดไคไปสมัคร เป็นทหาร ไปรบกับ เวียดนาม
 กงเสียแล้ว ... ใครจะเชื่อก็เชื่อ... ใครไม่เชื่อก็ต้อง
 เชื่อ... ! ¹ //

เรื่องราวของศรีธัญชัยที่พิมพ์เผยแพร่ในสมัยหลัง ๆ นี้ จึงอยู่ในลักษณะที่
 แหวกแนวออกไปจากเดิมมาก ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงจะไม่กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับสำนวน
 ต่าง ๆ ที่เป็นรอยแก้วอย่างครบถ้วนทุกสำนวน แต่จะขอยกมากล่าวเพียง 2 สำนวน คือ
 เรื่องศรีธัญชัยฉบับมาตรฐาน ของ ประยูร พิศนากะ และเรื่องศรีธัญชัยฉบับสมบูรณ์ ของ
 วิสันต์ บัณฑิตวงษ์ เพื่อเป็นแนวทางให้เห็นว่า สำนวนที่ไม่เป็นรอยแก้วนั้น มีลักษณะอย่างไร
 และมีสิ่งใดที่เหมือน หรือแตกต่างไปจากสำนวนอื่น ๆ อย่างไรบ้าง

1. ศรีธัญชัยฉบับมาตรฐาน ของ ประยูร พิศนากะ

ศรีธัญชัยสำนวนนี้เป็นสำนวนที่ตีพิมพ์เป็นครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2516
 (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2509) โดยสำนักพิมพ์คลังวิชา เป็นผู้จัดพิมพ์จำหน่าย ผู้เรียบเรียง
 ศรีธัญชัยสำนวนนี้คือ ประยูร พิศนากะ

ก. ที่มาของเรื่อง ผู้เรียบเรียงไม่ไ้ระบุว่า ได้เรียบเรียงเรื่องนี้
 จากสำนวนใด แต่จากคำนำของผู้เรียบเรียงพอจะสันนิษฐานได้ว่า คงพยายามเรียบเรียง
 และรวบรวมเรื่องราวของศรีธัญชัยจากสำนวนต่าง ๆ ที่มีปรากฏ เท่าที่ผู้เรียบเรียงจะ
 สามารถหาได้ มาเขียนใหม่ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ ดังปรากฏรายละเอียดในหัวข้ออุกฤษฏ์หมาย
 ในการแต่ง ซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไป

¹ วิสันต์ บัณฑิตวงษ์, ศรีธัญชัยกับน้อง, (พระนคร : เสริมวิทยบรรณาการ,
 2518), หน้า 352.

ข. จุดมุ่งหมายในการแต่ง นอกจากผู้เรียบเรียงจะต้องการใหญ่อ่าน
ไต่รับความเพ็ดพิณแล้ว ยังต้องการใหญ่อ่านไต่รับสาระความรูต่าง ๆ ด้วย ทั้งจุดมุ่ง
หมายสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ

ต้องการจะ "สั่งทายมา" อัครชีวิตประวัติดอกคนยนี้ใหญ่ถูกต้อง
สมบูรณ์ และ เพิ่มจำนวนหนังสือใหญ่กับเวลาหนังสือ เมืองไทย
ขึ้นอีก และ เพื่อใหญ่ศรีชนธัชย์ เล่มนี้ไม่ไปไขว้เขวกับเล่มอื่น
ที่ใหญ่ใหญ่เขียนเขียนเอง จึงต้องถึงขอใหญ่สะกุดทาย "ศรี-
ชนธัชย์ฉบับมาตรฐาน" ¹

ค. รูปแบบ แต่งเป็นภาษาร้อยแก้ว มีบทสนทนาแทรกเป็นบางตอน
นอกจากนั้นยังมีคำประพันธ์ร้อยกรองจากวรรณคดีต่าง ๆ แทรกอยู่เป็นระยะ

ง. เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงกรุงศรีอยุธยา ซึ่ง
มีพระเจ้า เจษฎา เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แล้วกล่าวถึงครอบครัว ๆ หนึ่งอยู่ที่บ้านบึง และ
ปรารถนาจะมีบุตร จึงปลูกศาลเพื่อบงทาขอบุตรต่อพระอินทร์ คืนวันหนึ่งนาง เหนาะผู้เป็นภรรยา
ของนายนั้นทา อันเป็นครอบครัวที่กล่าวถึงนี้ ไก่นอนหลับฝันไป รุ่งเช้าจึงชวนกันไปหาสมภาร
ทำนายฝันให้ แต่เมื่ออยู่สมภารไม่อยู่ สามเณรจึงรับทำนายแทนนางจะได้บุตรชาย เมื่อเติบโต
โตขึ้นจะได้เป็นตลกหลวง ซึ่งก่าทำนายนี้เป็นก่าทำนายที่ฝึกฝนมา ครั้นอยู่ต่อมานาง เหนาะก็ตั้ง
ครรภ์ และคลอดบุตรเป็นชายชื่อว่า ศรีชนธัชย์ ภายหลังนาง เหนาะก็คลอดบุตรอีกคนหนึ่ง มา
วันหนึ่งมีแม่ค้ามาขายขนม นาง เหนาะจึงซื้อขนมมาแบ่งให้สองพี่น้อง ทา ๆ กัน ส่วนแม่ค้านั้น
เกิดเอ็นดูเด็กทั้งสองจึงแบ่งขนมให้ตนเองมากกว่าศรีชนธัชย์ อันเป็นเหตุใหญ่ศรีชนธัชย์ เกิดความ
น้อยเนื้อต่ำใจ และรู้สึกวางเองเป็นแค้นมาแยงความรักของถนอื่น ๆ ไปจากถน ต่อมา เมื่อนาง
เหนาะและนายนั้นทาของออกไปทำไรไถนา จึงสั่งใหญ่ศรีชนธัชย์เลี้ยงน้องให้สะอาก ศรีชนธัชย์
จึงถือปฏิบัติตามคำสั่งนั้น กังปรากฏเป็น เหตุการณ์ตามลำดับต่อไปนี้
- ศรีชนธัชย์อานน้ำใหญ่หนอง แล้ววางถนของถน
- ถูกไล่ออกจากบ้าน ไปอยู่วัด แล้วบวชเป็นเณร

¹ ประบูร พิศุนาณะ, ศรีชนธัชย์ฉบับมาตรฐาน, (พระนคร : สำนักพิมพ์คลัง-
วิทยา, 2516), หน้า 6.

- เณรศรีธัญชัยปล้ำหลานสาวสมภาร
- ถูกไล่ออกจากวัด กลับมาอยู่บ้าน
- แม่เอา ไปขายคอกกับยายสน แต่ศรีธัญชัยขอไปอยู่กับแม่ค้าชายฉนมกน
ที่แบ่งขนมให้ไม่เท่ากัน
- ศรีธัญชัยแกล้งทำขนมของยายแม่ค้า เสียหาย
- แม่กานำไปให้หลวงนาย (ลูกชาย) เลี้ยงไว้
- หลวงนายให้ถั่วลันเตามาก ก็ถูกแกล้ง โดยศรีธัญชัยหนีบสิ่งต่าง ๆ ที่
คกอยู่เก็บใส่ลันเตามากไปคั่ว
- ศรีธัญชัยแกล้งตะโกนเสียงกึ่ง เพื่อเรียกหลวงนายให้มารับประทาน
อาหาร
- ศรีธัญชัยตั้งใจเผาบ้านนาย
- แกล้งชักกรอกรวีขึ้นไว้บนคันทาล
- ศรีธัญชัยฆ่าแม่ค้าในขณะที่หลวงนายส่งให้ตนไปช่วยคุณลภักภาพยาบาล
- หลวงนายพา เขาถวายตัวกับพระเจ้า เจนภวา
- หลอกพระเจ้า เจนภวาให้ไปถูเรือเบทอง (กลาง)
- พระเจ้าแผ่นดินให้สนมไปดูจจาระรถเรือเบทอง
- ไม่นานเข้า เฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน โดยอ้างว่าสอแห้งสีให้สังฆราช
- เอน้ำเป็นสาตสังฆราช
- ขอที่เผาแม่กับตาย
- ศรีธัญชัยเอาข้าวเปลือกโรยไว้เพื่อทำนา สมพิศเสียหาย จึงให้หาคัน
ลม
- ศรีธัญชัยแกล้งงานกับลูกสาวทาจันบายเปีย โดยเสียบทองพันชั่งและเงิน
ร้อยหาบ
- นายลมิใส่หม้อแล้วนำขึ้นถวายพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์จึงสั่งให้นำตัว
ไปประหาร
- เลี้ยงอาหาร มอมเหล้า แล้วร้องเพลงเรือ กระโถกหนักกลับมาได้

- หลอกให้พระเจ้าแผ่นดินลงสระไค้
- ศรีธนญชัยหลอกพระเจ้าแผ่นดินว่าทันศาล ไม่ใช่ปลายศาล
- ทำพันทายใจเสนาได้ถูกต้อง โดยทายว่าถูกต้องจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน
- รับทนายปัญหาธรรมะกังสังฆราชกรุงลังกา
- ชาวฝรั่งเศสชื่อ ปีลิ่งซ์ มาทำเรื่องนำวิเศษ
- เมื่อพกลับไป ปีลิ่งซ์ ใค้ผ่านกแตกเต้ามาแข่งขันนกขุยกไค้
- ศรีธนญชัยทำเป็นไค้ตัวผู้
- ศรีธนญชัยถูกนำใส่กรงเหล็กไปถ่วงน้ำ เพราะอ้างว่าไม่ถึงที่ตายก็ไม่ตาย
- ศรีธนญชัยไปเมืองจีน หลอกขุนน้ำพระไค้กรุงจีน โดยกินผักนึ่งไค้ราว
- ถูกสั่งให้เข้าไปขังไว้ในตึกเขิน
- ศรีธนญชัยคิดสร้างวัด และทำพันทกับเพื่อนว่าตนสามารถขอมะม่วงจากทานสมถาวรไค้
- รับทำพันท เรื่องมวยปล้ำ
- ศรีธนญชัยหลอกพระเจ้าแผ่นดินจนตบไค้ไปกินเมืองปักยไค้ (ไซบา)
- ยืมคนบ้านหลวงพิทักษ์ไปทำตะมอ
- มีเหมมจากอังกฤษมาเล่นกล ทำขวกเปลาไค้มีเหล่า ศรีธนญชัยก็อาสาเล่นกลถวาย
- กษัตริย์เมืองหงสาวไค้ มาทำพันทสร้างเจดีย์ให้เสร็จใน 7 วัน
- ศรีธนญชัยแต่งงานลูกสาว
- พระเจ้าแผ่นดินทรงให้ทำขาง เมื่ออกงำมาถวาย
- ศรีธนญชัยกินแกงแรง ภายหลังกจึงมีขันธ์แรง เป็นกินสอดถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- จีนสำเภามาทำพันททายณืคพิททอง

- มเหสีลองป้อนยาศรีธนญชัย (แต่ไม่โกธืช้กลงไปทำ เป็นปฎิหาอะไร)
- ศรีธนญชัยหลอกทราขวาน เรื่องหม้อขุกลไก
- ชื่อวิมาลกลก เสริมรู้ว้าวถายออกมา เป็นเงิน
- รับอาสาพนันกับลาวกำนัน ล่วงไปสามนครกร้าในน้ำ
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธนญชัยมา เผ้ากอนไก
- พระเจ้าแผ่นดินให้มา เข้า เผ้าหิ้งครัวเร็ว
- รับทำพนันการ วาครูป
- ชาวต่างชาติมาให้ศรีธนญชัยทำมาสูง 4 สอก หลังกระถาน
- พนันกับลาวส่ง เมียง เรื่องขามน้ำ
- ศรีธนญชัยพายวาม เผลีจะคองคายใน 7 วัน
- ศรีธนญชัยไปขอลูกขุนปริษามาทำลูก
- นายคานจะแกลงศรีธนญชัยโดย เจริญไปรับประทานอาหารที่บ้าน
- ศรีธนญชัยหลงกล เรื่องรับประทานอะไรก็ได้ เลยคองรับประทานยำ-
กรวด-ทราย และศรีธนญชัยแก้เผ็ด โดยเชิญให้นายคานมากินข้าวกับ
หมู เป็ด ไก่
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธนญชัยไปหาคนฝากงาม
- พระเจ้าแผ่นดินไม่ยาก เห็นหน้าศรีธนญชัย เขาจึงโก้งโก้งกัหน้า เข้า
เผ้า
- ชาวเคลงมา ขงชนทวาย ศรีธนญชัยรับทำพนัน
- ศรีธนญชัยคิข้างวาทา เล็กไม่สมตัว
- พระเจ้าแผ่นดินให้หาหงส์ทอง ศรีธนญชัยเอาหงส์ทองที่ติดอยู่ที่เสา วัด-
มาถวาย
- ศรีธนญชัยกุมสนม ไปร้องให้
- รับอาสา เรื่องชนหัวล้าน
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธนญชัยไป เก็บมพริก

- พระเจ้าแผ่นดินทาง เมืองสงกนมาท่าทายปญฺหาธรรมะ ศรีธัญชัยอาสา
ทอมปญฺหา
- พระเจ้าแผ่นดินให้หาตั้งคนทั้งปลายเข้าอย่างคิมาทาย ศรีธัญชัยนำ
คนฝ่ายมาถวาย
- ศรีธัญชัยทำพนักกับ เพื่อน เสนา เรื่องกินกล้วยไค้หมคใบ
- ศรีธัญชัยสามารถหลอกพระ เจ้าแผ่นดิน เอาของหลวงไค้ตามรับสั่ง
- ชาวเมืองไทรบุรีมาท้าวชนไก้
- ศรีธัญชัยบวชพระ
- แกล้งปลูกสมภารตั้งแต่ยังไม่สว่างให้ไปรับบาตร
- พระศรีธัญชัย เลื่องการช่วยพระองค์กอนนุงหลังกา
- พระศรีธัญชัยฉันทย์ยาปลาตหมค เหลือแตกาง อ่างว่าแมลงวันเอา
ไปกิน สมภารจึงให้จัดการคืนแมลงวัน พระศรีธัญชัยคืนแมลงวันทีเกาะ
ศรีษะเจ้าอาวาสไค้รับมากเจ็บ
- สมภารให้ศรีธัญชัยทำขนมขี้หมูขี้หมาอะไรก็ได้
- ศรีธัญชัยสึกจากพระ และแพรว เณร เรื่องส่งให้ตนขึ้นฝั่งที่ไค้ไค้
- ศรีธัญชัยทำร้ายสมภารจนเมาเจ็บ เพราะสมภารไม่ให้หมะม่วง
- แพรวนายเวร เรื่องสองเคื่อน
- แพรวนั้น เรื่องทนายแม็คคองโมทา เป็นสื่ออะไร
- ศรีธัญชัยครอมใจลุ่มป่วย
- หลอกพระ เจ้าแผ่นดินให้กลานมา เปี่ยมคน แล้วสั่งเสียบให้พระองค์ช่วย
ชุบเลี้ยงภรรยาของตนถวาย

นอกจากผู้แต่งจะเรียงตามลำดับ เหตุการณ์ข้างต้นแล้ว ยังพบว่า ผู้แต่งมักจะ
ตั้งชื่อ เหตุการณ์แต่ละตอน เป็นทำนองหัวข้อ เรื่องไว้ทุกครั้ง เช่น บวงสรวงขอลูก เข้าฟังพระ
สอนหนังสือเป็นเหตุ ฯลฯ ซึ่งนับเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการแต่ง กลายเป็นการบอกให้ผู้
อ่านทราบว่า เรื่องราวที่จะอ่านต่อไปนั้น จะมีเหตุการณ์เกี่ยวกับใคร หรือมีสิ่งใดจะเข้ามา

ช. ทัศนะของยูแคง ยูแคงศรีธนชัยสืบสานนามนี้ นอกจากจะต้องการแสดงให้
 ยูแคงทราบถึงกตเวทิตาที่มีสติปัญญา ฉลาด เอาตัวรอดของศรีธนชัยแล้ว ยูแคงก็แสดงให้เห็นว่า
 ยูแคงก็สามารถเอาชนะยูแคงได้ในยามมีโอกาสที่จะพาแม่ไปเหมือนกัน ดังเช่นที่แสดง
 ให้เห็นบทบาทของศรีธนชัยในตอนท้ายของเรื่อง ว่าต้องแพ้วสามแฉกร เรื่องจอกี้หลงที่ไค
 ก็ไค แพ้วเรื่องสองเกื่อน และท้ายสี่ของแฉกเดงโมนิค อันแสดงให้เห็นแนวคิดของยูเขียน
 ว่า โลกเราไม่มีอะไรที่แน่นอน มีชนะก็ยอมมีแพ้ มีเกิดก็ยอมมีตาย และเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหนี
 ไม่พ้น

ศรีธนชัยสืบสานนามนี้ ยูแคงไคแสดงข้อดีและข้อเสียของตัวเอกคือศรีธนชัย
 ไว้เด่นชัด ทำให้ยูแคงตระหนักได้ว่า ทุกคนยอมมี ความดี ความชั่ว อยู่ในตัว ความคิดนี้
 ยูแคงไคถ่ายทอดออกมาทางพฤติกรรมของตัวละคร เช่นในเรื่องของการทำพนัน ก็แสดงให้เห็น
 เห็นถึงความละโมภ ออยากไค เป็นต้น

นอกจากนั้นยูแคงยังมีแนวความคิดอีกว่าความรู้เป็นสิ่งสำคัญ ฉะนั้นในการ
 เขียนเรื่องนี้ ยูแคงจึงพยายามแทรกเกร็ดความรู้ต่าง ๆ ไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้น
 จึงปรากฏว่า นับแต่เปิดเรื่อง ยูแคงจะกล่าวถึงฉากเมืองอยุธยา แล้วกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเมือง
 เพื่อให้ยูแคงไครับความรู้ควบ กิ่งนี้

อันกรุงศรีอยุธยา นั้น กอนที่พระเจ้าอู่ทอง หรือสมเด็จพระ
 รามาธิบดีที่ 1 จะทรงตั้ง เมืองที่ตำบล เวียงเหล็ก ...

... เหตุที่พระเจ้าอู่ทองทรงประดิษฐานกรุงศรีอยุธยาไว้ เป็น
 เมือง เกษของเรานี้ ก็เพราะว่า เป็นชัยภูมิที่ เหมาะสมยิ่ง
 คุ้มมีลำน้ำ เกือบรอบทุกด้าน ทั้งในการกษายก็ เหมาะเพราะ
 อยู่ในลำน้ำสำคัญ ๆ หลายสาย ...¹

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-2.

นอกจากนี้ผู้แต่งยังมีกวีเสแสร้งหรือกวีลอบกรอง ซึ่งมีปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ มากกล่าวไว้ด้วย ดังเช่น เมื่อกล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองอยุธยาแล้ว ผู้แต่งก็ได้ยกโคลงนิราศนิรันดร์ ของ นาวาบริวารศรีไชยบุรี (อิน) มากกล่าวไว้ดังนี้

อยุธยาขอลมแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงตา
สิงหาสน์ปรากฏครีตมบรร	เจ็ดทูลา
บุญเพรงพระทากศรกร	กาศนรงค์ เรื่องแฮ
บังอ้ายเบิกฟ้า	ฝึกให้ใจ เมือง ¹

อีกตอนหนึ่ง เป็น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะศรีธนญชัย เข้า เฝ้าพระเจ้าเจษฎา และ ศรีธนญชัยก็กราบทูลว่า กนเราหากไม่ถึงที่ตายก็จะไม่ตาย พระเจ้าเจษฎาจึงสั่งให้นำเอา ตัวศรีธนญชัยไปใส่กรงเหล็ก แล้วไปทิ้งที่ชายหาดหน้าทะเลทวม ศรีธนญชัยก็ทูลขอพระราชทาน เครื่องยศสำหรับภักษัตริย์ เพื่อ เป็น เกียรติยศแก่ตนเอง ในตอนนั้นผู้แต่งได้แทรกความรู้เกี่ยวกับ เครื่องยศว่า

อัน เครื่องยศของพระเจ้าแผ่นดินนั้น เรียกว่า กุฎภัณฑ์
 คำที่แสดงไว้ในบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
 เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 คือ 1 พระมหาพิชัยมงกุฎ 2 พระ
 แสงขรรค์ชัยศรี 3 ชฎาพระกร ... ²

เมื่อศรีธนญชัยทำดูบายหนีเอาตัวรอดออกมาได้ ผู้แต่งก็ได้ยกเอาคำกลอนของสุนทรภู่ มาประกอบไว้ดังนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 194-195.

ไม่ถึงที่ตายก็ไม่วายชีวา
 โกรพิฆาตเช่นฆาโมอาสัญ
 ถึงที่ตายยอมวายชีวาวัน
 ไม่มีใครฆ่าพันก็ตายเอง 1

ข. ศิลปะการใช้ภาษา เรื่องศรีธนญชัยฉบับนี้ แต่งเป็นส่วนนวนร้อยแก้ว ซึ่งใช้กลวิธีที่การแต่งกลายเป็นเรื่องประเพณีนิยาย ฉะนั้นจึงมีบทเจรจาโต้ตอบมาก ซึ่งมักจะเป็นภาษาพูดเป็นส่วนใหญ่ ส่วนตอนที่เป็นการบรรยาย เนื้อความโดยทั่วไปมักมีลักษณะผสมหรือบางตอนก็เป็นส่วนที่เป็นภาษาเขียนที่ดี และบางตอนก็ใช้สำนวนภาษาพูดเข้ามาปนถึงเช่นคำบรรยายเกี่ยวกับสองสามีภรรยา (พ่อแม่ของศรีธนญชัย) ซึ่งปรารถนาจะมีบุตร ผู้แต่งก็บรรยายไว้ว่า

เมื่อสองสามีภรรยา คางปรองคองกัน
 คุยประการฉะนี้ จึงปลุกศาล เพียงทาจักเครื่องบัคพลี
 ทำการบวงสรวงขอเทพยดา กรันแล้วหิ้งก็นั่งลงทรงหน้าศาล
 ทำการการวาระเป็นอันดี ถวายตั้งใจอธิษฐานขอบุตร แล้วแต่ต่าง
 จะทำสมาธินึกกถอนวอนควยประการต่าง ๆ รวมความแล้วทั้ง
 สองอยากไคลงเหลือเกิน ... 2

อย่างไรก็ตาม นับว่าการใช้สำนวนภาษาในเรื่องศรีธนญชัยส่วนนี้ นับว่าผู้แต่งมีความพิถีพิถันที่จะทำให้ใหม่ความเป็นมาตรฐาน เช่นเกี่ยวกับที่ตั้งใจ จะทำให้ศรีธนญชัยฉบับนี้มีเนื้อหาที่สมบูรณ์ถือเป็นมาตรฐานใกล้เคียงว่าข้างต้นแล้ว ฉะนั้นสำนวนภาษาในศรีธนญชัยฉบับนี้ นับว่าเป็นฉบับที่มีสำนวนภาษาอยู่ในขั้นดีเล่มหนึ่ง ในบรรดาศรีธนญชัยที่เป็นนิทานร้อยแก้วด้วยกัน

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 205.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

2. ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พร พินยา

ศรีธนญชัยสำนวนนี้ เป็นศรีธนญชัยฉบับที่ตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 4 เมื่อ พ.ศ.2517 (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2511 ตีพิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ.2512 ตีพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2513) โดยสำนักพิมพ์บรรณการ เป็นผู้จัดพิมพ์จำหน่าย ผู้เขียนสำนวนนี้คือ พร พินยา

ก. ที่มาของเรื่อง ไม่ปรากฏหลักฐาน

ข. จุดมุ่งหมายในการแต่ง สันนิษฐานว่าแต่งเพื่อให้ความสนุกสนานและเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน

ค. รูปแบบ แต่งเป็นภาษาร้อยแก้ว มีบทสนทนาแทรก

ง. เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ศรีธนญชัยสำนวนนี้ มีเนื้อหาที่แปลกแหวกแนวจากเรื่องศรีธนญชัยสำนวนอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ สำนวนนี้ไม่ได้ระบุว่าเหตุการณ์ทั้งหมดเกิด ณ สถานที่ใด เริ่มเรื่องโดยกล่าวถึง สองสามีภรรยาคนหนึ่ง สามีชื่อ ชัย ภรรยาชื่อ ศรี ทั้งสองไม่มีบุตรและปรารถนาจะโอบุตร จึงทำพิธีบนบานศาลกล่าวเจ้าพ่อหลักเมืองที่ศักดิ์สิทธิ์ ต่อมานางศรีจึงเกิดนิมิตขึ้น และให้นำความฝันนี้ไปให้สมภารท่านนายพันให้ สมภารท่านนายพันจะโอบุตรชาย ซึ่งมีปัญญาคิดการกว่าบุคคลอื่น ๆ ซึ่งจะผลักดันให้ชีวิตเป็นไปในลักษณะที่คนทั้งหลายจะต้องสนใจ และเล่าลือต่อไปชั่วกาลนาน สองสามีภรรยาได้ฟังคำท่านนายพันแล้วเกิดความไม่สบายใจ และไม่อยากจะโอบุตรตามที่เคยต้องการเลย อย่างไรก็ตามสามีภรรยาคนนี้ก็โอบุตรชายในโอกาสต่อมา ศรีธนญชัยก็ได้น้องอีกสองคน คนที่เป็นน้องชายพ่อโคส่งไปไถยาเลี้ยง ส่วนน้องหญิงนั้นเกิดมาไถเพียง 1 ขวบ นายชัยก็เสียชีวิต แม่จึงต้องออกไปหาขนมชาย และให้ศรีธนญชัยช่วยเลี้ยงดูแทน วันหนึ่งขณะที่นางกลับจากขายขนม มองเห็นบ้านสกปรกเลอะเทอะ จึงเรียก "ศรีธนญชัย" มาซักถามในเหตุในบ้าน เรือนควาย ศรีธนญชัยหรือไอจุก (ตามที่เรียกในสำนวนนี้) ได้ทำตามคำที่แม่สั่งในวันรุ่งขึ้น ตามลำดับเหตุการณ์ต่อไปนี้

— เก็บกวาดข้าวของในบ้านทั้งหมดไปทิ้งกลองหน้าบ้าน

- มารกาให้เลี้ยงคนองให้สะอาด โดยสั่งให้อาบน้ำอาบทำ ทำความสะอาดให้ทั่วตัว ศรีธนูชัยจึงเอามือมาขัดองน้อง กวักใส่ผงมาทำความสะอาดความสะอาดความที่แม่สั่ง
- มารกานำศรีธนูชัยไปฝากหลวงพ่อดงที่หน้านายฉนิให้ โดยตั้งใจจะให้ศรีธนูชัยบวชเณร แต่ศรีธนูชัยก็มีความเกี่ยวกับการบวชเณรเป็นคนละความหมายกันที่แม่เข้าใจ
- ศรีธนูชัยวางแผนให้แม่มาชวนมัทนชอมมาโต
- แม่ยอมรับว่าเป็นคนจนต้องเสียดมเจียมตัว เพราะโลกนี้เขานิยมนับถือคนมีเงินมีทอง ศรีธนูชัยจึงตั้งสัจยาธิฐานว่า จะทำให้คนทั้งหลายตระหนักว่า ปัญญา เป็นสิ่งที่มีความมากกว่าเงินและทอง
- ศรีธนูชัยไกรบียกย่องให้เป็นหัวหน้าศิษย์วัด เพราะแสดงสติปัญญาให้ประจักษ์แก่ศิษย์วัดทั้งหลาย
- ศรีธนูชัยสามารถเอาตัวรอดจากการถูกกล่าวหาว่านำข้าวของในกุฏิหลวงปู่ไปแจกจ่ายให้ศิษย์วัดคนอื่น
- สองสามีภรรยาคนหนึ่ง ฝากเงินไว้ให้ศรีธนูชัยซื้อจันทน์ถวายหลวงปู่
- ศรีธนูชัยกับศิษย์วัดทำสาวถวายหลวงปู่ เมื่อหลวงปู่ถามว่ามีอะไรในชวโคโหล เจ้าจุก (ศรีธนูชัย) จึงตอบว่า ชีเจ้าจุก หลวงปู่เข้าใจผิด ให้ศิษย์วัดไปจับสุนัขชื่อเจ้าจุกมาขังไว้ในกรง แล้วให้อาหารจากระของมันมาให้หลวงปู่กิน
- หลอกหลวงปู่ว่า เจ้าจุกพดภาษากนไถ่ เจ้าโง่งพดภาษาสุนัขไถ่
- ศรีธนูชัยประกาศให้คนทั้งหลายเข้ชม หอยโข่งตัวใหญ่เท่าคน
- ศรีธนูชัยและศิษย์วัดช่วยหลวงปู่รักษาเด็กสาวซึ่งมีอาการซึม ไม่ยอมพูดจา ให้กลับพูดไต่ตามเคย
- หลวงปู่ให้ศรีธนูชัยสอนหนังสือให้หลานลูกสาวของศิษย์เก่า แต่ได้ปลูกปลำหนิงสาว เพราะอาจว่าหลวงปู่สั่งว่ากรูที่ไถ่ก็องมีความอกหน ต้องปลูกปลำลูกศิษย์ทุกวัน

- ศรีธนูชัยช่วยเฝ้าชายชนบ ทำความเสียหายเกือบรอบนี้ให้เพราะความ
เถรตรง เช่นนำสิ่งให้ชายอย่างหน้าเท่า ศรีธนูชัยก็เอาขนมไป
ทิ้งนำทิ้งหาบ
- ศรีธนูชัยปั่นวัวปั่นควายให้ลูกหลานเล่นตามภาค ลูกของน้ำจึงไม่ไถ่
กินข้าว
- น้าของศรีธนูชัยไม่สบาย หมอกหน้าบ้ายโตชายข้าง จึงให้ศรีธนูชัย
ไปขายให้กับเศรษฐีที่เมา ไถ่เงินบาราคาเท่ากับราคาหมู
- หมอกหน้าบ้ายโตชายเสื่อผ้าสีต่าง ๆ ซึ่งเป็นกาลกิณี ศรีธนูชัยจึง
ตกลงเป็นพ่อค้าขายผ้าชายนา
- กลับวัด มาเป็นครูสอนหนังสือให้หญิงสาวลูกชนนาง
- มีขุนนางชื่อพญามุนีน มาขอศรีธนูชัยให้ไปอยู่ควาย
- พญามุนีนให้ศรีธนูชัยถือพานหมาก
- ศรีธนูชัยตะโกนเสียงดังให้พญามุนีนกลับมาบ้านมากินข้าวเหนียว
- ไฟไหม้บ้านพญามุนีน ศรีธนูชัยมากระดมบอกตามที่พญามุนีน เกยสิ่ง
ว่าไม่ให้ชุกเสียงดัง
- พญามุนีนนำศรีธนูชัยเขาลววยตัว
- พระเจ้าแผ่นดินทดลองปัญญา โภจณานัตถุ์ต่าง ๆ เช่น ในโลกนี้
ใครกินอาหารน้อยที่สุด ศรีธนูชัยบอกว่า พระเจ้าแผ่นดิน เพราะ
ในโลกมนุษย์นี้มีพระเจ้าแผ่นดินน้อยที่สุด ฯลฯ
- พระเจ้าแผ่นดินเปลี่ยนชื่อตัวสะกดว่า ศรีธนูชัย เก็บเขียนศรีพระนชัย
- นางกำนัลทดลองปัญญากับศรีธนูชัยว่า ก้าวตของคนเราน้อยที่ไหน
สูงที่สุดในแผ่นดินสยามของเรานี้คืออะไร เวลากลางวันทุกวันนี้ ท่าน
ลี้บอะไรมากกว่ากลางวัน
- ขอพี่เท่าแมวกินกาย
- ปดกเรือนทองหลาง
- ศรีธนูชัยขอลูกสาว เขามาทำลูก แม่ยายเรียกสินสอดจำนวนทองพันชั่ง

- ฝรั่งมาทำเขียนรูปสัตว์
- ประชวาทนภพโค
- นางกำนัลลวงปัญญากับศรีธนญชัยอีก
- พระเจ้าแผ่นดินแกงแรงให้ศรีธนญชัยกิน
- ศรีธนญชัยถวายกับสอซีแรงแกงระเงาแผ่นดิน
- ศรีธนญชัยถูกขังในกรงแล้วนำไปถ่วงน้ำ
- รับอาสาขายเมล็ดแกงโม
- พระเจ้าแผ่นดินให้ศรีธนญชัยมาทำงานถ่วงโก
- ศรีธนญชัยลมป่วย ทำอุบายให้พระเจ้าแผ่นดินยกแดนเข้าไปหา
- ศรีธนญชัยสั่งให้เพื่อนสนิทเอาหนามุยไปเกาะใต้กระดูกของคนไว้
- นางกำนัลที่รับมาปัสสาวะกระดูกของศรีธนญชัย แต่คงใครรับ
ความเค็กร้อนอันนี้เองมาจากหนามุยที่โรยไว้

จ. การสร้างตัวละคร ผู้แต่งส่วนนี้ให้สร้างให้"ศรีธนญชัย"ซึ่งเป็นตัวละครเอกของส่วนนี้มีบุคลิกภาพที่แตกต่างไปจากส่วนอื่นมาก กล่าวคือ ความเค็กร้อนของตัวละครประกอบที่ได้รับความเค็กร้อนของศรีธนญชัยนั้นเป็นไปในลักษณะที่ ศรีธนญชัยคือความแบบเจตตรงจริง ๆ ตามประสาชื่อ มิใช่เป็นไปเพราะความเค็กร้อนซึ่งซังดัง เช่นปรากฏในส่วนอื่น ๆ เลย และตัวละครที่ได้รับความเค็กร้อนจากศรีธนญชัยนั้นต่างก็ยอมรับว่าเป็นความเค็กร้อนนี้เองมาจากคำพูดของตัวเอง ดังเช่น ในกรณีที่หลวงปู่ให้ศรีธนญชัยสอนหนังสือให้ลูกสาวของศิษย์เก่า ศรีธนญชัยก็ปล้ำหญิงสาวคนนั้น แต่กลับสอบถามศรีธนญชัยแทนที่ศรีธนญชัยจะคงเป็นฝ่ายผิด ผลปรากฏว่าเป็นเพราะคำพูดของหลวงปู่เองที่สั่งให้ศรีธนญชัยปล้ำลูกศิษย์ ความนึกจึงตกอยู่ที่หลวงปู่ซึ่งเป็นผู้ออกคำสั่ง และหลังจากที่หลวงปู่ทำความเข้าใจให้ศรีธนญชัยใหม่ ศรีธนญชัยก็ตั้งใจสอนหนังสือเป็นอันดี ไม่ปล้ำปล้ำหญิงสาวคนนั้นอีกเลย

นอกจากนั้นตัวละครคือศรีธนญชัยส่วนนี้ นับว่าเป็นผู้ที่ได้ทีในอันที่จะทำให้นุกตลกทั้งหลายเข้าใจเสียใหม่ว่า สติปัญญาไม่คู่ความมากกว่าเงินและทอง จึงทำให้ศรีธนญชัย

ตั้งสัจยาศิษฐานขอสติปัญญา และนับแต่วันนั้นมาศรีธนูชัยก็มีสติปัญญา เป็นที่นับถือของผู้ใกล้ชิด และแม้ในขณะที่ตนเป็นศิษย์วัด อายุเพียง 9 ขวบ ก็ยังเป็นที่ยอมรับของเพื่อน ๆ จนเลือกให้ศรีธนูชัยเป็นหัวหน้าของคน พุทธกรรมในวัยเด็กของศรีธนูชัยนั้น มีลักษณะที่เป็นผู้ใจบุญ ชอบช่วยเหลือเพื่อนยากไร้หรือใคร่รับความทุกข์ ดัง เช่นตอนเป็นศิษย์วัดก็นำข้าวปลาอาหาร ออกแจกจ่ายให้เพื่อน ๆ ทั่วกันรับประทานมิให้มีความอดอยาก เมื่อนำของคนมีเกราะให้ ศรีธนูชัยก็ไปช่วยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง แม้การช่วยนั้นบางครั้งกลับจะทำให้ผู้อื่นต้องทรุดหนักลงไปอีก ศรีธนูชัยก็มีใจแกล้ง แก่ทำเช่นนั้น ก็เพราะทำไปตามคำพูดที่ได้ยินมา อย่างไม่รู้ตัวก็แสดงให้เห็นถึงเจตนาที่ในการจะช่วยเหลือคนเดือดร้อนจริง ๆ และจากสำนวนนี้ศรีธนูชัยก็ไปช่วยเหลือญาติพี่น้องทุกข์โศกสมปรารถนา เช่นช่วยชายชาง และชายผ้า เป็นคน นอกจากนั้นในตอนต้นที่อ่านจะพบว่า แม้ในตอนที่ศรีธนูชัยพาทองนองจนตายก็เป็น เพราะศรีธนูชัยทำไปตามคำสั่งของแม่โดยไม่มีเบื้องหลังที่จะรับยาชิงชังนองดัง เช่นสำนวนอื่น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งสำนวนนี้ได้เปลี่ยนภาพพจน์ของตัวเอก ให้มีความดีมากกว่าความไม่ดี และต้องการเน้นให้อ่านเห็นถึงความมีสติปัญญาเห็นผู้อื่นจริง ๆ เพราะไม่ปรากฏว่าศรีธนูชัยแพ้ผู้ใดคราวจวนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

พระเจ้ากรุงสยาม นับว่าเป็นตัวละครที่มีบทบาทอย่างมาก เมื่อนำไปเทียบกับตัวละครที่เป็นเกียรติยศในศรีธนูชัยสำนวนอื่น อย่างไม่รู้ตัวพระเจ้ากรุงสยามองค์นี้ ก็ยังคงเป็นรองในด้านสติปัญญาอยู่เช่นเดิม

นอกจากนั้นสำนวนนี้ ผู้แต่งยังได้สร้างตัวประกอบอื่น ๆ ขึ้นมากมาย และตัวประกอบเหล่านี้ก็ไม่มีปรากฏในสำนวนอื่น ๆ เลย เช่น เจ้าแกละ เจ้าโง่ง น้าและป้าของศรีธนูชัย กับเพื่อนสนิทของศรีธนูชัย เป็นต้น อย่างไม่รู้ตัวตัวประกอบเหล่านี้ก็เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมบุคลิกภาพของศรีธนูชัยสำนวนนี้ ให้มีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากสำนวนอื่นด้วย

ฉ. สภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพสังคมที่มองเห็นจากศรีธนูชัยสำนวนนี้พบว่า ผู้อ่านจะสามารถมองเห็นสภาพความเป็นอยู่ของเด็กวัดได้เป็นอย่างดีว่า นอกจากจะคงปรนนิบัติรับใช้พระแล้ว ยังต้องดูแลข้าวของอื่น ๆ รวมทั้งทำความสะอาดวัดด้วย และ

ยิ่งกว่านั้นยังจะไล่เห็นเด็กตัวว่า บางครั้งก็อยู่ในสภาพที่เฝ้าส่งสาร เพราะชาวปลาอาหาร มีไม่เพียงพอ ดังนั้นในจำนวนนี้ชีวิตของสตรีชนชั้นในวัยเด็ก จึงถือว่าเป็นภาระของ เด็กตัวที่ตี มีใจเชื่อเพื่อแก่เด็กตัวอื่น ๆ ที่ชาวปลาอาหารในอุดมสมบูรณ์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังได้แทรกเรื่องราวของสังคมปัจจุบันไว้เป็นบางตอน เช่น เรื่องคลังเสบียง คำนวณน้ำหนักเพื่อความปลอดภัยของตัวเอง หรือเพื่อคำนวณกิจการงานได้เร็วขึ้น และยัง ได้เห็นถึงค่านิยมของคนทุกยุคสมัย ซึ่งมีค่านิยมเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน คือนับถือคนที่ร่ำรวย ถึง ปรากฏในคำพูดของมารดาสตรีชนชั้นตอนหนึ่งว่า

... เวลาที่ไม่มีใคร เขาเห็นใจหรือเอื้อเฟื้อ เหลียวแล เราคอก เพราะเรามันยากจนคนแค้นเต็มที ถ้าเรามัวมีขึ้นมาเมื่อใด ใคร ๆ มันก็กลายเป็นญาติ เป็นมิตรกับพวกเราไปหมด ...¹

ข. ทัศนคติของยูแคง ยูแคง สตรีชนชั้นส่วนหนึ่งที่ต้องการจะเน้นให้เห็นว่าความมี สติปัญญา นั้น มีคุณค่ามากกว่าเงินและทอง ดังปรากฏในคำพูดของสตรีชนชั้นตอนหนึ่งว่า

... คือฉันจะใช้ปัญญาของฉันนี้ ให้เป็นที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย โลกนี้เห็นหลาย เห็นว่า คนมีสติปัญญานานิยามมากกว่าคนมีเงิน ให้ เห็นว่า คนมีปัญญาเป็นคนที่ไม่รู้จักตาย ก็คนทั้งหลายจะคงจำ ไกลไม่ลืม และพวกถึงคุณงามความดีหรือสติปัญญาของเขาทุกยุคทุก สมัย ส่วนคนมีเงินมีทองเป็นเศษธุลีนั้น เกิดมาแล้วก็ตายเปล่า ก็ตายไปแล้วคนทั้งหลายก็ลืม ก็ไม่มีใครพูดถึง ก็ไม่มีใครนับถือ หรือสรรเสริญความมีเงิน เพราะเงินทองจำนวนมากมายเอามากองรวมกันเป็นกองใหญ่โตเท่าภูเขา มนุษย์เราก็มิได้ยอมรับ นับถือว่าโลหะกองนั้นคือคุณงามความดี ...²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

ผู้แต่งสำนวนนี้ไ้รักษาแนวความคิดของตนถึงกล่าวไว้อย่างน่าสนใจเพราะ
 โศกสร้างให้ศรีธนญชัย ซึ่งเป็นเด็กยากจนเก็บโศกจากวัด มีสติปัญญาปราดเปรื่องจนสามารถ
 เป็นครูสอนหนังสือให้แก่วรรณนางโค้ เขาจึงกลายเป็นที่ปรารถนาของผู้มีศรัทธาที่มีเงิน จนพญา
 มุนีนโคขอศรีธนญชัยมาเลี้ยง และนำเขาถวายตัวต่อพระเจ้าแผ่นดิน ตลอดทั้งเรื่องนั้นผู้แต่ง
 โศกพิศุจน์ให้ผู้อ่านเห็นจริงเกี่ยวกับทัศนคติของเขาโค้เป็นอย่างดี ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดมาลบ
 สติปัญญาของศรีธนญชัยโค้เลย และการเสียชีวิตของศรีธนญชัย ก็เป็นไปเพราะถึงกาลเวลา
 ของสังขาร มิได้เป็นไปเพราะความตรอมใจเนื่องจากแพร่คนอื่น ดังที่ปรากฏในสำนวนอื่น
 ดังกล่าวข้างต้น ทั้งในตอนจบของเรื่อง ผู้แต่งยังสรุปแนวความคิดสำคัญว่า

“เจ้าศรีธนญชัย ถึงแมจะตายไปไรชีวิต
 เจ้าก็ยังแผลงฤทธิ์เป็นผู้พิชิตตลอดกาล”
 นี้คืออวสาน แห่ง ศรีธนญชัยผู้พิชิต ¹

ข. ศิลปะการใช้ภาษา ถ้อยคำสำนวนที่ปรากฏใน “ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์” นี้
 เป็นสำนวนร้อยแก้วธรรมดา ไม่มีลักษณะเด่นแต่อย่างใด ตลอดทั้งเรื่องจะมีบทบรรยายและ
 บทเจรจาโต้ตอบสลัดกันไป และเนื่องจากศรีธนญชัยฉบับนี้มีลักษณะที่จะสอนคนอ่านในแง่มุม
 ต่าง ๆ ฉะนั้นตลอดเรื่องนี้จึงมีสำนวนภาษาที่เป็นเชิงสั่งสอนอยู่มากถึงจะขอยกตัวอย่าง
 ต่อไปนี้

ตอนแม่ศรีธนญชัยพบกับศรีธนญชัย หลังจากที่โก้ทราบว่าคุณของนางอีกคนหนึ่ง
 ตายแล้ว นางก็พูดถึงความผิดของศรีธนญชัยว่า

“ในทางโลก ตักตะรางวัลแล้วยังพ่นความผิดโค้ แลในทาง
 ธรรมนั้น ความบาปจะคงติดอยู่ในจิตใจและทรมาณ
 ไปจนวันตาย” ²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 312.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

"คนที่มีความป้ออยู่ในใจ ก็ควรจะพยายามทำบุญให้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้ เมื่อมาป้นทรนานจิตใจเมื่อใด ก็จะไม่ระลึกถึงบุญที่ทำไว้ เพื่อจิตใจจะโศกแจ่มใสเป็นสุข" ¹

ศรีรัตนอุทัยส่วนวนภาคอีสาน

เรื่องศรีรัตนอุทัย เป็นเรื่องที่ยกย่องเล่ากันทั้งอย่างแพร่หลายมาช้านานทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยทั่วไปเป็นที่รู้จักกันในนามของ "เชียงเมียง" เท่าที่รวบรวมได้ เรื่องเชียงเมียงทางภาคอีสานมีทั้งหมด 3 ส่วนวน แต่ละส่วนวนนี้วิจิตรพิสดารว่ามีลักษณะที่ร่วมกันอยู่ประการหนึ่ง คือการสร้างตัวละคร ฉะนั้นจึงจะขอกล่าวไว้ ณ ที่นี้ก่อน แล้วจึงกล่าวถึงศรีรัตนอุทัยส่วนวนภาคอีสานเป็นลำดับต่อไป

การสร้างตัวละคร ส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกับส่วนวนเสภาศรีรัตนอุทัยเชียงเมียง ตัวเอกคือเชียงเมียง กล่าวว่าเป็นลูกของแม่คำฮ่าง และไม่ใคร่ระบุชื่อผู้เป็นบิดาไว้

ครอบครัวของเชียงเมียงในระยะแรกอยู่ในฐานะที่ยากจน ซึ่งต่อมาได้รับการอุปการะจากพระเจ้าแสนกษัตริย์จึงมีฐานะดีขึ้น โดยให้หมาเชียงเมียงมาไถนางนมเลี้ยงไว้ ในตอนนั้นเองแม้ว่าเชียงเมียงจะเป็นเด็ก แต่ก็ได้แสดงนิสัยแบบเดรัจฉานออกมาให้เห็นในคราวที่แม่มนมให้เลี้ยงน้อง ไหล่แค้นองไห้สะอึก เหตุการณ์ครั้งนี้เชียงเมียงทำตามคำสั่งโดยที่ไม่ได้โกรธเคืองน้องแต่ประการใด ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

แม่สั่งให้เลี้ยงส่วนสี่โค ในพุงนางแหกเสียบันฮ้าย ทว่าก็แหกใส่ทอง
กลางสวบเสียบหมก แล้วจึงเอาขึ้นแพงมาหมนางกอมคุม อันว่าทารก
น้อยตามไปลคชัว เหตุความยาว ทว่าก็ยังกลางทางคนแหแล้ว บากี-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 312.

ใส่อกแก้ว นางนอนนอน นอน แม่ไปไรหามาไปนาหาเข้า เจ้า
 อยู่บ้านคอยกินพีเนอ เจ้าอยู่รอนอนอยู่คี่ ๆ พีเยอ ¹

นอกจากนั้น ถอนที่ถอลัวหมากตามพอ เชียง เมืองก็ทำตามสั่งแบบ เกรตรงอีกเป็น
 หนที่สอง คือ

อันโคตกลางคืน เอาใส่อนั้น แล้วเหล่าเห็นขี้มาตก เรียบลงคืน
 บาคานเอาใส่ขันเต็มขัน ²

เชียงใหม่ส่วนทางภาคอีสาน ไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาของตัวเอง เมื่อครั้งอยู่ใน
 ในวังเลย แต่คงได้ศึกษาเล่าเรียน เมื่อคราวที่บวชเป็นเณร และเพราะได้กินข้าวอ้อยซึ่งผ่านการ
 การทำพิธีมาแล้วนั่นเอง จึงทำให้ตัวเองกลายเป็นผู้มีสติปัญญาดีกว่าคนอื่น

พระเจ้าสุยคทिया มีลักษณะคล้ายพระเจ้าทวละในส่วนวมเสภาศรีรัตนดุษัย เชียง-
 เมือง แต่สิ่งที่พระเจ้าสุยคทिया ได้ทำเพิ่มเติมขึ้นก็คือ นอกจากจะช่วยให้เชียงใหม่ได้บวช
 เรียนตามประเพณีระยะหนึ่ง และในช่วงต่อมา也让เชียงใหม่สืบทอดมารับราชการซึ่งเท่ากับ
 เป็นการหางานให้เชียงใหม่ได้ทำงานแล้ว พระองค์ยังได้จัดการแต่งงานอันเป็นการปลูกฝัง

¹ เชียงเมือง ส่วนที่จารลงในใบลาน นกที่ 1

แม่สั่งให้ชำระร่างกายให้สะอาด แต่เชียงใหม่ไปแหะเอาคัมไคใส่ฟองออกมา
 ชูาระล้างหมัก แล้วเอาเข้ามาหอมุร่างกายให้ การที่บองสิ้นชีวิต ก็เพราะเชียงใหม่ไม่ไดชำระ
 ร่างกายให้เหมือนคนทั่วไป แต่ชำระคัมไคใส่ฟอง ต่อจากนั้นโคนันองมาใส่เปล แล้วรอง
 เพลงกลอนนองวา นอนเสียเถิดคนอง แม่ไปไรหามา ไปนาหาขามาให้ เจ้าช้วนอนสอน
 งามจงอยู่คี่ ๆ นะ.

² เรื่องเดียวกัน, นกที่ 1

สิ่งโคตกลางคืน ก็ให้เก็บขึ้นมาให้หมก เชียงเมืองก็เก็บเอาขี้มาใส่ขัน จนเต็ม
 ปรี่.

ให้ เชียง เมือง ไค้ เป็นฝั่ง เป็นเอาอีกด้วย ในส่วนวนนี้ผู้แต่งโคลงสงกให้ เห็นถึงลักษณะ ความ เป็น เจ้าชีวิต หรือความเป็นกษัตริย์ที่มีคุณธรรมยิ่ง เพราะปรากฏว่า เมื่อพระองค์เสด็จ เชียง-เมือง ในเรื่องยาเจริญอาหารแล้ว แม้พระองค์จะ เกิดความรู้สึกโกรธคน เชียง เมือง มาก แต่ก็มีสติไตรตรองด้วยความเป็นธรรม ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

กูก็เป็นพระยาแท้ล่อชาล่านโลก โทษหมื่นนี้ควร เข้าล่องไหลแท้แล้ว
พระยาที่มู เฝิง ไค้สองคั่นสามคั่นอยู่ ถึกอดคณูท เหวาคั่นล่านพอดุน
หันแล้ว พอเม้นค่าปากแวนหนัก พระก็มีสอนสั่ง เป็นค่านัน
ตั้งแต่เอา เสือ เขามา เมืองชิงยาก ทอนแล้วทอแต่โทษหนอนควรชา
ล่องไหลแท้เอ กูเป็นแนวนำ เชื้อกระษัตริย์ศิใหญ่มันนี้ลูกไพรนอย
บมีไหล้นกายแท้แล ¹

อย่างไรก็ตามการที่พระองค์เสด็จ เชียง เมือง เสมอ ก็ทำให้พระองค์คิดจะฆ่า เชียง-เมือง เหมือนกัน ดังปรากฏในตอนที่พระองค์เสด็จประพาสครั้งหนึ่ง พระองค์ได้เตรียมการให้เสนาทั้งหลายเตรียมไซ้ไถมาไว้คนละท้องโดยไมบอกให้ เชียง เมือง รู้ล่วงหน้า ในครั้งนี้พระองค์มีแผนการที่จะทำโทษ เชียง เมือง ให้ถึงตายทีเดียว ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

คั้นว่า เชียง เมือง บไค้ไซ้แล้ว กูชี่เขียนนิหม้นคายนั้นก็มีแล ²

¹ เรื่องเดียวกัน, ผูกที่ 2

กูเป็นพระยาที่มีชื่อเสียดังไปทั่ว การทำนิกเช่นนี้ควรจะยกโทษให้ พระองค์ได้ทรงตรอง ทรง เป็น เวลาสองสามคืน และคิดถึงถอยกำของพระราชบิดาที่สั่งไว้ และยึดถือถอยกำนั้นว่าศักดิ์สิทธิ์ เหมือนพระท่านสอนสั่ง แม้วาดังเตนนำเสือ (เชียง เมือง) มาเลี้ยงไว้ อาจ เป็นการแยงราชสมบัติก็ตาม แต่โทษแทนพระองค์จะยกโทษให้ กุบายพระองค์เป็นเชอพระยามหากษัตริย์ มียศศักดิ์สูง เชียง เมือง เป็น เฝียงลูกไพรสกุลต่ำ ไม่สมควร เอามา เปรียบเทียบกับตัวของพระองค์แต่อย่างใด.

² เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่าในสำนวนนี้ ตัวพระเจ้าสี่กัศยัตพร เป็นกษัตริย์ที่แสดงอารมณ์ซุนแก้น เมื่อเสวย เชียง เมือง ได้เห็นอย่าง เกินชัค นอกจากนั้นยังปรากฏว่า พระองค์ได้ใช้ให้นางสนม ไปถวายอุจจาระรดเรือน เชียง เมือง ค้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อ เชียง เมือง ไคช่วยบ้าน เมือง ให้ รอดพ้นจากการ เป็น เมือง ขึ้นในคราวที่กษัตริย์ต่าง เมือง มาทำพินันหลายครั้งหลายหน พระองค์ ก็ไคขุนบ่าเหี้ยใจความชอบให้ เชียง เมือง ไค เป็นถึง "พระยา" และได้ทรงพระราชทานนามว่า "ศรีนนไชย" ฉะนั้นจึงนับว่าพระองค์ทรง เป็นกษัตริย์ที่ เห็นคุณรักคุณ เคนของศรีชนดุชชัย เช่นเดียวกับในสำนวนอื่น ๆ เช่นกัน

นอกจากนี้ในบางสำนวนมีตัวประกอบที่สำคัญอีกตัวหนึ่ง คือสาม เถร (เป็นตัวละคร ที่มีปรากฏอยู่ในสำนวนอื่น ๆ ทางภาคกลาง เช่นกัน) ซึ่งแม้จะเป็นตัวประกอบของ เรื่องที่ผู้แต่งมิไคระบุนชื่อไว้ แต่ก็นับว่า เป็นตัวประกอบที่สำคัญยิ่ง เพราะช่วยให้ลักษณะของตัวเอกมีความ เป็นมนุษย์ปุถุชนมากขึ้น ทำให้ เชียง เมือง ไค รุสแห่งความตายแพ และช่วยให้เห็นถึงความ เชื่อ เรื่อง เวนกรรม ไคชัคเจงยั้งชื

นิทาน เชียง เมือง ของทางภาคอีสาน มีทั้งหมด 3 สำนวน ดังนี้

1. สำนวนที่จารลงในใบลานค้วยอักษรตัวธรรม (ภาคอีสาน)

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง และระยะเวลาที่แต่ง สำนวนนี้ไม่ไคเป็นฉบับที่ตีพิมพ์ แต่ เป็นสำนวนที่ไคจากใบลาน ซึ่งระบุว่าผู้เขียนคือ สาม เถรพัก กล่าวผู้เขียนนั้น ผู้วิจัยก็ไคว่า ไม่ไคหมายถึงผู้แต่ง แต่น่าจะหมายถึงผู้คัดลอก ใบลานทั้งหมดมีค้วยด้วยกัน 3 ผูก ดังนี้

ใบลานผูกที่ 1 ระบุไว้ชัดเจนว่า สาม เถรพัก เชียง ไค เมื่อพุทธศักราช 2436 เดือน 11 แรม 2 ค่ำ วันพุธ ปีมะเส็ง ผูกนี้มีความยาวทั้งหมด 24 หน้าลานยาว

ใบลานผูกที่ 2 ไม่ไคระบุวัน เดือน ปีที่เขียนไว้ ระบุแต่ชื่อผู้เขียนว่า คือ สาม เถรพัก และมีความยาวทั้งหมด 22 หน้าลานยาว

ใบลานผูกที่ 3 ระบุว่า เขียนศักราช 2436 ปีมะเส็ง เดือน 12 ขึ้น 5 ค่ำ วันศุกร์ สาม เถรพัก เชียง

ผู้วิจัยได้รับความกรุณาจาก อาจารย์บัวฉิระ ธรรมเมธีธร ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของ หอสมุดแห่งชาติ ถอดอักษรตัวธรรมเป็นอักษรไทย เสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2518

ก. ที่มาของเรื่อง ไม่ปรากฏหลักฐาน

ข. จุดมุ่งหมายของผู้แต่ง มิได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการแต่งไว้ แต่ที่พอจะสันนิษฐานได้ว่า แต่ง เพื่อให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลินกับ เติงใจแก่ผู้อ่านผู้ฟัง

ค. รูปแบบ แต่ง เป็นนิทาน โภชิตคำประพันธ์ เป็นกลอนของทางภาคอีสาน

ง. เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ขึ้นต้นกล่าวคำไหว้ครู เป็นภาษาม้าดี แล้วกล่าวถึงกษัตริย์องค์หนึ่ง ครอง เมืองสี่ศกทิยา มเหสีพระสุคติพระโอรส แต่ไทรทำนายมา เลี้ยงยาก ต่อมา เด็กชายที่เกิดในวันเดียวกันมา เลี้ยงด้วย ต่อมาจึง เอาจูตรของแม่กำฮาง ซึ่ง เกิดวันเดียวกับพระโอรสม้าให้นางนมเลี้ยงไว้ นางนมมีลูกอีกคนหนึ่ง เกิดมาภายหลัง จึงให้สินไช (ซึ่งเป็นบุตรของแม่กำฮาง) ช่วยเลี้ยงน้อง สินไชทำตามที่นางนมสั่งให้ดูเลี้ยงให้สะอาด สิ้นไชจึงอาบน้ำให้น้องแล้วมาตองเอาใส่ฟุงออกมาล้าง ครั้นพอแม่กำฮามารูความจริงก็ไม่กล้าทำโทษแต่ประการใด เพราะกลัวว่าตนเป็นข้าของพระเจ้าแผ่นดิน และพระองค์สั่งให้เลี้ยงสิ้นไชไว้ เมื่อสิ้นไชเติบโตขึ้น พ่อโคสั่งให้ถว้ถว้หมากตามไปช่วย แต่สิ้นไชตามไปไม่ทัน เพราะมันแต่เก็บหมากที่หูกตกอยู่ พ่อจึงสั่งว่าอะไรที่ตกให้เก็บมาให้หมดไม่ต้องเลือก ต่อมาสิ้นไชก็ทำตามคำที่พ่อบอก คือเก็บหมกนมแต่ขยะและอุจจาระของม้า เมื่ออายุครบ 7 ปี พ่อจึงนำตัวขึ้นถวายพระเจ้าแผ่นดิน ต่อจากนั้น เนื้อเรื่องได้ดำเนินไปตามเหตุการณ์ดังต่อไปนี้

- ก่อนพระเจ้าแผ่นดินสิ้นพระชนม์ โคสั่งพระโอรสว่า ถ้าน้องทำผิดไม่ว่าจะเป็นกรณีโลกก็ขอฆ่าโคฆ่า
- สิ้นไชบวชถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- สิ้นไชกินข้ออ้อย จนมีบุญเหตุเหือกจากคนอื่น
- ลองปัญญาดมถาวร
- พนันกับลาวสง เมียง

- สิ้นไช สึกมาช่วยราชการ โค้ชชื่อว่า เชียง เมียง
- พระเจ้าแผ่นดินให้แต่งงาน โภภีให้สิ้นไช เลือกคู่ด้วยวิธี ให้ฝ่ายหญิง ทายว่ามีอะไรอยู่ในมือ เชียง เมียง
- พระเจ้าแผ่นดินเปิดอาหาร เชียง เมียงว่ามีญาติ
- พระเจ้าแผ่นดินโกรธ แกร่งให้กิน
- เชียง เมียงปั้นขึ้นรังถวาย
- พระเจ้าแผ่นดินให้เสนาฐไชโกโก้เตรียมมา เพื่อแกล้ง เชียง เมียง
- เชียง เมียงดี เรือนของพระเจ้าแผ่นดิน
- เชียง เมียงดีร่าง
- พระเจ้าแผ่นดินให้ไปหาปากงาม
- พระเจ้าแผ่นดินให้กุมสนมไปร้องไห้
- พระเจ้าแผ่นดินให้ไปหาผ้าลายต้นแค้น
- สิ้นไชแก้แค้นสมภารที่ไม่ไหม้ดวง โดยหลอกคล้ายกัน
- พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จประพาสสนามชัย สั่งให้ เชียง เมียงล่วงหน้าไป ก่อน
- พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้มาก่อนโก
- พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้สนมไปดูจากรรถเรือน เชียง เมียง
- เจ้าต่าง เมืองมาทาชนหัวลาน
- ภรรยาบอกว่า เงินหมดให้ เชียง เมียงหาเงิน
- เชียง เมียงสนั่นกับพวก เสมว่า เขาสามารถหาเงินได้

เนื้อ เรื่องของศรีธนญชัยสำนวนนี้ไม่จบบริบูรณ์ เขาใจวาทกจะซาดหายไป

จ. ทัศนคติของผู้แต่ง ส่วนวนนี้ผู้แต่งได้แทรกแง่คิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ของชายไทยในสมัยโบราณ ให้เห็นว่า เมื่อ เป็น เด็กนั้นต้องอยู่ในความดูแลของพ่อแม่ ช่วยทำ งานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อพ่อแม่ไปไร่นา กรันเก็บโคเป็นหนุ่มขึ้น ชีวิตของเด็กชายไทยก็

มักจะผูกพันกับวัตร ะยะหนึ่ง เมื่อบวชเรียนมีวิชาและสติปัญญา ก็มักจะเข้าทำงานโดยรับราชการ ในระยะนี้ผู้ปกครองก็มักจะหาครูกรองให้ ทั้ง เชนร์วิทของ เชียง เมือง แม้จะไม่มีพ่อแม่ เป็นผู้แนะนำทาง แต่ตัวพระเจ้าสี่กศทียาซึ่งมีฐานะเป็นเสมียนผู้ เป็นผู้ปกครอง ก็เป็นผู้จัดการ เกี่ยวกับการครองเรือนให้ เชียง เมือง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น เชียงก็สึกออกแล้ว อโยอายุหา เอือน เชียง เฮย
เอา เมียม่าจิง เป็น เอือน เหยานัน เนอ ¹

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า วิธีการเลือกคู่ครองของคนสมัยโบราณ ผู้ปกครองมักจะ เป็นผู้เลือกให้ ในลักษณะที่เรียกว่า "การคลุมถุงชน" แม้ในกรณีของ เชียง เมืองจะมีไค่ตรง ความลักษณะนี้ทั้งหมด กล่าวคือ เชียง เมืองใช้วิธีเลือกคู่กวนการทดสอบสาวงามทั้งหลายว่าถ้า ผู้ใดสามารถทายว่าอะไรอยู่ในมือของเขาได้ถูกต้อง หญิงผู้นั้นจะได้รับเลือกให้เป็นภรรยา ของเขา อย่างไรก็ตามวิธีการเลือกนี้ ก็กระทำต่อหน้าพระเจ้าสี่กศทียา อันแสดงให้เห็น ว่าแม้จะมีภรรยาให้ชายผู้นั้นเลือกหญิงใดเอง แต่ก็ต้องอยู่ในความเห็นชอบของผู้ปกครองด้วย

ทัศนะของผู้แต่ง เหล่านี้ ล้วนปรากฏออกมาในลักษณะที่เป็นคำพูดของพระเจ้าสี่กศทียาและ เชียง เมือง ดังกล่าวแล้ว

ฉ. ศิลปะการใช้ภาษา

การใช้คำและสำนวนโวหารที่พบในศรีธนญชัยสำนวนนี้ ส่วนใหญ่มีลักษณะที่เป็น ภาษาพื้นเมืองทางภาคอีสาน ดังเช่น

เมื่อฝูงสาวไซ้ไปเร็วพลันออก เขาก็เขาจอกยังขวน้อยได้เอาหัวเหอน
แมนบุญหลายสนอนันต์ ดังลานโกก ²

¹ เรื่องเดียวกัน, บุ๊กที่ 2

เมื่อ เชียง เมืองสึกออกมาแล้ว อโยอายุบานเฉย ๆ ให้หาลูกเมียเสีย จะไค่อยู่เป็น บ้านเป็นเรือนจริง ๆ

² เรื่องเดียวกัน, บุ๊กที่ 1

สาวไซ้ไปถึงอย่างรวดเร็วจึงไปพบเด็กที่คู่สมมติตามต้องการ ก็รีบไค่ตัวเอา มาโดยไมช้า และได้อาแม่ (ที่จะเลี้ยงต่อไป) มีบุญมาก

นอกจากนั้นถ้อยคำที่ซ้ำมักเป็นคำพื้นบ้าน ไม่มีศัพท์สูง มีการบรรยายอย่างตรงไปตรงมา ดังเช่น

นางนาคน้อยตนแก้วถูกกินแน่แล้ว เยี่ยวราคินแปดทั้งถึง ¹

ภูซี้ให้สาวสนมหม่นน้อยไปซื้อใส่ เอือนตันแล้ว ²

2. นิทานศรีธนัญชัย-เชียงใหม่

ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่งที่แน่นอน ฉบับที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2513 เป็นหนังสือในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูบริรักษ์ธรรมกิตติ สีลา ฐิติภูมิ ป.ธ. 5 ณ เมรุพิเศษวัดบรมมือสาราราม จังหวัดมหาสารคาม

ก. ที่มาของหนังสือ พระอัสสภเถร แห่งวัดมหาธาตุวรารามรังษฤษฎี พระนกร ไต่ถ้าวไว้ในคำนำของหนังสือว่า

หนังสือฉบับนี้ ไต่ตนฉบับมาจากเวียงจันทน์ ซึ่งมีมหาสิลาวีระวงศ์ แห่งนคร เวียงจันทน์ ครูอาจารย์เป็น เล่มสนุกชวนไว้วาง อักษรลาว ปราภควา ไต่ตนฉบับ เก็บมาจากหอสมุดแห่งนคร เวียงจันทน์ฉบับหนึ่ง จากจังหวัดขอนแก่นในประเทศไทยฉบับหนึ่ง ซึ่งจารลงไว้ในใบลานด้วยอักษรตัวธรรม คือตัวกลม ๆ เหมือน อักษรพม่า และอักษรรามัญ ³

¹ เรื่องเดียวกัน, ผูกที่ 1
น้องไปเล่นร่างกายถูกผู้คนลุกกิน ดาบปล้ำสาวจะออกมาทะเลอะเทอะไปหมกทั้งตัว

² เรื่องเดียวกัน, ผูกที่ 1
กู (พญา) ให้สนมไปถายอุจจาระใส่บ้านเรือน (ทอง เชียงเมียง)

³ นิทานศรีธนัญชัย-เชียงใหม่, (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2513), หน้า 6

กาน้ำใบหนึ่งสื่อให้มีใครระบุไว้ใคร เป็นผู้ถอดแปลจากอักษรลาวมาเป็นอักษรไทย
ท่านอาสาเถร ระบุแต่เพียงว่า ก่อนจะพิมพ์หนังสือนี้เป็นเล่ม ใต้ให้เจ้าคุณพระสุวิมลธรรมมา-
จารย์แห่งวัดมหาธาตุ และนายพิรุณ มลิวัลย์ เปรียญ 9 ประโยค แห่งกรมศิลปากรช่วยชำระ
ตรวจแก้ ตลอดจนช่วยตรวจปรุ่ในที่สุก¹

ข. จุดมุ่งหมายในการแต่ง ไม่ใคร่ระบุไว้อย่างเด่นชัด ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า
คงจะแต่งเพื่อใช้อ่านหรือเล่าสู่กันฟัง เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน นอกจากนี้ท่านอาสา
เถร ได้กล่าวไว้ในคำนำอีกตอนหนึ่งว่า เหตุที่มีผู้ชอบฟังนิทานเรื่องนี้เพราะ เป็นนิทานที่แต่ง
ด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทกลอน 7 คำ จึงมีความไพเราะชวนอ่านประการหนึ่ง
ประการที่ 2 เป็นเรื่องที่เกิดถึงความมีสติปัญญาไหวพริบในการเอาตัวรอด จากเหตุการณ์
ต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ ประการที่ 3 เนื้อเรื่องเป็นเรื่องราวประเภทชวนหัว ซึ่งก่อให้เกิด
อารมณ์ขัน ประการที่ 4 ได้รับคติหรือแง่คิดบางประการจากเรื่องนี้²

ค. รูปแบบ เป็นนิทานคำกลอน ประเภทกลอน 7 คำ ซึ่งเป็นลักษณะคำ
ประพันธ์ประเภทหนึ่งของทางอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บัดนี้ยังมีเมืองใหญ่กว้าง	เอ๋ยกษัตริย์ ทวาราวดี
ในนครอุดม	ชาวสามแสนของ
สามแสนกำลังใจ	สามแสนแปดหมื่น
อันนางช่างและมา	เหลือสนอ แนนอง ³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

มีเมืองใหญ่แห่งหนึ่งชื่อ ทวาราวดี คนเขาเลื่องลือยกย่องด้วยความเกรงขาม
มีกำลังกันทั้งหมดสามแสนแปดหมื่น ช่างและมาก็มีมากมาย เหลือสน.

ง. เนื้อหาและการ เรียงลำดับ เหตุการณ์

กล่าวถึงกษัตริย์ผู้ครอง เมืองทวาราวดีองค์หนึ่งและพระมเหสี ใ้ประสูติ พระโอรส ในครั้งนั้นชาวเมืองทหนึ่งได้ให้กำเนิดบุตรชายในวันเดียวกับที่พระโอรสประสูติ ต่อมาลูกของชาวเมืองผู้นั้นได้ถูกขโมยไปเลี้ยง เป็นราชบุตรบุญธรรมโดยโอรสในนาม เป็นผู้เลี้ยงไว้ เนื้อเรื่องของส่วนนี้คล้ายกับส่วนที่ปรากฏในโศกนาฏกรรมตั้งแต่คนจนถึงตอนพระเจ้าแผ่นดินกิน เบื่ออาหาร เชียงเหมียงก็บอกท่านมียาดี เหตุการณ์ตอนต่อจากนี้ไปมีการ เรียงลำดับดังนี้

- เชียงเหมียงศิข่าง
- พญาให้กุมนางสนมไปร้องไห้
- พญาเสวยเหมียง
- พญาให้ เชียงเหมียงหาปากงาม
- พญาหลอกให้ เชียงเหมียงกินแกงแรง
- เชียงเหมียงหลอกพญาให้เสวยที่แรง
- พญาให้สนมไปจุจากระใส่เรือ เชียงเหมียง
- เชียงเหมียงทำตัวเป็นไก่ตัวผู้
- พญาให้ไปตาฆ่าตายคืนแค้น
- เชียงเหมียงหลอกแก้แค้นสมการที่ไม่ไหม้มะม่วง
- พญาตามส่งคนมาทำพนันชนหัวล้าน
- เชียงเหมียงจะหลอกให้ เชียงเหมียงคนคด
- เชียงเหมียงทายว่าพญาจะตายภายใน 7 วัน
- พญาตามีจะส่งราชครูเพ้นใจหมักกับราชครู เมืองทวาราวดี
- เชียงเหมียงบวช เพื่อช่วยครอบครัวกับราชครู เมืองคานี
- มีศึกเมืองปัญจนาครมาประชิดเมือง
- พญาให้ เชียงเหมียงไปเข้าเฝ้าก่อนไก่
- พญาให้ เชียงเหมียงไปเก็บพรรค

- เชียง เหมียง หลอกพญาพิ้ว เลียงแม่เผาไว้ในบั้ง
- เชียง เหมียง เอากรับเสด็จ
- เชียง เหมียง เอา เปรียบ เณรน้อยในเรือ
- เณรน้อยผูกใจเจ็บแก้คำ เชียง เหมียง

เนื้อหาของส่วนแรกที่ จบตอน เชียง เหมียง เสียรู้ เณร เรื่องจะพาคนขึ้นฝั่งที่ใดก็ได้ ซึ่งแสดงว่านิทานนี้ได้ขาดหายไป เพราะไม่มีเหตุการณ์ตอนอวสานของชีวิต เชียง เหมียง นั่นเอง

จ. ทัศนะของยูแคง ส่วนงานนี้ยูแคงได้ส่งทัศนะที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ไว้อย่างเกินขีดที่ พระสงฆ์ไม่ใคร่ศึกษาเล่าเรียน ไม่ประพฤติปฏิบัติให้มีความรู้ความสามารถนั้น แยกจากไม่ใคร่ช่วยยกย่องศาสนาแล้วจึงชื่อว่า ไม่ใคร่ช่วยชาติบ้าน เมืองควย ทัศนะนี้ยูแคงได้ส่งออกมาในรูปที่เป็นคำพูดของพญาผู้ครอง เมืองทวารวดี ดังปรากฏใน เหตุการณ์ที่คณะสงฆ์ เมืองทวารวดีไม่สามารถขึ้นอาสาตอบโต้ปัญหาธรรมะกับคณะราชกร เมืองทมิฬได้ เชียง เหมียงจึงต้องบวชเพื่อรับแก้ปัญหาแทน ยูแคงได้แทรกความกึกขำขันไว้ในคำพูดของพญาผู้ครอง เมือง

แต่นั้นราชาเจ้า
อันว่า สงฆเจ้า
คั่งท่า เสียแสง ยอดภาชขาว
เพื่อน บ่ คึกฮาจตุ
หลอนทอ แถหัวเขา
ก๊ิบ คึกฮาจตุ
เห็นว่า เป็นสงฆแล้ว
ธรรมบ มีกางทอง
ก๊ิบมี ประสงค์กอมแท้
ก๊ิบทอ สุกแต่เหลน
ยังเล่า โสภาสน

จอมเมือง เจ้าคอ เชียงนั้น
เฮนก็ลอนโยม ทานเฮย
ไปเกนกายคอก เชียงเฮย
เมืองบ้านช่วยเฮา แทกาย
เป็นสงฆคายคอก
เฮียงไว้ใส่ตัว นั้นเค
ชินอนกินคายคอก
ทะเลอนเออวกลเชิง แทนอ
ในธรรมลุ่มสูตรอั้งนั้น
โกลงฟ้าอ่านสาสน นั้นเค
วัดกุทานทุกสิ่ง แทนอ

เห็นแก่ อามิสของสินล้น
 ตั้งว่า เสียเองทุกสร้งให้
 บากวาท เหตุไฉน มาออกบาน
 บัดนี้ ฮาจากหาไม่ได้
 บ้างวา จักให้ เสียสบาน

ชมจีนอยู่เลิง แพ้นอ
 เป็นกรุกายตฤก
 ความดู บมี ทานเอย
 มาแปลโทษเปลี่ยน นั้นเค
 เมืองกว้างแห่งเฮา นั้นเค 1

นอกจากนั้น ผู้แต่งบั้งโกให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่อง "กรุงศรีอยุธยายังไม่สิ้นเขต" ไว้
 ค้วย ถึงปรากฏในเหตุการณ์ที่ระสังข เมืองธานีหายเข้กลับไป ผู้แต่งโกแต่งให้สาวเมือง
 ทวารวดีเยาะเย้ยเมืองตาไวว่า

แต่นั้นผู้หญิงสาวสำเอย
 เขาก็ เอ็นเห็นเสียง
 โอนอ ก็ควา เสียมกวงกล่า
 ก็ควา เขมใหม่แล้ว

ชาวเทศทวารี
 เสียชชาวสะเภาคา
 ธานีคนขนาด พระอานเอย
 ประสงกทางแบกมา แดกกาย

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

ตั้งแต่เห็นพระราชอาชฎครอง เมืองก็ผูกกับเข้เบงเหมียงว่า พระสังขของเรานี้ยังหยอน
 ในระเบียบวินัย ไซ้ไม่ไคเลย เสียแรงที่ถวายโภชนาอาหารไคฉั้น แดททำตัวไม่สมกับที่ศรัทธา
 พระทานไม่ไคคิขวยปกป้องคุ้มครองบานเมือง ขวยศุภาติโยมเลย ไม่ไคเป็นพระที่แท้จริง
 เป็นแต่เพียงคนโกนศีระเทานี้เอง ไม่ไคคิขสนใจที่จะราเรียมวิชาหรือธรรมวินัย (เป็นแต่
 เพียงบวชเฉย ๆ) เอาแต่กินแลวนอน ไม่ไคทำประโยชน์แก่อย่างไค วิชาความรู้ไม่มีเลย
 แต่ไปเที่ยวโอ้อวดว่า เป็นผู้ ไม่สนใจใ้พระธรรม พระสูตร พระวินัย มีความรู้แต่เพียง
 แกลงโคลง อานสาสน์(รัก) เท่านั้น และเห็นแก่อามิส สินจ้าง เกรืองุไทยทานที่สวยาม
 อยู่ไปวัน ๆ ภายความสนุกสนาน กินแล้วเล่นให้เหลิงคัว เสียแรงอุตสาห์ทสร้ง (เป็น
 ประเพณีของชาวอิสาน) ไคความนับถือ แต่เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ เกิดความ เกิดกรอนแกบาน
 เมืองก็ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือบานเมืองไค เราจะหาผู้ไคมาเป็นเพื่อน ขวยแก้ปัญห
 ความเกิดกรอนเหล่านี้ เราไม่ยอมให้เสียบานเมืองอันใหญ่ไคนไปไค.

ว้จกั ขว้านเอนทึนแมขาง	เมืองเทศะวาริ ๑๕
ครันนัา เอนเมือ เถิงเมืองคานี	ชึนึ่งตองคางโกน
บักนี เสียมคบกกล้า	ทางคานีก็เปบ่าน เสียนอ
ม้กัถาก หักทบแต่ง	กเหตุยชึนเบก เมือ แลนอ
สังบ รางหมอให้	อมเคาชาักกัเชน เสียนน
คางให้โคฮอย มื่อขางเถา	เมืองตะวารินสวนชึกบฏ ๑

นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้แสดงให้เห็นถึงบรรพตฐานทางก้าน ศีลธรรมจรรยา ความ
 หลักพุทธศาสนาที่ว่า "ทุกกบยอมหนึ่นลกรมที่ตนกระทำไว้มิพ้น" ดังเช่น เชียงเหมียงได้
 กอกรรมทำเชื่อกับบุกกถาง ๆ มากมาย แต่ในที่สุด เชียงเหมียงก็เสียวูเณรคังโคกลาขมา
 ขางตนบางแล้ว และผู้แต่งโคกลาขแนให้เห็นถึง เรื่องเวรกรรมโดยให้ตัวเชียงเหมียงนี้
 ำเพ็งออกมามา

บักนี เวรทากมามาแต่

ทันเถิงกลับชาติกูแล้ว ๒

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

ขณะนั้นพวกสาว ๆ เมืองตะวาริ ก็พุดจาเย็บหมั่มพอกา เมืองคานี ค่ายเสียงอังกั
 ท นึกท เมืองคานีมีเสียมอันยกกล้า คือโคชบโคลัมมากแล้วเพราะอุตสาหนแบกบารบตำราย
 บ่าน เมืองตะวาริน แต่เมือกัขไปเมืองคานีกรานี ก็ให้เอาเสียมนั้นมานั่งรองกนโคแล้ว
 เพราะเสียมนั้นมัน ซึ่งความจริงไมนาจะแบกกลับบ้าน เมืองเลย ควรจะให้ขางที่เอา เข้า
 เถาอมให้ เป็น เหล็กกล้าให้เพากบมีมือของตะวาริเสียบกอน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

บักนี เวรกรรมโคคามาทันแล้ว.

จ. ศิลปะการใช้ภาษา การใช้ถ้อยคำและจำนวนโวหารที่ปรากฏในสำนวนนี้ ส่วนใหญ่ใช้ถ้อยคำและสำนวนแบบภาษาพื้นเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบางตอนก็มีถ้อยคำของภาษาภาคกลางปนอยู่บ้าง เรื่อง เชียง เฌียง บ้านวนนี้ชาวภาคกลางจึงจะอ่านเข้าใจได้พอสมควร

นอกจากนี้ยังมีลักษณะภาษาพูดปนในการเขียนครั้งนี้อีก เช่น

บาก็ เออเอตตาน	ชานกำฮังแม่
นาก็เออเออเวา	โศภความพอบแม่ ¹

อีกประการหนึ่งก็คือ เนื่องจากนิทานเรื่อง เชียง เฌียง เป็นเรื่องพื้นบ้าน ฉะนั้นการใช้ถ้อยคำจึงมีลักษณะเป็นคำพื้นบ้านอย่างตรงไปตรงมา รวมทั้งมีถ้อยคำที่ไม่สุภาพอยู่ด้วย เช่น

แมนว่า กัลยาเจ้า	ไปโสมมีแก่เมือง
แมนชิ ชักตเปื่อน	เก็บคนกัธางมัน ²
ก็แต่ตามันหาก มาหนวยนอย	ห้าห้าพิศบมันนี่นา ³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

แม่ชุกอะไร เชียงเฌียงก็ เออ เออ ตอบแม่ รับสั่งพิศบแม่สั่ง.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

แมนว่า จะไปเที่ยวเล่นที่ใด ก็โค่แต่กุนองเท่านั้น นองจะอุจจาระแปดเปื้อนตัว
อย่างไร ก็ไม่สนใจ.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ทิวากาเล็ก อัดทะก็ไม่มี.

นอกจากนั้น ส่วนนี้ยังมีการพรรณนาให้เห็นภาพชนโคเป็นอย่างถนัด เช่น
ปรากฏในตอนที่ เชียง เชียง กัด เลือดคนหัวล้าน เพื่อ เข้า แข่ง ชันกับทางชาตินั้น ผู้แต่งยังได้
พรรณนาถึงลักษณะของคนหัวล้านประเภทต่าง ๆ ไว้อย่างนี้

ตัวนี้ชื่อว่า ดานออมแก้ว	อักรุพพิงของ เตือน
บกรู เอรุการพระ	หลอญควมเมียบแก้ว
กลางพองลาน	หนาผากอวเนาเขิน
เป็นเกินถือโนนนา	บอนอุทายเกยคน
ตัวนี้ชื่อว่า สะแมแซลาน	การบมีจักตั้ง
กัทอ เขิงหลินถอย	พลางลันแงงอน แทแลว ¹

การเขียนแต่งพรรณนาไว้อย่างละเอียดเช่นนี้ อาจเป็นได้ว่า ผู้แต่งทองการ
ใหญ่อันมอง เห็นภาพพจน์ ตลอดจนมีความรุกรามเข้าใจในเรื่องนี้ ๆ เป็นอย่างถนัดเป็นได้

3. นิทาน เชียง เมียง

ส่วนนี้ระบุชื่อผู้แต่ง คือ จินดา ดวงใจ แก่ไม้ไคร้ระมูวัน เดือน ปี ที่แต่งไว้
ฉบับที่พิมพ์คือเมื่อ พ.ศ. 2505 พิมพ์ที่โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ¹

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

คนนี้เรียกว่าหัวล้านออมแก้ว ลักษณะนี้เก็บทรัพย์สินุกันัก แต่ไม่สนใจทางศาสนา
เอาแต่ลูกเมียเท่านั้น หัวล้านบางคนทรมามากเป็นอวเด็กเขาไป เป็นลานตรงกลางศีรษะ
เหมือนนา หัวล้านแบบนี้จะมีเพื่อนฝูงมาก เป็นคนกว้างขวาง หัวล้านแบบนี้เรียก หัวล้าน
สะแมแซ ไม่มีอะไรก็เลย นอกจากเอาแต่พุกเลนดินเลนส่วนวน.

ก. ที่มาของเรื่อง จินตา ดวงใจ ไก่กล่าวไว้ในคำปรารภของหนังสือนี้ว่า เรื่องนี้หากันฉบับที่สมบูรณ์โดยยาก และในการเขียนครั้งนี้ ไก่เขียนขึ้นโดยใช้ฉบับของบ้านเมืองเก่า อำเภอขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นอาจารย์ อย่างไรก็ตามจินตา ดวงใจ ก็มีไก่กล่าวไว้หลายอย่างละเอียดกว่า ฉบับที่ยึดถือเป็นอาจารย์นั้น เป็นฉบับที่ตีพิมพ์หรือฉบับโบราณ

ข. จุดมุ่งหมายของผู้แต่ง ไก่ไม่ใคร่ระบุไว้อย่างเด่นชัด สันนิษฐานว่าแต่งเพื่อความบันเทิง และเนื่องจากเรื่องนี้มีคติธรรมแฝงอยู่ จึงอาจใช้เป็นเครื่องเตือนสติหรือทำให้อ่านเกิดไหวพริบ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดด้วย

ค. รูปแบบ แต่งเป็นนิทาน โดยใช้คำประพันธ์เป็นกลอนของทางภาคอีสาน

ง. เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ขึ้นต้นกล่าวคำไหว้ภรรยาส่วนภาษาอีสาน แล้วกล่าวถึงกษัตริย์องค์หนึ่งครองเมืองอยุธยา ทรงพระนามว่า พระเจ้ายุทธราช ส่วนใหญ่บรรยายเหตุการณ์โคตรงกับส่วนที่จารลงในโบราณด้วยอักษรตัวธรรมทุกคนโดยมิได้สลับการเรียงลำดับเหตุการณ์เลย จนกระทั่งถึงตอนเชียงใหม่รับอาสาหากันหัวล้านมาแข่งขันชนะ จินตา ดวงใจ ไก่กล่าวว่า ตนฉบับเดิมมีกล่าวไว้เพียงเท่านั้น แต่จินตา ดวงใจ ไก่กล่าวให้ผู้อ่านทราบต่อไปอย่างสั้น ๆ ว่า ยังมีเหตุการณ์ตอนเชียงใหม่สร้างพระธาตุแข่งกับพระยาสร้างพระพุทธรูป และไต่กล่าวอีกว่า เชียงเมียงไต่ไปต่างประเทศด้วยเรือสำเภา และไต่กลับมาอยู่ที่อยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งลักษณะการกล่าวถึงเหตุการณ์เหล่านี้ จินตา ดวงใจ เล่าด้วยถ้อยคำสั้น ๆ มิได้ขยายความให้ละเอียด ทั้งยังกล่าวในตอนจบของเรื่องอีกว่า "นิทานเป็นกระหอนกระแห่น ฟังแล้วขอม่วนหู คุ้มเป็นความเล่นหา มาเก็บใส่ ฟังไปหลายป้อชั่วข้อสมเรื่องเหตุผล"¹

¹ จินตา ดวงใจ, นิทานเชียงใหม่ เล่ม 2, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2505), หน้า 20.

จากถ้อยคำสำนวนสั้น ๆ ซึ่ง จันทา ควงใจ กล่าวไว้นั้น เมื่อแปลออกมาจะ
โลกความว่า

๖ นิทานเรื่องนี้เล่าไถ่อย่างกระท่อนกระเท่น ฟังแล้วไม่ไพเราะ
เพราะเป็นการเก็บเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไถ่ฟังมาเล่าต่อ ๆ
กันไป ฟังมาก ๆ อาจทำให้เบื่อ เพราะขาดความสมเหตุสม-
ผลก็ไถ่

จ. ทัศนคติของยูแกลง เนื่องจากสำนวนนี้แต่งตามฉบับของ บ้านเก่า อำเภอบึง
เมือง จังหวัดขอนแก่น และมีเนื้อหาตรงกับสำนวนโบราณ ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้น ฉะนั้น
แม้ว่า จันทา ควงใจ จะนำเรื่องนี้มาเขียนใหม่ แยกแยะก็มีไถ่แทรกทัศนคติที่แปลกใหม่ลงไป
ในสำนวนนี้โดย

ฉ. ศิลปะการใช้ภาษา เนื่องจากสำนวนนี้แต่งโดยใช้ถ้อยคำตามแบบของภาษา
พื้นเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแม้จะมีภาษาของทางภาคกลางปะปนอยู่บ้าง แต่
ก็ปรากฏว่าวางก่อนอ่านแล้วเข้าใจความไถ่ยาก เช่น

เซียง เอยกก็ไถ่ยืนเขา เวามิงพางตัวละยเฮานั้น ยังแมนแท้ เขา
เวาสืบมานับอ แต่ันเซียงกล่าวคานชานคอบราชา ขุดย่นอย
พางกำตัวละสคนเขาไถ่ อางวามยามิงก็แท้ ตัวะกลอง เบ็งคทอง
กันวาคัวะไถ่แลวดยาล่าเลิศก็ เซียงวาขอไห้เห็นอหัวเจาเหลียว
หนีเสี้ยคอม ขอยจักตัวะพุงพทางนิกจึง เป็นพระเอย

เมื่ออ่านครั้งแรก ผู้จับก็เพียงแต่เดาว่า ก้าวพระเจ้าแผ่นดินคงจะได้เซียง
เมียงแสดงปัญญอะไรสักอย่างหนึ่ง แต่ก็ไม่ทราบว่าเป็นอะไรแน่ เพราะคำว่า ตัวะ นั้น
เป็นภาษาพื้นเมืองนั่นเอง ในภายหลังเมื่อถามคนทางภาคอีสานแล้วจึงได้ทราบว่า ตัวะแปล
ว่า ไถ่ทัก จึงทำให้เข้าใจเนื้อความไถ่ในภายหลังว่า พระเจ้าแผ่นดินบอกให้เซียง เมียงใช้
สติปัญญาหลอพระดวงคางนั้นเอง

นอกจากนั้นสำนวนนี้ยังมีคำพื้นเมืองอื่น ๆ ซึ่งยากแก่การเข้าใจ สำหรับคน
ภาคกลางอีกหลายคำ เป็นคนว่า

วันนั้นนางคานน้อยเนานอนนิทะเนง ¹

คำว่า "นางคาน" หมายถึงนารีรัก

คำว่า "เนานอนนิทะเนง" หมายถึงนอนแนม

คำว่า "เจากลางแล้วโหดมหม่นแพงแม่แกอ" ²

คำว่า "แพง" หมายถึง หวง, มีราคา, หาค่าไม่ได้

กานสำนวนโวหารนั้นนับว่าสำนวนนี้มีโวหารที่บรรยายให้เห็นความงามของ
ธรรมชาติดังนี้

บัดนี้เจียรระกาลเลียงเกื่อนเจียงซามลวงมาแล้ว สรรพดวงคอก
ไมชานเอื่องตุงไพร ³

คำว่า "เกื่อนเจียง" หมายถึง เกื่อนอายุ

ส่วนคานการใช้ภาษาทศในการเขียนและกาไรชถอยคำที่มีความหมายอย่าง
ตรงไปตรงมา จนกลายเป็นคำหายากก็ยังมีอยู่ในสำนวนนี้ เช่นเกี่ยวกับที่พบในสำนวนอีสาน
อื่น ๆ เช่นกัน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.
วันนั้นนางน้อยนอนแนม.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.
เมื่อซำระลางแล้วก็หม่นผาที่หวงแนมให้.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.
บัดนี้กาลเวลาไคลวงเลยเกื่อนอายุไปแล้ว คอกไมชานาชนิกก็ชานสะพรั่งเต็มป่า.

แทนนางงามข้ามไปไม่ได้ บังเอิญขณะนั้นมีเรือคำหนึ่งผ่านมา ในเรือมี พระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง มีลัวะ (ละว้า) และพระฉมในเรือลำนั้น ควบ สองสามีภรรยาจึงไปขอร้อง เรือกับพระ พระบอกให้เราอนุญาต ไม่ใ้ให้ไปขอกับพวกลัวะ ลัวะก็บอกว่าตนอนุญาตไม่ได้ให้ไปขอกับ พระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินก็ไม่อนุญาต ขอร้องคนที่ เป็นภรรยา โกรธแค้นมาก จึงตั้งสัตย์อธิษฐานว่า ขอให้ตนมีลูกชาย 3 คน และ ให้ลูกแต่ละคนคอยชมเห่งรังแก พระ ลัวะ และพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่ง ตอนนางก็มีลูกชายครบ 3 คนจริง ๆ คนที่ชื่อเส็ก ก็คอยชมเห่ง เบียดเบียนพวกลัวะ เรื่องนิทานที่เล่าเกี่ยวกับลูกคนที่หนึ่ง เรียกว่า "ปลัดเค้าลัวะ" (คำว่า คำ เป็นภาษาเหนือแปลว่าชมเห่ง หรือเบียดเบียน) คนที่ชื่อกะคำปา ก็คอยชมเห่ง เบียดเบียนพระ เรื่อง นิทานที่เล่าเกี่ยวกับลูกคนที่ เรียกว่า "กะคำปากำล" (ดู หมายถึง พระ) ส่วนคนที่ชื่อเจียงเมียง ก็คอยแต่ชมเห่ง เบียดเบียนพระเจ้าแผ่นดิน เรื่องนิทานที่เล่าเกี่ยวกับลูกคนที่ เรียกว่า "เจียงเมียง คำพะญา" ¹

ส่วนจำนวนเล่าอีกสำนวนหนึ่ง เล่าโดย อู๋ยกแวง ส่วนพฤกษชาติ อายุ 77 ปี มีความว่า

เป็นมาแล้ว มีแม่หม้ายคนหนึ่ง มีลูกเป็นพ่อจาย 3 คน ชื่อกะคำปา ไ้เล็ก และไอเจียงเมียง วันหนึ่งเป็นวันศีล แม่หม้ายนี้จะไปวัด แก้วว่าวัดที่จะไปนั้น จะคองนั่งเรือข้ามแม่น้ำไป เพราะว่าวัดอยู่แหม เบิกหนึ่ง (บ้านแม่หม้ายอยู่ปากหนึ่ง) แม่หม้ายก็หาทางข้ามปากเพื่อ ที่จะไปวัด พอดีมีตุ้เจ้าจะข้ามปาก แม่หม้ายนี้ก็ไปขอข้ามไปคุย คุยเจ้าจากบ่าฮ้อข้าม แม่หม้ายกาไปขอข้ามเฮื้อของลัวะ ลัวะก็ตอบฮ้อ ข้ามควย ไปขอข้ามเฮื้อพญา พญาตอบฮ้อข้าม แม่หม้ายก็โกรธ

¹ จากการสัมภาษณ์ อาจารย์สิงชะ วรรณสัย ที่บ้านเลขที่ 61 สันป่ายางหลวง, ลำพูน เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2518.

จึงยกมือไหว้ที่อิมตะหลัง ตั้งสัจจะอธิษฐานว่า ขอฮ้อ 3 กุนั้นไปค่าตัวเจ้า
คำลัวะ คำพญา ส่วนไอเส็กกฮ้ออยู่บน เพราะวา ขานลัวะกับขาน
แม่หมายนี่ไกลกัน ¹

นอกจากนั้นหม่อมเจ้าจันทร์จรัญวชิร รัชนี้ ยังได้ทรงเขียนเกี่ยวกับเรื่อง ศรี-
ชนดุชชัย ไว้ในหนังสือ นักกลอนบนชาวแซ่ เกี่ยวกับเค้าเรื่องของนิทานนี้ไว้ด้วย โดยที่
รายละเอียดซึ่งเกี่ยวกับนิทานนี้ว่า

ในสมัยพุทธกาล (จะเป็นที่ปึงกร หรือองค์ไหนก็ตาม) มีแม่หญิงคนหนึ่ง
เกินทางจะไปทำบุญกับพระพุทธเจ้า ในระหว่างที่ไปวัดต้องข้ามแม่น้ำ
แต่ยังมีชาวลัวะ (ละว้า) ยหนึ่งคนมา ก็เป็นปากเป็นเสียงกันขึ้น เพราะ
ไมยอมพาข้ามปาก แลวก็มีพระองค์หนึ่ง (ก) และพญาคณหนึ่งคนมา
ถามล้ากับ ก็เป็นปากเสียงอย่างเดียวกัน นางโกรธเป็นไฟเป็นไฟ จึงได้
อธิษฐานว่า ขอให้โลกที่เป็นชายสักสามคน จะโคได้ไปค่า (รังแก, ทรมาณ)
พวกลัวะ พวกพระ และพวกพญา ในที่สุดนางก็โคลกสามคนดังประสงค์
เรื่องจึงแยกออกไปเป็นสามส่วน เรียกว่า ปุเส็ก (ฮ้อลูก) คำลัวะ ¹
ไอกะกำปากคำ ¹ และไอเชียงเมียงคำพญา ²

และจากเนื้อหาของนิทานข้างต้น หม่อมเจ้าจันทร์จรัญวชิร ได้ทรงสันนิษฐานว่า
ศรีชนดุชชัยของไทยภาคกลางและภาคอีสาน น่าจะได้เค้าเรื่องมาจากทางเหนือ ³ โดยมีได้

¹ จากเอกสารการถอดเทปนิทานพื้นบ้านและนิทานกลก จังหวัดเชียงใหม่ เล่าโดย
อ้อยแก้ว ส่วนพฤกษชาติ.

² จันทรจรัญวชิร รัชนี้, ม.จ., นักกลอนบนชาวแซ่ (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520), หน้า 105.

³ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

บอกเหตุผลอย่างละเอียดไว้ แต่ได้เล่าเรื่องนิทานดังกล่าวให้ผอานทราบว่าเป็นเรื่องที่มีมาแต่โบราณสมัยพุทธกาล ซึ่งตามความเห็นของผู้วิจัยแล้ว ยังไม่แน่ใจที่จะเป็นเช่นนั้น เพราะพิจารณาจากสำนวนของทางภาคเหนือทั้ง 2 สำนวน ตามที่คนกว่าได้ ซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไปนั้น จะเห็นว่าชื่อเรื่อง คารวศรียะนนไชย ซึ่งเป็นฉบับที่พิมพ์ได้ชื่อตัวละครเอกว่า ศรียะนนไชย เช่นเดียวกับชื่อตัวละครเอกในภาคกลาง ส่วนสำนวนที่เป็นเรื่องเล่า ซึ่งจะกล่าวถึงในอันดับต่อไปเช่นกัน ผู้เล่าก็ชื่อเรื่องว่า ไอเชียงเมียงคำพะญา ซึ่งเป็นชื่อตัวละครเอกที่เรียกเช่นเดียวกับทางภาคอีสาน ฉะนั้นหากพิจารณาเช่นนี้แล้วก็จะเห็นได้ว่า ศรียะนนไชยของทางภาคเหนือน่าจะได้เค้าเรื่องจากทางภาคกลาง หรือภาคอีสานเสียมากกว่าที่จะเป็นต้นเค้าของความเกิมเสียเอง

เรื่องราวอันเป็นต้นเค้าของเรื่อง เชียงเมียงที่ยกมากล่าวให้เห็นข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่ามีจุดสำคัญของเนื้อเรื่องตรงกัน ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยจะต่างกันไปยังคงที่ใดกล่าวมาแล้ว

โดยปกติการเล่านิทานพื้นถิ่นของทางภาคเหนือ นั้นมักจะเรียกกันว่า "อูเจี้ย" หรือ "เล่าเจี้ย" ซึ่ง อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ได้เขียนรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของเจี้ยว่า "เจี้ย" แปลว่า สิ่งที่น่าพิศมัย เช่น เจี้ยไม้ไผ่ ก็คือเยื่อไม้ไผ่ และเนื่องจากเจี้ยไม้ไผ่บางและย่ง่าย นักปราชญ์โบราณจึงนำมาเป็นชื่อเรียกเรื่องเล่าเบาสมอง หรือเรื่องตลกขบขัน ซึ่งไร้สาระ แต่สร้างอารมณ์ครึกครื้นให้แก่คนฟังได้เป็นอย่างดี และมักจะเล่าสู่กันฟังในเวลาที่มีกิจกรรมต่างๆ เช่น งานศพ งานปอย เป็นต้น¹

นิทานเรื่องศรียะนนไชย ซึ่งแพร่ไปอยู่ทางภาคเหนือ ก็เป็นเรื่องที่น่าไปเล่าเจี้ยหรืออูเจี้ย เรื่องหนึ่ง โดยเรียกกันว่า "เล่าเจี้ยหรืออูเจี้ย เรื่องเชียงเมียง" ส่วนชกนิทานที่เป็นเรื่องราวของปู่เสียดคำลัวะ และกะคำปากคำตุ ก็จักเป็นเรื่องเล่าเจี้ยควบเช่นกัน แต่เนื่องจากพฤติกรรมของตัวละครซึ่งเป็นพี่น้องของเชียงเมียง มีไคมีเนื้อหากอนหนึ่งกอนใด

¹ สิงฆะ วรรณสัย, "ความเป็นมาของเจี้ย", (เอกสารแสดงความคิดเห็น) เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2516.

ซึ่งเกี่ยวข้องกับกันเอง หรืออาจเรียกได้ว่า มีเนื้อหาที่แยกกันได้โดยเด็ดขาด ฉะนั้นผู้วิจัยจึงจะไม่ขอกล่าวถึงรายละเอียดของเรื่องราวที่เกี่ยวกับกะลาปากาคู และปู่เส็กคำด้วะไว้ในที่นี้ แต่จะกล่าวรายละเอียดเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศรีชนธัญย์ หรือตัวเขียงเมียงโดยตรงเท่านั้น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมศรีชนธัญย์สำนวนของทางภาคเหนือไว้ 2 สำนวนคือ

1. คำขอเรื่องศรีทนนไชย เป็นฉบับที่ตีพิมพ์เป็นเล่มเมื่อ พ.ศ. 2516 ซึ่งผู้แต่งสำนวนนี้ใช้นามแฝงว่า ท. ไชยวงศ์

ก. ที่มาของเรื่อง มีใครระบุไว้ เขาใจว่าคงเลียนเนื้อหาของทางภาคกลาง เพราะมีเนื้อเรื่องตรงกับของภาคกลาง เป็นส่วนใหญ่

ข. จุดมุ่งหมายในการแต่ง สันนิษฐานว่าแต่งให้หมอนมีความสนุกเพลิดเพลิน เพราะสามารถนำไปอ่านเป็นทำนองต่าง ๆ กันได้ และอาจแต่งเพื่อให้สามารถนำไปขับควย

ค. รูปแบบ เป็นนิทานซึ่งแต่งควยลักษณะคำประพันธ์ ของทางภาคเหนือที่เรียกว่า คำขอ ซึ่งการแต่ง "คำว" นั้น กวีสมัยก่อนวางกฎไว้ว่า "สามตัวเหลี่ยม เจ็ดตัวเหลี่ยม บาทหลังบาทหน้า" แต่กฎนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงในสมัยต่อมา คือกวีสมัยหลังนิยมแต่งคำวเป็นวรรค วรรคละสี่คำ¹ ซึ่งคำขอเรื่องนี้ก็มีวรรคละสี่คำเช่นกัน ส่วนคำว่า "ขอ" ก็เป็นลักษณะคำประพันธ์อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งแต่งเพื่อให้สามารถนำไปขับคลอกับการเล่นซอได้²

¹ ไพรต เลิศพิริยกุล, กวีชาวนานาไทย, (เชียงใหม่ : สุริวงศ์ บุคเซนเตอร์, 2516), หน้า 208.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 219.

ง. เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ เรื่องราวของศรีธนญชัยส่วนนี้ มีเนื้อหาเหมือนศรีธนญชัยของทางภาคกลาง เรื่องศรีธนญชัยฉบับมาตรฐานซึ่งเขียนโดยประยูร พิศนาคะ ถึงไกลล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาของสำนวนนี้ในหน้า 64-67 แล้ว ผู้วิจัยจึง จะไม่ขอกล่าวอีก

จ. การสร้างตัวละคร จากเนื้อเรื่อง กล่าวขอศรีหะนนไชย มีเนื้อหาที่ไม่ ต่างจากสำนวนของภาคกลาง ลักษณะการสร้างตัวละครจึงมีใกล้เคียงกันไปจากสำนวนในภาค กลางแต่อย่างใด กล่าวคือ ผู้แต่งยังคงให้ศรีหะนนไชยเป็นกวีเอก ที่มีบทบาทเด่นในด้าน ความมีสติปัญญาอยู่เช่นเคย นอกจากนั้นผู้แต่งยังสร้างตัวละครประกอบอื่น ๆ ที่ควรจะกล่าว ถึงก็คือ ตัวที่เป็นภรรยาของศรีหะนนไชย ซึ่งในสำนวนนี้ปรากฏว่า ศรีหะนนไชยมีภรรยาถึง 2 คน ภรรยาคนแรกชื่อศรีนวล ส่วนภรรยาคนที่ 2 นั้นชื่อสายหยก ถึงแม้ตัวละครทั้งสอง จะไม่ได้มีบทบาทที่เด่นก็ตาม แต่นับว่าเป็นตัวละครที่ช่วยเสริม ให้อ่านมองเห็นไถ่อย่าง เกิน ซักว่าศรีหะนนไชยในสำนวนนี้ นอกจากจะมีสติปัญญาฉลาดเอาตัวรอดแล้ว เขายังเป็นกวีเจ้าชู้ อีก ควบ ถึงปรากฏในเหตุการณ์ก่อนที่มีแขกต่าง เมืองมาท้าแข่งวาการรูป ศรีหะนนไชยก็ให้ศรีนวล เตรียมหน้าพริกไฉววาการรูป พร้อมกับไฉพจมาให้ศรีนวลไปเป็นกำลังใจให้ตนในการแข่งขัน ควบ ถึงปรากฏในคำประพันธ์ว่า

น้องทองแบ่งทุ้มก็ น้ำสีไฉวหมั้น อย่าลืมนามัน
น้องรัก แลวน้องทองไป อยู่ในสำนัก
โยสัถพระที่อื่นปายใน ปีกองบแป มีกำลังใจ
ทรงนี้จึงไป ควบกันกับข้า¹

สำนวนโวหารซึ่งไถ่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นว่าศรีธนญชัยสำนวนนี้มีการซึ่งแฝงความ เจ้าชู้ให้เห็น เกินซักว่าสำนวนอื่น

¹ พ. ไชยวงศ์, กล่าวขอศรีหะนนไชย, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์คนเมืองการพิมพ์, 2514), หน้า 161.

จะรอดตัวจากการลงโทษไปได้ แต่ผลแห่งบาปกรรมที่ศรีพระนไชยไศโยทำไว้นั้นยอมจะต้องไ้
รับสักวันหนึ่ง และพร้อมกันนั้น ท. ไชยวงศ์ ไชยวงศ์ตามคิดเกี่ยวกับ ความจริงของชีวิต
ควายา เมื่อตกอับยากจนก็ไม่มีผู้ใดเหลียวแล แต่เขื่อนายมั่งคั่งร่ำรวย ก็ยังถูกไปมาหาสู่
ถึงปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

เหตุการต้งอี่ นันกระทำผิด ทำบุญอู
วาเราผิดไปทานั้น บาปกรรมของมัน รอยอัน
บันจัน ที่โลกำฆาราวี บาคตุมาศระ มั่นคัง
มหนี จักกวนเศควี่ โลกนี้โลกหน้า ควง
เขยควง มนุษย์หลงหลา ก็ตามเวลาโยกย้าย
กันั้นควงจน ก็มีสิ่งร้าย มาเขลำฆาราวี ถึง
มีตริก ก็หลีกตัวหนี กันั้นควงก็ ก็มี
คนใด ... 1

ช. ศิลปะการใช้ภาษา การใช้ภาษาและถ้อยคำของส่วนวนนี้ เป็นภาษาไทย
กลางปนสำเนียงทางภาคเหนือ ซึ่งอ่านแล้วสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าศรีพระนไชยไศโยที่เป็นสำ
นวนทางภาคอีสาน

นอกจากนี้ เนื่องจากศรีพระนไชยไศโยส่วนวนนี้แต่งด้วยลักษณะคำประพันธ์ประเภท
คำขอ ซึ่งมีสัมผัสคล้องจองอยู่แล้ว จึงทำให้มีความไพเราะในการอ่านยิ่งขึ้น และบางครั้ง
ผู้แต่งก็ใช้แทรกคำภาษาต่างประเทศ ตลอดจนถ้อยคำที่เป็นสำนวนพูดปนในการแต่งครั้ง
เช่น เหตุการณ์ตอนที่หญิงชาวอังกฤษมา เล่นกลทำชกเวลาให้เป็นเหล่า ผู้แต่งก็เขียนว่า

เบิกหน้าออกแล้ว ก็หันกับคำ ว่า เป็นสุรา
บาทฉันเสียบควาย 2

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 29

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

บาทลั่น ก็คือ บรันทันเอง ผู้แต่งได้ยกเสียงให้ยาวออกไปตามสำเนียงทางภาคเหนือ แล้วตัดคำท้ายของคำว่าบรันทันคือออก กลายเป็นบาทลั่น ดังปรากฏอยู่ในคำประพันธ์ที่ยกมาข้างต้น

ครั้น เมื่อศรีชนดุชัชขอ เล่นกลก่ายการให้หญิงอังกฤษพำน้ำใส่ชวกโดยมีให้ เบี่ยงปากชวก อันเป็นกลอุบายที่ไม่สุภาพ จนทำให้หญิงชาวอังกฤษ เกิดความละอาย ซึ่งผู้แต่งก็ได้บรรยายไว้โดยใช้คำต่างประเทศดังนี้

หม่อมสาวคนงาม หนาแคงกำเสรา
แสดงอาการ บปอใจเจ้า ละอะไวยวาย
จิกจิก ร้องวโน ๓ มั่นบ่ 1

สำหรับคำานการพรรณานั้น ผู้แต่งใช้พรรณนา เกี่ยวกับความงามของธรรมชาติประเภทดอกไม้ไว้ในตอนที่พระเจ้า เจษฎา เสด็จประพาสอุทยาน ดังปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

ชมรสดอกสร้อยนา ๆ กุหลาบกามซอน ปังซอน
สาชา ดอกกระดังงา อุณออนดอกสรอย
ดอกสารภี ราตรีจันทร์นอย มะลิวรรณลอย
เฟื่องฟ้า ผู่กะมาลา บินนาปลา ชมรส
ดอกสรอยปวงงาม 2

2. เรื่อง ไอ้เซียง เมืองคำพะญา

ศรีพนดุชัชสำนวนหนึ่งของทางเหนือ เป็นสำนวน "มุขปาฐะ" ซึ่งเรียกตัวศรีชนดุชัชว่า "เซียง เมือง" สำนวนนี้ไต่จากกรเลาของ อุณแก้ว สอนพฤกษชาติ อายุ 77 ปี บานหอ ตำบลปากตัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 113

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 178

ก. ที่มาของเรื่อง ไปปรากฏหลักฐาน

ข. จุดมุ่งหมายในการแต่ง เนื่องจากสำนวนนี้ เมื่อสำนวนที่เล่าจากปากคำ ฉะนั้นจุดมุ่งหมายที่เล่าก็เพื่อใ้ผู้ฟัง ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินนั่นเอง

ค. รูปแบบ เป็นนิทานร้อยแก้ว โดยเล่า เป็นภาษา เนื้อ

ง. เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ผู้เล่ามิได้เล่าตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็ก ของ เชียง เมียง แต่เล่า เหตุการณ์ เป็นตอน ๆ เทาที่จะจำได้ ฉะนั้น เนื้อหาจึงไม่มีเรื่องราว เกี่ยวกับชีวิตของ เชียง เมียง ในครอบครัว สุดท้ายแห่งชีวิตของเขา

เรื่องราวที่เกี่ยวกับ เชียง เมียง ในสำนวน เล่า ของ ร้อยแก้ว เริ่ม เล่า ตั้งแต่ เมื่อ เชียง เมียง ถูกส่ง ไป เป็นคนใช้ของ พระยา ซึ่งมี เรื่องราว ดังต่อไปนี้

- ตอนพระยาใช้ให้ เชียง เมียง ไปดูสุนัขตัวออกลูกหรือยัง เชียง เมียง ก็กลับมา รายงานว่าสุนัขออกลูกแล้ว พระยาถามว่ามีกี่ตัว เชียง เมียง ก็วิ่งกลับมาดูใหม่ แล้วกลับมาบอกว่ามี 5 ตัว พระยาถามว่ามีตัวเมียกี่ตัว ตัวผู้กี่ตัว เชียง เมียง ก็วิ่งกลับมาดู แล้วมาบอกว่า มีตัวผู้ 3 ตัว ตัวเมีย 2 ตัว พระยา ก็ถามอีกว่ามีหางลูกกี่ตัว หางยาวกี่ตัว เชียง เมียง ก็วิ่งไปดูอีก แล้วกลับมาบอกว่ามีหางลูก 2 ตัว หางยาว 3 ตัว พระยา ได้ใช้ เชียง เมียง จนเหนื่อย ทำให้ เชียง เมียง โกรธ
- ตอนพระยาใช้ให้ เชียง เมียง ไปหาไก่จวง เชียง เมียง ก็ไปเอาไก่จวง มาถวาย พระยา เลยแกล้งให้ เชียง เมียง กิน เชียง เมียง จึงหาทางแก้แค้น
- อีกวันหนึ่ง พระยา ก็สั่งความให้ เชียง เมียง ไปบอกพระยาอีกคนหนึ่ง เชียง เมียง ก็ออกไป แล้วกลับมาบอกพระยาใหม่ว่าตนจำไม่ได้ พระยา ก็บอกข้อความให้ใหม่ เชียง เมียง ก็เดินออกไป แล้วกลับมา เข้ามาถามข้อความใหม่อีก ถึง 2-3 เที่ยว แล้วบอกพระยาว่าตนเป็นคนขี้ลืม พระยา จึงให้

เชียงใหม่ เอากระดาษกับกินส้อมมาให้ แต่กินส้อมนั้นเขียนเท่าไร ๆ ก็
เขียนไม่ออกพระอาทิตย์เลยเอากินส้อมและน้ำลาย เขียนเมืองใดที่จึงพูด
ออกมาว่า "ข้าเจากินข้าว เจ้าเหนือหัวกินข้าว" (กินส้อมนั้นเป็นกินส้อม
ขี้แรง)

- พระอาทิตย์เฝ้าใจที่เสียรู้ เชียง เมือง จึงไม่บอกให้ เชียง เมือง ไปอยู่ที่อื่น
เชียงใหม่บอกว่าคุณไม่อยู่ที่อื่น จึงขอทีเท่าแมวกินตาย ภายหลังพระอาทิตย์
รู้ว่าคนเสียรู้ เชียง เมืองอีก
- เชียง เมืองพูดว่าจะสร้างปราสาททองหลังหนึ่ง ซึ่ง เวลา เจ้าเหนือหัว
จะเข้าไปจะตองยกมือไหว้เข้าไปถวาย พระอาทิตย์ก็พูดจาสมประมาทว่าจะ
สร้างไถ่อย่างไร เชียง เมืองก็เอาไม้ตองมาปลูกเป็นกระโจมเล็ก ๆ
ไว้แดงหญ้าคา ฉะนั้น เมื่อเวลาที่พระอาทิตย์นางสนมจะเข้าไปดูปราสาท
ของ เชียง เมือง จะตองแหวกกอหญ้า เข้าไปโดยไข่มมือสองมือประกบกัน
ก่อนแล้วแหวกออก ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ กับการไหว้ เชียง เมืองจึงพูด
ว่า "เห็นกอ ๆ เจ้าเหนือหัวกับสนมตองไหว้เข้ามาหาข้าเจ้า" และ
ครั้งนั้นพระอาทิตย์นางสนมได้เห็นปราสาททอง กลับเห็นแต่กระโจมเล็ก ๆ
ที่ทำด้วยไม้ตอง (กลาง) แทน
- พระอาทิตย์สั่งให้นางสนมไปดูจากรักรระทมทองนั้น แต่ปรากฏว่าถูก
เชียงใหม่ เอาไม้ไล่ตี เพราะนางสนมปัสสาวะด้วยไม้ไถ่ดูจากรักร
เคี้ยว พระอาทิตย์ก็จะขึ้นไปดูจากรักรแก้วกลับปัสสาวะเสียก่อนจึงถูก
เชียงใหม่ เอาไม้ไล่หวดคองวังหนีกลับวัง และยังถูกหญ้าคาตาม
ร่างกายด้วย

เนื้อหาที่อุบแก้วเล่ามีเพียงเท่านี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นเนื้อเรื่องที่เขาได้ไม่
ครบบริบูรณ์ คือไถ่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า ไอ้เชียงใหม่กับพระอาทิตย์
นี่เรื่องราวที่คล้ายกับเรื่องราวของศรีธนญชัยสำนวนอื่น ๆ เป็นส่วนมาก จะต่างกันบ้างก็

เฉพาะรายละเอียดของเรื่องเท่านั้น และมีอยู่เพียงตอนเดียวใน "ไอ้เซียง เมืองคำชะโนด" ซึ่งไม่เหมือนกับเรื่องราวของศรีธนญชัยสำนวนอื่น ๆ เลย ซึ่งไ้ก่อนตอนระงูให้เซียงเมืองไปดูสุนัขตัวออกลูกหรือยัง ทั้งรายละเอียดของเนื้อหาในตอนที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

จ. การสร้างตัวละคร ในสำนวนเล่มนี้จะมีเรื่องราวเพียงไม่กี่ตอน แต่ผู้อ่าน ผู้ฟัง ก็ยังสามารถมองเห็นแนวทางการดำเนินกวีศิลป์ของแบบฉลาดเกมโกงของเซียงเมืองผู้นั้นเอง และจะเห็นได้ว่าเขาเป็นคนเจ้ากติกเจ้าแก่น และมีความผูกใจเจ็บอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทั้งนี้สาเหตุจากในตอนแรก เขาถูกแกล้งเรื่องให้วิ่งกลับไปกลับมา เพื่อดูลูกสุนัขจนเขาเหนื่อยและเกิดความโกรธ แต่ก็ยังหาทางแก้เผ็ดไม่ได้ จนกระทั่งในตอนต่อมา เป็นตอนที่เขาถูกสั่งให้กินแกงแรง ทำให้เขามีความคิดที่จะต้องแก้แค้นให้จงได้ และเขาได้แสวงการแก้แค้นพญาคูด้วยวิธีทำเป็นหม้อคนโง่ ซื่อม และในที่สุดก็หลอกให้ระงูกินขี้แร้งได้ ในเหตุการณ์ต่อมาระงูก็เสียชีวิต เรื่องขอที่เท่าแคว้นตาย ทั้งยังหลงกลไปถูกระทมทอง (กลาง) ของเซียงเมือง จนในตอนสุดท้ายตัวชะโนดเองก็ได้รับบาดเจ็บจากการถูกเซียงเมืองหวัดด้วยแสร้งเพราะไปปัสสาวะรดกระทมทองของเขาแทนที่จะออกจระอย่างเคียว นับว่าเซียงเมืองในสำนวนนี้ได้แสดงให้เห็นว่าเขา "คำ" (รบกวณ, รังแก) พระเจ้าแผ่นดินอย่างแท้จริง เพราะสามารถทำให้พระเจ้าแผ่นดินได้รับบาดเจ็บและเสียหาย ได้ตามคำอธิษฐานของแม่สำหรับตัวละครอีกตัวหนึ่ง คือตัวพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งสำนวนนี้เรียกว่าพะญา (พระยา) นี้ แม้ในตอนต้นเรื่องจะสามารถแกล้งเซียงเมืองโลกก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่าผลที่ได้รับจากการแก้แค้นของเซียงเมืองนั้นได้ทำให้ความเจ็บใจเจ็บกายแก่พระองค์อย่างมาก เมื่อเทียบกับสำนวนอื่น ๆ

นอกจากนั้นแม่ตัวละครในสำนวนนี้จะมีเพียง 3 ตัว คือตัวเซียงเมือง พญา และนางสนม แต่ผู้เล่าได้สร้างให้ผู้อ่านผู้ฟังมองเห็นว่าตัวละครทั้งหมด ล้วนเป็นตัวตลกทั้งสิ้น กล่าวคือ ตัวเซียงเมืองเอง ผู้เล่าก็เล่าโดยทำให้ผู้อ่านผู้ฟังมองเห็นว่าเขาเป็นคนที่คิดเหมือนจะเห็นคนโง่เขลาปัญญาในตอนแรก เพราะต้องวิ่งกลับไปกลับมาหลายครั้ง เมื่อถูกไล่ให้ไปดูว่าสุนัขออกลูกแล้วหรือยัง แต่ความจริงแล้วเขาไม่โง่เห็นคนโง่เขลาเขาปัญญา—

อย่างที่เขาระงับเอาไว้... อากาที่เขาส่งออกมาจากอีกคนหนึ่งซึ่งทำเป็นคนขี้มนั้น เขาก็มีแผนการที่โยกใจแล้วว่าคงทำเป็นคนโง่เพื่อที่จะแก้แค้น... จะขึ้นหากนึกภาพถึงการกระทำของเขาก็ถึงกล่าวมาแล้ว ก็จะได้เห็นว่าผู้เล่าโคเล่าโดยสร้างให้เชียงใหม่กลายเป็นตัวละครที่แฝงความมีสติปัญญาไว้ ส่วนตัวพระยาและนางสนม ก็ถูกสร้างให้เป็นตัวละครก๊วยเซ่นกัน... ก็จะเห็นจากตอนที่สองมือสองมือประกบกันแหวกหูกา... ไปดูปราสาททองของเชียงใหม่... ตลอดจนอาคารวังที่ตกเชียงใหม่หวนกลับแล้ว ล้วนเป็นกิริยาอาการ ซึ่งก่อให้เกิดความขบขันแก่ผู้อ่านผู้ฟังไปทั้งสิ้น

ฉ. ทัศนะของยูแคง ยูเล่าส่วนนี้โคแสดงให้เห็นว่า ยูนั้นเมื่อเสียเพราะความโง่เขลาเบาปัญญาอย่างไรก็ตาม ก็ยังได้รับความอับอายน้อยกว่าผู้ใหญ่ที่เสียยูน้อยหลายเท่านี้... ถึงปรากฏในสำนวนเล่าของยูแคงไว้ในตอนสุดท้าย ที่อุกเชียงใหม่เอาแสดทวด ยูเล่าก็โดยบรรยายว่า "พระยาโคสิ่ง เจ็บตั้งอาย แหมบปอโคนหูกาคาแหม"

ช. ศิลปะการใช้ภาษา ยูแคง ซึ่งเป็นผู้เล่าโอเรื่องเปียงคำพะงาในสำนวนนี้ เล่าควบภาษาเหนือปนภาษาไทยกลางบ้าง ซึ่งแม้บางตอนที่เป็นภาษาเหนือจริง ๆ จะเข้าใจยากสำหรับบุคคลที่ไม่คุ้นกับภาษานี้ แต่ก็พอจะทำความเข้าใจได้... เช่น ตอนที่พระยา ไซให้เชียงใหม่ไปคว่าสุนัขออกกุกหรือยัง เชียงเมืองก็รับคำว่า

"เจ้า ๆ" โลงนไปขอ กะหันหมาเกิดลูก
กะโลนปิกมาบออกพยา

ส่วนว่า โลงนไปขอ ยูอ่านผู้ฟังที่ไม่คุ้นกับภาษาเหนือก็คงจะไม่ทราบความหมาย... แต่ถ้ามองความถี่ไปก็พอจะเดาว่า โลงนไปขอ ก็คือวิ่งไปดู ส่วนกะโลนปิกมาบออกก็พอจะเดาได้ว่า วิ่งกลับมาบอพระยา เป็นคน

ศรีธนญชัยสำนวนของภาคใต้

ศรีธนญชัยสำนวนของทางภาคใต้ที่มีหลักฐานปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ค้นพบ 1
สำนวน

ศรีธนญชัยฉบับชาวใต้ ซึ่งเป็นสำนวนเขียนนี้ เป็นต้นฉบับที่จารลงในสมุดไทย-
ขาว เขียนด้วยตัวอักษรสีคำ อย่างที่ชาวปักษ์ใต้เรียกว่า "บุคขาว" ต้นฉบับนี้ อาจารย์ไสว
เรื่องวิเศษ อาจารย์วิทยาลัยครุเกิด ไค่นำมาแสดงในงานนิทรรศการชีวิตไทยฝั่งทะเลตะ
วันตก ที่วิทยาลัยครูแห่งนี้ เมื่อวันที่ 19-21 กันยายน 2520 ผู้จับได้สอบถามอาจารย์ไสว
เรื่องวิเศษ เกี่ยวกับรายละเอียดของสมุดไทยเล่มนี้ ทำให้ทราบว่า ผู้เป็นเจ้าของเล่มนั้น
ชื่อ นายสนธิ (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นแพทย์แผนโบราณ อายุประมาณ 60 ปีเศษ แห่งบ้าน
ลพอน อำเภอบึง เมือง จังหวัดภูเก็ต ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับสมุดไทยเล่มนี้นั้นไม่
ทราบแน่ชัด ลักษณะสภาพของสมุดไทยค่อนข้างเก่า และชำรุด นอกจากนั้นยังขาดแยกออก
เป็นสองตอน เนื่องจากไม่ครบบริบูรณ์ ข้อความขาดหายไปเป็นช่วง ๆ ส่วนหลักฐานอื่น ๆ
เกี่ยวกับผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่งนั้นไม่ปรากฏ

ก. ที่มาของเรื่อง สันนิษฐานว่าแต่งตามเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาแต่โบราณ

ข. จุดมุ่งหมายในการแต่ง ไม่ปรากฏหลักฐาน สันนิษฐานว่าคงแต่งขึ้นเพื่อความ
ความบันเทิงแก่ผู้อ่านผู้ฟัง

ค. รูปแบบ แต่งเป็นนิทานคำกวี ประกอบด้วยภาพย่นยั้ง ภาพยานีและ
ภาพสุรางคนางค์

ง. เนื้อหาและการเรียงลำดับเหตุการณ์ ศรีธนญชัยฉบับนี้ไม่สมบูรณ์ โดยเนื้อ
ความขาดหายไปหลายตอน และเนื้อความไม่ติดต่อกัน ไม่มีข้อความตอนต้นที่เกี่ยวกับตอน
กำเนิดศรีธนญชัย ทำให้ไม่ทราบเรื่องราวของเหตุการณ์ก่อนหน้า เรื่องราวที่มีปรากฏอยู่มีดังนี้

- แม่ให้สีหะนนไชยกแล่นอง สีหะนนไชยกก็แล่นองแต่เพียงอย่างเดียว นอง
จะทำเปราะอะเปื้อนอย่างไร สีหะนนไชยกก็ไม่สนใจ

- ให้นำคันทันไฟ สีหะนนไชยไปยกเอาเชิงกรานมา
- หลวงนายใช้ให้ไปต้กไม้ไผ่ 2-3 กอ สีหะนนไชยก็ตัดจนหมด
- หลวงนายเรียกมาว่ากล่าว สีหะนนไชยแสดงความรำคาญว่าหลวงนายผูก
กัลบัถลอก จึงขอลอกไปถวายตัวอยู่กับพระเจ้าแผ่นดิน
- สีหะนนไชยเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินและชักถวายแก้ว พระเจ้าแผ่นดินตั้งให้
เป็นหมื่นศรีหะนนไชย
- พระเจ้าแผ่นดินใช้ให้สีหะนนไชยไปเรียบไรชาวม่านให้ทำบุญทอดกฐินผ้าป่า
สีหะนนไชยจับแม่ชีม๊ก แม่ชีมาฟ้องพระเจ้าแผ่นดิน สีหะนนไชยอ้างรับสั่ง
ที่พระองค์ได้ไปเรียบไร และกล่าวว่า ชี้องค์นี้เป็นเชื่อนกกระยาง เพราะไม่
ถือศีลจับแต่ปลา
- พระเจ้าแผ่นดินลองบัญชาสีหะนนไชยโดยนักให้ข้าราชการบริพารคนอื่นเตรียม
ไขไก่ซ่อนไว้ แต่ไม่บอกให้สีหะนนไชยรู้ สีหะนนไชยไม่มีไขไก่มาแสดง
จึงอ้างตนเป็นไก่แก้ว
- ชาวสำเภาท่างเมืองมาหาพนันชนไก่ สีหะนนไชยเอาแรงมาชิงไว้ไม่ให้
กินอะไร เพื่อจะให้กินไก่ของคู่แข่ง
เนื่องความซำคหายไปอีก เพราะไม่มีผลของการแข่งขัน แล้วมีเหตุ-
การต่อไปดังนี้
- พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานภรรยาให้เป็นรางวัลแก่สีหะนนไชยที่สามารถ
กษานเมืองไค
- สีหะนนไชยหลอกพ่อค้า แม่ยาย ให้กินน้ำผึ้งไค

- พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้สมเด็จพระเอกอรรษราชกุมารเสด็จขึ้นเรือนของสีหะนไนไชย แต่สมเด็จพระเอกอรรษราชกุมารเสด็จลงมา เพราะสีหะนไนไชยอ้างว่าอกรับสั่ง
- ชาวต่างประเทศมาทำแข่งชนควายกับพระเจ้าแผ่นดินเมืองจุมพร สีหะนไนไชยรับอาสา โดยเอาลูกควายมาให้ลชนมเป็นเวลา 3 วัน เมื่อถึงวันแข่งขัน สีหะนไนไชยเอาลูกควายที่เขาลูกควาย เมื่อลูกควายเห็นควายตัวโต จึงวิ่งเข้าไปในหว่างขาทำให้ล้มควาย ควายตัวนั้นจึงวิ่งหนี ลูกควายวิ่งตาม สีหะนไนไชยโกธนะ และไถ่เงินวากการชนะ พนันมาถวายพระเจ้าแผ่นดิน
- สีหะนไนไชยถูกชาวบ้านหลอกให้ไปจับปลา
- พระเจ้าแผ่นดินให้หลวงพระองค์ลงสระน้ำ
- พระเจ้าแผ่นดินแห่งลังกาส่งนักปราชญ์มาทำแปลคัมภีร์กับปราชญ์ไชย

เพื่อความมีเพียงเท่านี้ แสดงว่าเนื้อความไม่ครบบริบูรณ์ เพราะไม่มีเหตุการณ์ตอนอวสานแห่งชีวิตของศรีชนธัชชัวย

จ. การสร้างตัวละคร ผู้แต่งส่วนนี้ยังคงสร้างให้สีหะนไนไชยตัวเอกเป็นคนที่มีความฉลาด มีไหวพริบ รู้จักเอาตัวรอด และแสดงความเป็นกบเจตรองอันเป็นพรสวรรค์ที่ติดตัว เขามาแต่กำเนิด เช่นเดียวกับส่วนอื่น ๆ ที่ต่างกันไม่ห่างคือ ตอนสีหะนไนไชยไม่อยู่วัด ซึ่งมีปรากฏในส่วนอื่นเช่นกัน แต่สีหะนไนไชยส่วนนี้เห็น ไม่ได้ไปใจที่จะศึกษาหาความรู้จากพระดังเช่นปรากฏในส่วนอื่นเลย นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นดีกว่าในวัยเด็ก เขาเป็นเด็กเก๋ไก๋จรรุณ ชอบเลี้ยงงาน และเอาเปรียบเพื่อนอยู่เสมอ แต่ที่สามารถเอาตัวรอดจากการลงโทษโลกกวยความฉลาดแบบแถมโกงที่มีอยู่เป็นเอง ถึงปรากฏในตอนไปหาหน่อไม้กับเตย ตอนไปมองหลังคาจาก เป็นต้น

อย่างไรก็ตามพฤติกรรมของสีหะนไนไชยที่แสดงออกในที่นี้ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นเด็กที่มีปัญญาให้เห็นอย่างเด่นชัด ดังนั้นพฤติกรรมที่แสดงออกจึงไม่ใช่พฤติกรรม

เชิงลบชั้นรุนแรงที่จะแสดงว่า เขา เป็นคนใจแค่มืดถึงกับฆ่าคนไต่กิ่งที่ปรากฏในส่วนอื่น ๆ ความร้ายกาจของตัวสีหะนนไชยในส่วนนี้ ผู้ที่ตกเป็นเป้าของเขา จะได้รับความเสียหาย ในรูปของการถูกทำลายทรัพย์สิน หรือถูกทำลายร่างกายเท่านั้น ถึงปรากฏในตอนเผาบ้าน หลวงนาย ตอนหย่านางสนม เป็นต้น นอกจากนั้นเรื่องราวของสีหะนนไชย เท่าที่พบก็มีแค่แสดงให้เห็นว่าเขา เป็นคนผูกพยาบาทอาฆาตแค้นอย่างใด เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นไม่ว่า กับผู้ใด สีหะนนไชยก็จะปลื้มตัวออกมาเสียเอง เช่น ตอนขัดแย้งกับหลวงนาย (ตอนตักถ่าน ไผ่จนหมด) เขาก็เป็นฝ่ายขอออกมาจากบ้านเสียเอง ถึงความว่า

ท่าความความสั่ง ยึดพลางทุกกรว่าชาน สองครวสาม
กรวรำคาน อยไปยกันนาน จะเกิกรำกานต่อไป
เกิครมาเป็นไอสีหะนนไชย ไปอยู่กับกรัย ใหม่มีความ
ก็เลยหนา กจะไปยอยู่กับพระยา ลองแลสักครา
เป็นชวงไชฝายไย ยึดแล้วจึงกลวปราไย
ฉานจักลาไปย อยไยใหม่เห็นเป็นกาน หลวงนาย
กรันไยพิงสาน ใหม่ขัดหักทาน ชีกรานรำกาน
ต่อไปย ...

บทบาทของตัวเอก คือสีหะนนไชยฉบับชาวไทมีนับว่าตัวเอกเป็นผู้มีสถานภาพ และได้รับการยกย่องในวงสังคมมากที่สุด เพราะปรากฏว่าเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องชมเชยจากบุคคลทั้งหลายทั้งปวง ในด้านความมีสติปัญญา และได้รับการหักทลายปราศรัยอย่างดี จากผู้พบเห็น อย่างไรก็ตามก็มีความมีสติปัญญานี้ก็อาจจะทำให้สีหะนนไชยต้องถูกดองภูมิเสมอ ถึงคำประพันธ์ตอนสีหะนนไชยชนะพนันแทงควาย ดังนี้

เคอนไปยตามชลา เซารานถามรวราย พี่หมื่น
นายไชยใหม่หนา มานั่งที่รานชา กินหมากพลูสมบหรือ
อบาวว่าพี่หมื่นชา เขาถาชาวาลวงดี ลวงเรารองคู
ให้เห็นคือเห็นสุสา

พระเจ้าแผ่นดินในที่ไม่ว่าใครจะซื่อไว้อย่างเด่นชัด อาจเป็นควมมีชื่อเสียง
ชากหายไปหลายทอนครั้งคราวแล้วนั้นเอง อย่างไรก็ตามพระเจ้าแผ่นดินในสำนวนนี้ ยังคงมี
ลักษณะที่คล้ายกับพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องศรีธนญชัยฉบับอื่น ๆ คือเป็นผู้มีเมตตาธรรม รู้จัก
ทำนุบำรุงและให้รางวัลเมื่อผู้นอ่ยทำความดี หรือทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง ดังเช่นพระ-
ราชทานทรัพย์สินเงินทอง และภรรยาให้สีหะนไชย เป็นต้น อย่างไรก็ตามพระเจ้าแผ่นดิน
ในสำนวนนี้ก็ได้แสดงความอยากเอาชนะสติปัญญาของสีหะนไชยไว้ได้เช่นกัน แต่ก็ได้แสดง
ความโกรธแค้นได้เห็นอย่างเด่นชัด เมื่อคองเพชรอีก

อาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งศรีธนญชัยสำนวนนี้ พยายามทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพ-
พจน์ของตัวเอกในทางที่ดีกว่าสำนวนอื่น ๆ ดังโคลงกล่าวรายละเอียดไว้ข้างบนแล้ว

นอกจากนั้นผู้แต่งยังสร้างตัวละครประกอบนอกเหนือจากตัวพระเจ้าแผ่นดิน
เพิ่มขึ้นอีก 2 ตัว คือ ตัวพอลตา และแมยาย ซึ่งไม่มีปรากฏในสำนวนอื่นเลย ตัวละครทั้ง
สองนี้ต่างก็ถูกเก็บเอาไว้ให้สีหะนไชยได้ใช้ความมีสติปัญญาที่เหนือกว่า หลอกล่อให้เสียเชิง
ได้เช่นกัน ดังปรากฏที่หลอกพอลตาแมยายให้กินน้ำผึ้งได้ เบียดเบียน การเพิ่มตัวละครทั้งสอง
ขึ้นมาเช่นนี้คงเก็บเพราะเจตนาของผู้แต่งที่จงใจจะเสริมให้ผู้อ่านมองเห็นความมีสติปัญญา
ของสีหะนไชยให้เด่นชัดขึ้น นอกจากนี้ยังมีตัวละครประกอบอีกตัวหนึ่ง คือตัวแม่ชี ซึ่งนับ
ว่าเป็นตัวประกอบที่ไม่มีปรากฏในสำนวนอื่น แต่มีปรากฏในสำนวนนี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ
ผู้แต่งอาจมีองค์เห็นว่า ในเมื่อสีหะนไชยได้แสดงสติปัญญาเหนือพระและเดรแล้ว แม่ชีก็เป็น
บุคคลในกลุ่มเดียวกับบุคคลทั้งคราว จึงไม่ควรจะละเว้นเสีย ผู้แต่งจึงแต่งให้สีหะนไชยมี
บทบาทเกี่ยวข้องกับตัวละครตัวนี้ด้วยก็เป็นได้

ฉ. ทัศนะของผู้แต่ง ผู้แต่งสำนวนนี้มีความตั้งใจที่จะยกย่องคนมีสติปัญญา
ดังได้แสดงเจตนาออกมามาก่อน เด่นชัดด้วยหลายทอน ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนสีหะนไชย
ชนะพนันเรื่องแข่งควาย ดังนี้

นี้แลคนปัญญา พึงนึกหนา ท่านทั้งนี้ ความคิด
นายหมื่นสี กั้นทั้งนี้ตามใหม่ทรธั โกรธบาง

หารทั้งหลาย เอาจกกวายมาซันพะเน โถเงินมาก
ครามกรัน คันทังนี้เห็นปัญญา

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาจากเรื่องราวของศรีชนธัญย์ฉบับชาวไทแล้วจะพบว่า
เรื่องราวหลายตอนในสำนวนนี้ ตรงกับ เรื่องราวของศรีชนธัญย์สำนวนของภาคกลาง เป็นส่วน
ใหญ่ แสดงว่าผู้แต่งรู้จักเรื่องราวศรีชนธัญย์ของภาคกลาง เป็นอย่างดี แต่ปรากฏว่าผู้แต่ง
ไม่ผูกเรื่องใหม่ เรื่องราวของสีหะนนไชยตอนหน้าทองนง ตอนปล้ำหลานสาวสมภาร ทั้งนี้
อาจเป็นเพราะผู้แต่งคำนึงถึงความถูกต้องทางศีลธรรมจรรยาภายในตัวเองจึงไม่ให้สีหะนนไชย
มีพฤติกรรมที่เสื่อมเสียเช่นนั้น

ข. ศิลปะในการใช้ภาษา ถ้อยคำภาษาที่ใช้ในสำนวนนี้ มีลักษณะที่เป็น
ภาษาไทยกลางปนภาษาและเสียงความสำเนียงของชาวภาคใต้ ซึ่งปรากฏว่ามีอยู่มากมาย
อย่างไรก็ตามลักษณะภาษาเช่นนี้ ผู้อ่านจะสามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยากเลย ดังเช่น
ปรากฏในคำประพันธ์ต่าง ๆ ดังนี้

นั้งแลแตกตา น่องรองอา 2 ไผมาปราชญ์
แมสังกุไวย ไทแลงก็ ไทมาทูน ไทยกน่องยา 1

คำว่า แล ภาษาภาคใต้ หมายถึงการดู
คำว่า ไทยก ก็คือคำว่า ยก หรือ ถูม

อันสังกุไวย ไทแลนองชาย กุไทยไมไผ 2

คำว่า คัน เป็นคำบุรุษที่ 2 สำหรับภาษาภาคใต้

คำว่า ไผ ก็คือ ไผ ในที่นี้เขียนตามสำเนียงของชาวภาคใต้

1 นั้งดูแตกตา น่องจะรองอย่างไรก็ไม่สนใจ แมสังให้ทูนองให้ก็อย่างเกี่ยว ไผ
ไคสังให้ทูนอง

2 แมสังฉันไว้ว่า ไทคนองชาย ไผให้ลัไปไผ

กล่าวตามคำของแม่ กลับว่าดูแล ซีกราน ว่าชานรายมาย ¹

คำว่า ซีกราน ภาษาไตหมายถึง เกือบจกราน ซีเกียจ

ไอนั้นไอนี้ ของไอสีหนั้นไซ มั้เคาตมอไม หนั้นไซทั้งเก ²

คำว่า ทั้งเก เป็นส่วนวนของชาวไต แปลว่า ทั้งหมด

ว่าส่ถวนหนา ไปยพาไซไทย ให้ไถมาไว
กันหนวยควยกัน ³

"กันหนวย" ในที่นี้หมายถึงคนละฟอง ปกติคำว่าหน่วยในภาษาไตเป็น
คำลักษณนาม

จากการศึกษาและรวบรวมนิทานศรีชนธูรัยแล้ว จะเห็นได้ว่า เรื่องนี้มีปรากฏ
อยู่ทั่วทุกภาคในประเทศไทย ซึ่งจะเห็นไ้กว่ามีลักษณะที่เหมือน และแตกต่างกันมากบ้างน้อย
บ้าง ผู้วิจัยจะขอวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็น เค้นชัดถึงลักษณะที่เหมือน และลักษณะที่แตก
ต่างกันโดยตลอดไป.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

¹ ฉันทำตามคำของแม่ กลับว่าฉันเอาแค่นั้นกู ไม่อยาก(ซีเกียจ) จะพคะอะไรให้
มากไปอีก

² ไอนั้นไอนี้ของสีหนั้นไซ หนอไมใหญ่ ๆ ล้วนแต่เป็นของสีหนั้นไซทั้งหมด

³ ไ้ทหวกเจ้าทุกคนไปหาไซไ้โกมาคนละฟอง